

T.C
İSTANBUL SABAHATTİN ZAİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI
SOSYOLOJİ BİLİM DALI

MODERNİZM VE GELENEK ARASINDA
MUHAFAZAKAR TÜRK KADINI: AYSHA DERGİSİ
ÜZERİNE BİR İNCELEME

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mustafa DEMİREL

İstanbul
Aralık-2021

T.C
İSTANBUL SABAHATTİN ZAİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI
SOSYOLOJİ BİLİM DALI

MODERNİZM VE GELENEK ARASINDA MUHAFAZAKAR
TÜRK KADINI: AYSHA DERGİSİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mustafa DEMİREL

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Nuri TINAZ

İstanbul
Aralık-2021

TEZ ONAYI

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürlüğüne,

Bu çalışma, jürimiz tarafından Sosyoloji Anabilim Dalı, Sosyoloji Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman Prof. Dr. Nuri TINAZ

(İmza)

Üye Dr. Öğr. Üyesi Nigar TUGSUZ

(İmza)

Üye Dr. Öğr. Üyesi Melek SARAL

(İmza)

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Metin TOPRAK

Enstitü Müdürü

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek lisans tezi olarak hazırladığım “**Modernizm Ve Gelenek Arasında Muhafazakar Türk Kadını: Aysha Dergisi Üzerine Bir İnceleme**” adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlandığı aşamaya kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığımı, bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

Mustafa Demirel

ÖZET

MODERNİZM VE GELENEK ARASINDA MUHAFAZAKÂR TÜRK KADINI: AYSHA DERGİSİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

Mustafa DEMİREL

Yüksek Lisans, Sosyoloji

Tez danışmanı: Prof. Dr. Nuri TINAZ

Aralık-2021, 116 Sayfa

Son yıllarda toplumsal açıdan muhafazakâr algı ve pratiklerinde önemli yapısal değişiklikler yaşanmaktadır. Yaşanan bu değişimin önemli bir yönünü muhafazakâr Türk kadınına yönelik tesettür modası oluşturmaktadır. Bu değişimin bileşeni, geleneksel tesettür anlayışı ile modern modanın sentezini yansıtmaktadır. Bu yapısal değişim ve farklılaşma, medyada kadın dergiciliğinde yeni muhafazakâr kadın dergilerinin ortaya çıkmasına ve gelişme göstermesine neden olmuştur.

Yaşanan dönüşüm ile birlikte kamusal alanda kendine daha fazla yer edinen dindar muhafazakâr Türk kadınının tüketim alışkanlıklarında artış ve değişime yansımaktadır. Bu anlamda dindar muhafazakar kadın kendisine yönelik tesettür modasını takip etme ihtiyacı duymaktadır. Bu modayı takip etme araçlarından biri ise muhafazakâr kadın dergileridir. Bu dergiler, modernleştirilmiş tesettürlü kadın giyimi açısından kılavuzluk edici nitelik taşımaktadır. Zamanla sayıları giderek artan bu dergilerin en önemlilerinden biri, bu çalışmanın konusu olan Aysha Dergisidir.

Çalışmada geleneksel dindar tesettür tarzının modern moda algısıyla gelişim ve birleşimine yönelik tarihsel süreç konusunda bilgilendirme yapıldıktan sonra muhafazakâr kadın dergilerinden biri olan Aysha Dergisi, farklı sayılarının içerikleri detaylı şekilde incelenmiştir. Dergide muhafazakâr Türk kadınının imajı ve yansıtılma şekli ve benimsenen anlayış ve kabul gören yönleri öne çıkarılarak analiz edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Muhafazakâr Türk Kadını, Modernizm, Gelenek, Aysha Dergisi.

ABSTRACT

CONSERVATIVE TURKISH WOMAN BETWEEN MODERNISM AND TRADITION: A REVIEW ON AYSHA MAGAZINE

Mustafa DEMİREL

Master, Sociology

Thesis Advisor: Prof. Dr. Nuri TINAZ

December-2021, 116 Pages

This study aims to analyse significant changes that have been taking place in terms of social conservatism in recent years. The important aspect of this change is hijab fashion that has been dressing style of creating for conservative Turkish women. The new fashion reflects the combination of religious traditional hijab and modern fashion. This structural change has paved the way the emergence and development of neo-conservative women's magazines in media.

The consumption habits of Turkish conservative/religious women have increased and change with the transformation of socio-economic status of women in Turkey over two decades. In this sense, she has felt the need to follow the hijab fashion style in order to please her religious beliefs. To follow the developments and changes in "modern" fashion, she needs to observe and have a glance at magazines in conservative fashion. These magazines have played an important role in developments and changes on order to guide as well as inform religious/conservative women in Turkey. One of the most important of these magazines whose number has increased over time, is the Aysha Magazine which is the subject of this study.

This study attempts to analyse a magazine called Aysha Magazine, one of the conservative women's magazines. The method used in this study is content analysis of randomly selected issues of the magazines. It is examined how the image and perception of conservative/religious women in Turkey have been portrayed and recognized by both conservative and secular segments of society.

Keywords: Conservative Turkish Woman, Modernism, Tradition, Aysha Magazine

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAYI.....	i
BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ.....	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	iv
İÇİNDEKİLER.....	v
KISALTMALAR LİSTESİ.....	vii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	viii
GİRİŞ.....	1
YÖNTEM.....	4
BİRİNCİ BÖLÜM.....	10
MODERNİZM VE GELENEK.....	10
1.1. MODERNİZM.....	10
1.1.1. Modernite Kavramı.....	10
1.1.2. Modernlik, Modernizm.....	11
1.1.3. Modernizmin Tarihsel Gelişimi.....	12
1.1.4. Sanayi Devrimi ve Modernizm.....	15
1.2. GELENEK.....	16
1.2.1. Gelenek Kavramı.....	16
1.2.2. Geleneğin Yeniden Üretimi.....	19
1.3. GELENEKTEN MODERNLİĞE: ZAMAN-MEKAN KAVRAMLARI.....	21
1.4. MODERNLİĞİN MEKAN VE ZAMAN KAVRAMLARI.....	25
1.4.1. Moda.....	26
1.4.2. Kent.....	28

İKİNCİ BÖLÜM.....	32
MODERNLEŞME VE MUHAFAZAKÂR TÜRK KADINI İMGESİ.....	32
2.1. TARİHSEL SÜREÇ.....	32
2.1.1. Osmanlı'da Modernleşmenin Başlaması.....	32
2.1.2. Geç Osmanlı Modernleşmesinin Gündelik Hayata Yansımaları.....	38
2.1.3. Osmanlı'da Kadın Giyim-Kuşam Tarzı.....	42
2.1.4. Osmanlı Basınında Kadın.....	46
2.2. CUMHURİYET DÖNEMİ MODERNLEŞMESİ.....	54
2.2.1. Erken Cumhuriyet Dönemi Modernleşmesi ve Kadın İmgesi.....	54
2.2.2. 1950'lı Yıllardan Sonra Modernleşme ve Kadın.....	62
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	70
MODERNİZM VE GELENEK ARASINDA MUHAFAZAKÂR TÜRK KADINI: AYSHA DERGİSİ ÜZERİNE BİR İNCELEME.....	70
3.1. MODA VE TESETTÜR.....	70
3.2. TÜRKİYE'NİN MUHAFAZAKAR KADIN MODA DERGİLERİNE BİR BAKIŞ.....	75
3.3. AYSHA DERGİSİ ÜZERİNE BİR İNCELEME.....	79
3.3.1. Aysha Dergisinde Muhafazakar Moda.....	79
3.3.2. Aysha Dergisinde Sosyal Ağ.....	84
3.3.3. Aysha Dergisinin Dijitale Yansıması: aysha.com.tr.....	86
3.3.4. Aysha Dergisinin Sloganı: Değerlerinle Yaşa!.....	87
3.4. Dergide Muhafazakar Kadın İmgesi.....	88
SONUÇ.....	95
KAYNAKÇA.....	97

KISALTMALAR LİSTESİ

a.g.e. : adı geçen eser

C. : Cilt

çev. : çeviren

ed. : editör

S. : Sayı

vs. : ve saire

ŞEKİLLER LİSTESİ

BİRİNCİ BÖLÜM

Şekil 1.2: Eski Dönemde Kullanılan Saat Çeşitleri.....23

İKİNCİ BÖLÜM

Şekil 2.1: Ralamb Albümüne Göre Osmanlı'da Müslüman Kadın Giyim-Kuşamı..31

Şekil 2.2: Osmanlı'da Kadınların Ev İçi ve Ev Dışındaki Giyim-Kuşamları.....43

Şekil 2.3: Osmanlı'da 19. Yüzyılda Ev Dışı Kadın Giyim-Kuşamı.....44

Şekil 2.4: Terakki-i Muhadarat Dergisi.....46

Şekil 2.5: Osmanlı'da İlk Müslüman Kadın Dergilerinin Başlıcaları.....50

Şekil 2.6: Süs Dergisi.....52

Şekil 2.7: Atatürk ve Manevi Kızı Ülkü.....54

Şekil 2.8: Cumhuriyet Dönemi Davetlerinden Bir Görüntü.....56

Şekil 2.9: 1929 Türkiye Güzeli Feriha Tevfik.....60

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Şekil 3.1: Aysha Dergisinde Kombin Önerileri Örneği.....79

Şekil 3.2: Aysha Dergisinde Eşarp Reklamlarına Örnek.....81

Şekil 3.3: Sosyal Ağlarda Aysha Dergisi.....84

Şekil 3.4: Aysha Dergisinin İnternet Sitesi.....85

Şekil 3.5: Aysha Dergisinin Sloganı “Değerlerinle Yaşa”.....86

Şekil 3.6: Aysha Dergisinde Mankenlerin Makyaj ve Duruşlarına Örnekler.....87

GİRİŞ

Modernleşme konusunda Türkiye’de kadın imgesi önemli bir yere sahiptir. Modernleşme Cumhuriyetin medeniyet projelerinden biri olarak kabul edilmektedir. Osmanlı döneminde kadınlara yönelik olarak özellikle 19. yüzyılda düzenlemeler yapılmış olsa da uygulamada belirli bir kesim ile sınırlı kalmıştır. Cumhuriyet döneminde ise bu konuda daha kapsamlı düzenlemeler gerçekleştirilmiştir. Kadınların kamusal alanda yer almalarına olanak sağlanmıştır. 1926 tarihli Medeni Kanun ile kadınların hukuki hakları düzenleme altına alınmıştır. Bunlar haricinde Batı modernizminden etkilenerek kadınlara yönelik olarak değişimler yapılmaya devam edilmiştir.

Modernitenin bütün bilişsel ve kurumsal süreçleri laiklik/dünyevilik etrafında dönüştürmesiyle birlikte dinin var olan değerinde bir kayıp yaşandığını düşünen ve sekülerleşme olgusunun din temelli özel ve kamusal dünyayı yapı-söküme uğrattığını düşünen bazı yaklaşımların olmasıyla birlikte, bu durumlara karşı çıkan ve farklı düşünen bir yaklaşımda vardır. Bu karşı yaklaşım; diğer klasik yaklaşıma karşı sekülerliğin yerine dini olanın yükselişine dikkat çekmiştir. Aynı zamanda din bir yönüyle biçim değiştirmiş diğer taraftan moderniteyi de kuşatacak şekilde kendisini hem dönüştürmüş hem korumuş hem de yeniden var etmiştir.

Tam bu noktadan hareketle Göle şöyle der¹; Modernleşme teorileri bizi tarihsel ve coğrafi bağlamlardan neredeyse tamamen bağımsız işleyen simetrik ve doğrusal gelişim çizgileri aramaya zorladı. Buna bağlı olarak modernliğin ve kimliğin özselci, bulunduğu bağlamla sınırlı yorumlarının analizine doğru bir değişim yaşanmaktadır. Böyle bir değişim “Batılı Olmayan” ülkelerin incelenmesinde inkâr edilemez bir özgürleştirici potansiyel taşıyor. Kısaca modernlik ve yerel doku arasındaki ilişkinin doğurduğu özel birleşimlerin incelenmesine katkıda bulunmaktadır. Ayrıca Göle²; Modernliğin, resmi söylem, ortak kimlikler ve toplumsal pratiklerin bir parçası olarak ne ölçüde mevcut olduğu sorusu Batı-dışı bağlamlarda özellikle önem kazanmaktadır.

---

¹NilüferGöle,*Modern Mahrem: Medeniyet ve Örtünme*. İstanbul: Metis Yayınları, 2019. s. 19.

²A.g.e. 2019. s. 21.

Başka bir ifadeyle; Batı-merkezli modernite ve onun yapısal analizlerinden ziyade Batı-dışı toplumların kendine mahsus modernleşme tecrübeleri oluşturmaktadır. Bu noktada Göle'nin modernlik için kullandığı 3 kavram öne çıkmaktadır. Bunlardan ilki; **Çoklu Modernlik** kavramıdır. Çoklu modernlik³; tek güzergâhlı, kültür dışı modernlik anlatımını yerine, modernliğin çok güzergâhlı ve kültür bağımlı yeni bir okumasını getirmek istemektedir. Hatta Batı modernliğinin kendi içindeki farklılıklarını gün ışığına çıkararak, tekçi bir modernlik anlatımını, Batı'nın merkezinden eleştirmekte, Batı modernliği diye bütünsel bir kategorinin neredeyse olamayacağını düşündürmektedir. İkinci kavram; **Alternatif Modernlik** kavramıdır. Bu kavram⁴; modernliğin merkezini kaydırarak çeperlerini genişletme gayesi taşımakta; var olan katı kalıplarını kırarak yeni tanımlara doğru açmayı arzulamaktadır. Alternatif modernlik kavramı farklı bir tür modernleşme modeli ile yenilik yaratma amacına matuftur. Üçüncü kavram ise; **Yerel modernlik** kavramıdır. Bu kavram⁵; Batı merkezli modernlik okumalarından çıkıp çevreye, ötekine, tikel pratiklere yönelmekte, bizi yeni melezlenme şekillerini anlamaya yaklaştırmakta ve sosyal bilimsel lisan tarafından kavramsallaştırılmamış, dillendirilmemiş bir alana sokmaktadır.

Bu durumların dışında Göle⁶; *geleneksizleşme* kavramını kullanır. Bu kavram modernlik ile gelenek arasındaki gerilimi ifade etmektedir. Ayrıca bu kavram modern ile geleneksel arasında kronolojik açıdan zamansal süreklilik söz konusu olmadığını da ifade eder. Diğer bir deyişle veya kısaca ifade edilecek olursa; gelenek ile modern; çatışmacı ve eğreti ilişkiler yumağı içinde bir arada yaşamaktadır.

Eldeki bu çalışmada, Göle'nin **Alternatif Modernlik** kavramı göz önüne alınarak araştırma yapılmıştır. Çalışma, gelenek ve modernlik arasında muhafazakar Türk kadını ele almaktadır. Bununla birlikte çalışmanın konusu, Modernizm-modernite

---

³ Yunus Koç ve Gökhan Topluk "Türkiye Sekülerleşiyor mu Tartışmasına Sosyo-Politik Bir Katkı: Nilüfer Göle Örneği". *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, C. 17, S. 4, (2019), s. 284.

⁴A.g.m. (2019), s. 285.

⁵A.g.m. (2019), s. 286.

⁶ Nilüfer Göle "Batı-Dışı Modernlik Üzerine Bir İlk Desen", *Doğu-Batı Düşünce Dergisi*, C.1, S. 2, (1998): s. 65-74.

ile birlikte Muhafazakâr Türk Kadını giyiminin değişimidir. Bu bağlamda bir yandan geleneksel Türk kadını ve modern Türk kadını arasındaki ayırma diğer yandan ise giyim-kuşam konusundaki farklılıkları ele alınacaktır. İşlami duyarlılığın giyinme üzerindeki etkisi de göz önünde bulundurulacaktır.

Çalışmanın sorusu ise; Modernite ile birlikte Muhafazakar Türk kadının giyim-kuşamının değişimi ve bu durumun moda dergilerine yansıma veya yansıtılma biçim(ler)ini nedir? Bu soruya cevap arayışı içinde tasarlanan çalışmanın amacı ise; Muhafazakar Türk kadının moda dergilerinde yansıtılması durumunun, içerik analizi yöntemi ile araştırmaktır. Bu bağlamda; Türk toplumunun yaklaşık 300 yıllık modernleşme serüveninin sonunda, Muhafazakar Türk kadınının giyim-kuşamında hem nasıl bir (olası) değişim yaşandığı hem de modernlikle bu durum arasındaki ilişkinin ne olduğunu irdelemektir.

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde; konunun daha iyi anlaşılabilmesi için modernizm ve gelenek kavramları analiz edilmiştir. Bu kapsamda modern, modernlik ve modernizm kavramları, modernizmin tarihsel gelişimi irdelenmiştir. Sanayi Devriminin neden olduğu sosyal değişimler ve modernizm ele alınmıştır. Aynı zamanda gelenek, geleneğin yeniden inşası, gelenekten modernliğe dönüşümün zaman ve mekân kavramları ile modernliğin mekân ve zaman kavramları ayrı başlıklar halinde incelenmiştir.

İkinci bölümde; modernleşen muhafazakâr Türk kadını imgesi incelenmiştir. Bu kapsamda Osmanlı'dan başlayarak Türk modernleşmesine geçiş ele alınarak tarihsel arka planı verilmiştir. Osmanlı'da modernleşme politikaları, Osmanlı'da kadınların giyim-kuşam tarzları, basına kadınların yansıtılması konularından sonra 1940 öncesi ve sonrası Türk modernleşmesi ve kadın konusuna değinilmiştir.

Üçüncü bölümde ise; AYSHA Dergisi üzerinden modernizm ile gelenek arasındaki muhafazakâr Türk kadını inceleme altına alınarak sonuç bölümüne geçilmiştir.

YÖNTEM

Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri temelde iki paradigmaya ayrıldığı söylenir. Bunlardan biri “Nicel” iken diğeri ise “Nitel” paradigmadır. Araştırılmak istenen konuya veya araştırma sorusuna göre hangisinin tercih edileceği belirlenir. Bu çalışmada araştırma sorusuna ve araştırılmak istenen konuya “Nitel” yöntemin daha uygun olduğu görülmüştür. Ancak bu seçim keyfi bir durumdan daha ziyade paradigmlar üzerine yapılan araştırmalar sonucunda kararlaştırılmıştır. Nitel araştırmalarda genel amaç var olan kavramları veya şeyleri test etmekten daha ziyade yeni kavramlar ortaya koymak veya var olanları hem daha derin bir şekilde incelemek hem de yeni bakış açıları geliştirmektir. Nitel araştırmalarda; nicel araştırmalardaki gibi ölçek veya anket kullanılmaz bunun yerine; gözlem yaparak, dokümanları inceleyerek, görüşmeler vs. yapılarak “veri tamamen araştırmacı tarafından toplanılır ve işlenir”⁷.

Nitel araştırmalarda araştırmacı veri toplama ve veri analizi için bazı yöntemler seçer. Bu durumda gerçek olayların belgelenmesinden, davranışların gözlemlenmesinden, gerçek dokümanlara dayalı “görsel-işitsel” materyallerin incelenmesine kadar, pek çok yöntem mevcuttur⁸. Bu çalışmada nitel veri toplama yöntemlerinden içerik analizi yöntemi kullanılmıştır.

İçerik analizi; metinlerin ya da transkriptlerin içerisinde gizli kalmış anlamların veya orada verilmek istenen mesajların, belli bir sistematik izlenerek kavramlar ve kategoriler şeklinde ortaya konarak bu kavram ve kategorilerin nicel ve nitel olarak analiz edilmesidir. Nitel içerik analizi ise; yorumlamacı bir bakış açısıyla incelenen iletişim verilerinde anlatılmak istenen mesajın ne olduğunu anlamaya yönelik olarak tümevarım yaklaşımıyla verilerin analiz edilmesidir. İçerik analizinin verisi tekstler (metinler), kitaplar, makaleler, mülakatlar, gazete veya medya haberleri, resmi konuşmalar ve *dergiler*den elde edilmiş olabilir⁹.

---

⁷Ahmet güler, M.Bülent Halıcıoğlu ve Serkan Taşgın, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma*, (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2015), 39-41.

⁸A.g.e., 41-42.

⁹A.g.e.,331-333.

Başka bir çalışmanın da dile getirdiği gibi¹⁰; içerik analizi, çok çeşitli söylemlere uygulanan birtakım metodolojik araç ve tekniklerin bütünü olarak tanımlanabilir. İçerik analizi adı altında toplanan bu araç ve teknikler, her şeyden önce kontrollü bir yorum çabası olarak ve genelde tündengelimine dayalı bir “okuma” aracı olarak nitelendirilebilirler. Söz konusu okuma, sınırları belirlenmiş söylem örneklerinin çözümlenmesi esasına dayanır.

“Muhafazakar Türk kadınının moda dergilerinde yansıtılması durumunun, içerik analizi yöntemi ile incelemek” olan araştırma amacı için tüm moda dergilerini incelemenin imkansızlığından dolayı örneklem seçimine gidilmiştir. Bu örnekleme için en uygun ve temsil gücü yüksek olan derginin **Aysha Dergisi** olduğuna karar verilmiştir. Ancak gelişigüzel bir karardan daha ziyade hem araştırılmak istenen soru için hem de araştırmanın amacına uygun olduğu için seçilmiştir. Dergi de geleneksellikten ayrılmama ve moderni yakalama bir arada yer almaktadır. Ki bu çalışmada aynı zamanda muhafazakar Türk kadınının giyim-kuşamında hem nasıl bir (olası) değişim yaşadığı hem de modernlikle bu durum arasındaki ilişkinin ne olduğunun irdelenmek istenmesi hasebiyle, örneklem için uygun görülmüştür.

Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden “içerik analizi” kullanılmıştır. Çalışma kapsamında Aysha Dergisinin muhafazakâr Türk kadınını yansıtma şekli araştırılmıştır. Bu bağlamda derginin farklı sayıları rastgele seçilmiş, internet sayfası ve sosyal medya hesapları incelenmiştir. Elde edilen veriler literatürle karşılaştırılarak ve içerik analizi yöntemi kullanılarak değerlendirilmeler yapılmıştır. Çalışmada özellikle muhafazakâr Türk kadınının modernizm ile gelenek arasında nasıl bir konum ve yer kaptığı analizde öne çıkmıştır.

Aysha Dergisine biraz değinmek çalışmanın ilerleyen sayfaları için iyi olacaktır. Aysha Dergisinde işlenen muhafazakâr moda tarzları ve yenilikler günümüz ihtiyaçları doğrultusunda şekillenmektedir. Günümüz dindar-muhafazakâr tüketicileri modadan geri kalmayarak ihtiyaçlarını sürdürmek istemektedirler. Özellikle genç ve profesyonel kesim, giyim kuşam açısından farklılık beklentisi içindedir. Bu beklentiyi karşılamaya yardımcı olma açısından dergide farklı giyim tarzları ve kombinler yansıtılmaktadır. Bu konuda muhafazakâr moda tarzlarında öne çıkan markalara yer verilmektedir.

---

¹⁰Nuri Bilgin, *Sosyal Bilimlerde İçerik Analizi*, (Ankara: Siyasal Kitabevi, 2006), 1.

Her kesime uygun giyim tarzının yer aldığı dergide ünlü markaların ürünleri üzerinden tüketicilere öneriler sunulmaktadır. Bu öneriler incelendiğinde derginin muhafazakâr giyim tarz ve zevkleri ile modern giyim çizgilerini birleştirdiği görülebilmektedir. Dergide geleneksel ve modern çizgiler bir arada yansıtılmaktadır. Bu nedenle Aysha Dergisi kendini moda, tarz ve yaşam dergisi olarak tanımlamaktadır.

Dergideki canlılık ve cazibe okuyucuların dikkatini çekmeyi başarmış, ilgi ve çekiciliği artırmıştır. Özellikle dergide kullanılan başörtülü mankenler, hedef kitle olan kadınların kendilerini o giyim tarzı içinde canlandırmalarında oldukça etkili görülmektedir. Her ne kadar sunulan ürün kalitesi ve markalar açısından genel olarak orta ve üst sınıfa hitap ettiği görülse de dergideki öneriler kapsamında toplumun her kesimin kendi tarzını oluşturması mümkündür.

Çalışmanın nasıl yapıldığı ve araştırma sürecine değinilecek olursa; çalışmayla ilgili olarak öncelikle konu belirlemesi, literatür tarandıktan sonra karar verilmiştir. Konu belirlendikten sonra konuyla ilgili literatür kaynakları kapsamında tarama gerçekleştirilmiş ve bu taramayı yaparken özelde Aysha Dergisi kapsamında inceleme yapılacağı için derginin farklı tarihlere ilişkin eski ve yeni sayılarını temin edilerek incelenmeye başlanmıştır. Böylelikle çalışmanın yapılması konusunda kafa karışıklığı ortadan kalkarak izlenecek olan yol daha belirgin hale gelmiştir.

Tezin teorik bölümüyle ilgili literatür taramasında ise; öncelikle kitaplarla ilgili incelemelerde bulunulmuş ve konuyla ilgili kitaplar kütüphanelerden ve kitapçılardan temin edilmiştir. Sonrasında makale ve tez araştırması yapılarak, ilgili makaleler ve tezler incelenerek çalışmada yardımcı olabilecek kaynaklar seçilmiştir. Akademik bağlamdan uzaklaşmayacak şekilde konuyla ilgili elde edilebilecek tüm kaynaklara ulaşıldıktan sonra bu kaynaklar taslak bazında sınıflandırılarak öncelik sırasına göre çalışmaya başlanmıştır.

Tez çerçevesinin belirlenmesinde literatür taramasının ve çalışmanın sınırlarının çizilmesinde en önemli husus olduğu kanaatindeyim. Çerçeve belirlendikten sonra araştırma yapmak, kaynak belirlemek, taslak oluşturmak literatürü okumayla şekillendi. Çalışma konusu belirledikten sonra araştırma ve incelemeler bu konu kapsamında ele alınarak daha hızlı ve sağlam adımlarla ilerletilmiştir. Özellikle muhafazakâr kadın ile modern kadın üzerine yazılan farklı perspektiflerde yapılan

çalışmalar üzerine okumalar yapıldı. Okumalar kapsamında yazarların konuya bakış açılarının farklı olduğunu görüldü. Kimi yazarlar geleneksel açıdan konuya yaklaşarak moderniteyi eleştirmekte, kimileri ise geleneksele takılı kalınmayarak zamana ayak uydurulması gerektiğini savunmaktaydı. Çalışmamda Aysha Dergisi ve günümüz muhafazakâr kadınlarını bu görüşler kapsamında sentezleyerek çalışmaya muhafazakârlığını korumakla birlikte modernleşmeyi başarabilen kadınlar görüşüyle ilerlettikleri fark edildi. Her ne kadar bu konuda eleştiride bulunan görüşler olsa da kanaatimce muhafazakâr kadınların geleneksel yönlerini koruyarak modernleşmeyi gerçekleştirmeleri mümkün. Bu görüşle çalışma konusu ve kaynaklar çerçevesinde tez yazımı başladı.

Aysha Dergisi, hem fiziki basımı olan hem de internet üzerinden okuyucularına paylaşım gerçekleştiren güncel bir dergi. Bu kapsamda ilk olarak internet sitesi üzerinden inceleme gerçekleştirmeye başlandı. “aysha.com.tr” sitesi üzerinden dergiyle ilgili ilk bilgiler edinildi. Sonrasında sosyal medya hesaplarına erişim gerçekleştirildi. “Instagram”, “Facebook”, “Pinterest” gibi farklı alanlardan Aysha Dergisi ile ilgili konuları ve tartışmaları takip edildi. Derginin hem internet sitesi hem de sosyal medya hesaplarının aktif olduğunu yapılan bu incelemeler sırasında fark edildi. Günümüz teknolojik gelişmelerine, kitle iletişim fırsatlarına ayak uydurmayı başarabilen bu dergi dikkatimi daha fazla çekmeye başladı. Takipçilerin yorumları ve açıklamaları da dergiyle ilgili fikirlerimin şekillenmesinde yardımcı oldu. Sonrasında dergi merkezine gidilerek derginin fiziki olarak farklı geçmiş sayılarını temin edip inceleme başladı. Bu araştırmaların ve incelemelerin neticesinde derginin ana fikri, misyonu, amacı, hedefi hakkında daha yakından kanaat edinerek çalışmada kullanma imkânına sahip olundu.

Arşiv çalışmasında klasik yöntem ilk tercih oldu. Bu nedenle öncelikle kütüphaneye giderek yeni ve eski tüm kaynaklar belirlenerek başlandı. Bulunabilecek tüm kaynaklara öncelikle kütüphane üzerinden ulaşılmaya çalışıldı. Sonrasında eksik kalan kaynaklar kitapçılardan temin edildi. Fiziki araştırmayı tamamladıktan sonra online araştırmaya geçiş yapıldı. Bu kapsamda internet ortamındaki makaleleri, YÖK ulusal tez merkezi tarafından dokümantasyonu yapılan tezleri ve konuyla ilgili diğer internet kaynakları incelendi. Özellikle görseller konusunda online internet sitesinden yardım alındı. Günümüzde kaynak erişiminin daha kolay olması nedeniyle fiziki

araştırma sonrasındaki online verileri takip ve izlemede daha hızlı ilerleme imkanı bulundu.

Tez çalışmasının deneysel yönü kapsamında tez yazım dönemi nedeniyle bazı sıkıntılar yaşandı. Çalışmada anket araştırması yaparak konuyu daha etkin şekilde sunabileceği kanaatindeyken süreç içerisinde pandeminin ortaya çıkması, anket araştırması yapılmasını olumsuz yönde etkiledi. Bu nedenle anket araştırması yerine literatür taraması kapsamında ilerlenmesi ve son bölümde Aysha Dergisi'nin farklı sayıları kapsamında ilgili sayılardaki haberlerin, yazıların ve söyleşilerin içerik analizini yapılması tercih edildi. Plan ve programımı bu değişikliğe göre revize ederek çalışmayı gerçekleştirdi.

Tez çalışmasının deneysel bölümünde yapılması düşünülen anket yönteminde Aysha Dergisi okuyucularına ulaşarak bu kişilerle görüşme gerçekleştirmek istenmişti. Ancak pandemi nedeniyle yüz yüze görüşme yapmak mümkün olmayınca anket yönteminin online formlar üzerinden düşünmeye başlandı. Online ortamda 8-10 kişi ile görüşmeye çalışıldı. Ancak bu görüşmelerin çalışma kapsamında etkili ve verimli olamayacağı kanaatine varıldı.

Daha önce de değinildiği gibi, yeniden açıklama yapmak gerekirse covid-19 virüs salgını nedeniyle Aysha Dergisi okuyucularıyla planlanan yüz yüze örneklem seçerek anket uygulama mümkün olmadı. Planlanan kişilere, derginin okuyucu ve takipçilerine ulaşmakta çeşitli sorunlarla karşılaşıldı. Pandemi sürecinde virüsün bulaşıcılığı ve taşıdığı risk nedeniyle daha önce planlanan yüz yüze anket çalışmasını iptal etmek durumunda kalındı

Tez çalışmasının yöntemi, pandemi süreci nedeniyle yapılamayan anket çalışması ve yeterli olup olamayacağı tartışılabilir olan mülakatlar nedeniyle değişime uğramak durumunda kaldı. Bu aksilikler ve gelişmeler sonucunda tez çalışmasında dergide yer verilen konular, tartışmalar, mülakatlar ve görseller üzerinden içerik analizi yöntemi kullanmak durumunda kalındı. İçerik olarak Aysha Dergisinin yayınlanan farklı sayılarını rastgele olacak şekilde dergi merkezinden seçilerek bu sayılar içindeki konular, tartışmalar üzerinden analiz gerçekleştirmeye çalışıldı. Derginin 2013 ile 2019 yılları arasındaki rastgele seçilen 15 sayısı göz önüne alınarak örnekleme dahil edildi ve çalışmanın son bölümde bu sayıların muhafazakâr kadın konusundaki analizleri incelendi. Dergi sayılarının farklı dönemlere ait olması nedeniyle süreç

içerisinde derginin konulara yaklaşımında değişim yaşanıp yaşanmadığını fark etmeye çalışıldı. Dergi kapsamında verilen reklamlar, bu reklamların yansıtılması, kullanılan mankenlerin giyim tarzı, sunulan ürünler vs. çalışma kapsamında analiz edilerek muhafazakâr kadın kapsamında değerlendirildi.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. MODERNİZM VE GELENEK

1.1 MODERNİZM

1.1.1. Modernite Kavramı

Modern kavramı, Latince “Modo” kelimesinden türetilen “Modernus” dan gelmektedir. Bu nedenle “hemen şimdi” anlamına gelmektedir. Türkçeye modern kelimesi “muasır” ve “çağdaş” kelimeleri ile çevrilmektedir. Modern kavramı ilk olarak 5. yüzyılda Hıristiyanlık dönemini geçmişteki pagan döneminden ayırmak için kullanılmıştır¹¹.

Modern kavramının kullanımı, 16. yüzyılda yaygınlaşmaya başlamıştır. Yakın zamanın ya da yeninin eş anlamlısı olarak görülebilmektedir. Günümüzde modern kavramı, zamana ve moda uygunluk anlamında da kullanılmaktadır. Bu nedenle değişimi de ifade etmektedir. Yaşanmakta olana işaret etmektedir.

Berman, kapitalizmin dünya genelinde yayılması ve genişlemesi ile modernliğin her an yaşanan bir durum olduğunu belirtmektedir. Berman’a göre modernlik pek çok kaynaktan beslenmektedir. Örnek olarak bilimsel keşifler, teknoloji, sanayileşme, kentleşme vs. gösterilebilmektedir¹².

Dellaloğlu, modernliğin bireylerin otorite ile ilişki kurma biçimi olduğunu ifade etmektedir. Ona göre modernliğin temelinde, modernlik karşıtlığı da yer almaktadır. Bu nedenle isyan etme düşüncesi modernlikte normal görülmektedir¹³.

---

¹¹JürgenHabermas, “Modernlik: Tamamlanmamış Bir Proje”, *Dipnot Dergisi*, (2012): 29; Sezgin Kızılçelik, *Postmodernizm Dedikleri*, (İzmir: Saray Kitabevi, 1994), 87; Krishan Kumar, *Sanayi Sonrası Toplumdan Postmodern Topluma: Çağdaş Dünyanın Yeni Kuramları*, (Ankara: Dost Kitabevi, 1999), 88; Perry Anderson, *Postmodernitenin Kökenleri*, çev. Elçin Gen, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2002), 9.

¹² Marshall Berman, *Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor*, çev. Ümit Altuğ, Bülent Peker, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2019), 28.

¹³ Besim Dellaloğlu, *Ahmet Hamdi Tanpınar*, (İstanbul: Kapı Yayınları, 2012), 44.

Featherstone, devirlere göndermede bulunarak modernliği ifade etmektedir. Ona göre ilk olarak Rönesans düşüncesi ile ortaya çıkan modern fikri, yeni ve eskinin zıtlığından yükselmiştir. Modernlik, geleneksellik ile karşıtlık içinde olup farklılaşmayı ve rasyonelleşmeyi belirtmektedir¹⁴.

Modern kavramı geleneksel toplumların teknoloji, sanayileşme, bilim, kentleşme gibi etkenler nedeniyle değişmesini ve gelişmesini ortaya koymaktadır. Bu kavram “modernizm” şeklinde ifade edildiğinde 20. yüzyıl başlarında ortaya çıkarak farklı sanat hareketleri ile ilişkilendirilen üslupları belirtmektedir¹⁵.

Modern kelimesi, günlük hayatta farklı tarzları tasvir/ betimlemek için sıfat olarak kullanılabilir. Örneğin; modern giyim, modern edebiyat, modern mimari gibi. Bu kullanım, modern kelimesinin yenilikçi kelimesiyle ilişkilendirilmesi sonucunu doğurmaktadır.

1.1.2. Modernlik, Modernizm

19.yüzyıla kadar modern kelimesinin kullanımında kavram ayırımına gidilmemiştir. Ancak bu yüzyılda ortaya çıkan düşünce akımlarının etkisi ile “modernlik” ve “modernizm” kavramları ortaya çıkmıştır.

Modernlik, Batı’da yaşanan değişimler sonucunda ortaya çıkmıştır. Geleneksel olanın karşısına konulan yeniliği belirtmektedir. Bu nedenle geçmiş ile bağlantısı bulunmayan yeni bir durumu içermektedir¹⁶. Modernlik daha çok zihniyet yapısı, yaşam biçimi gibi durumlar ile alakalıdır. Kentleşme ve sanayileşme sonucu d ortaya çıkan değişikliklere yönelik bir yaşamı deneyimleme biçimidir. Modernlik, hızlı bir değişim içermektedir. Bu nedenle kısa ömürlülüğü, belirsizliği ve güvensizliği beraberinde getirmektedir¹⁷.

---

¹⁴ Mike Featherstone, *Postmodernizm ve Tüketim Kültürü*, çev. Mehmet Küçük, (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2013), 23.

¹⁵A.g.e., 29.

¹⁶ Hasan Aksakal, *Politik Romantizm ve Modernite Eleştirileri*, (İstanbul: Alfa Yayınları, 2015), 98.

¹⁷ Peter Childs, *Modernizm*, çev. Vural Yıldırım, (Ankara: Sitare Yayınları, 2010), 26.

Modern, modernlik ve modernizm kavramları üzerine daha çok sosyal bilimciler argümanlarına konu edinmektedir. Bu kavramların gelişimleri ve geçirdikleri süreçler net şekilde yorumlamak imkânsızdır ve aynı zamanda bu çalışmanın kapsamında değildir. Ancak genel görüş, Avrupa’da 16. yüzyılda yaşanan değişimlerle birlikte gelişme gösterdiği yönündedir. Modernlik, Avrupa’da başlayarak tüm dünyayı etkisi altına almıştır.

Modernlik ve modernizmde sürekli bir yenilenme durumu söz konusudur. Bu nedenle geçmişe ya da yaşanılan zamana çok bağlılık yanlıştır. Sürekli bir sürece ve tazelenmeye ihtiyaç duyulmaktadır¹⁸. Modernlik ve modernizmde çağın gereklerini benimseyerek bu gereklere uygun davranma söz konusudur.

Modernizm, toplumsal olarak ortaya çıkan büyük dönüşüm sonucunda oluşan durumu kutsayan, bu dönüşümü belli bir zihniyet ya da sınıfa mal eden, bu duruma uyum gösterilmesi gerektiğini iddia eden söylem biçimidir¹⁹.

1.1.3. Modernizmin Tarihsel Gelişimi

Modernizmin 16. yüzyıl sonrasında ortaya çıktığı kabul edilmektedir. İlk olarak Avrupa’da başlamış daha sonra bütün dünyayı etkisi altına almıştır. Modernizm, toplumsal yaşam ve örgütlenme biçimidir²⁰.

Modernizmin ortaya çıkmasında temel sebep 14 ve 17. yüzyıllar arasında görülen Rönesans hareketidir. Rönesans, Fransızcada “yeniden doğuş” demektir. Batı uygarlığı açısından oldukça önemli olan Rönesans, kilise merkezli yaşayan Batı toplumlarında insan odaklı bir düşünce sisteminin yerleşmesine zemin hazırlamıştır. Rönesans sonrası reform hareketleri ve sanayi devrimi ile birlikte “Tanrı” algısının yerini bilgi almaya başlamıştır. Bu süreçten sonra Batı’da, Tanrı yerine akıl ile açıklamalar üretilmeye çalışılmıştır²¹.

---

¹⁸Berman, *Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor*, 59.

¹⁹ Yasin Aktay, “Kavramsal Açıdan Modernizm ve Postmodernizm’e Bakmak”, *Hece Dergisi*, S. 138-140, (2008): 10.

²⁰Anthony Giddens, *Modernite ve Bireysel-Kimlik Geç Modern Çağda Benlik ve Toplum*, çev. Ümit Tatlıcan, (İstanbul: Say Yayınları, 2014), 9.

²¹ Bedia Koçakoğlu, *Anlamsızlığın Anlamı Postmodernizm*, (Ankara: Hece Yayınları, 2012), 17; Peter Burke, *Rönesans*, çev. Özkan Akpınar, (İstanbul: Babil Yayınları, 2007), 8.

Modernlik ortaçağda, eski Pagan geleneğine karşı yeni Hıristiyan dünyasının tercih edilmesini ifade etmiştir. Kavramsal olarak dönemden döneme farklı şekilde ifade edilse de modernlik her zaman yeniliği göstermektedir. Ortaçağda kavramsal açıdan çok değişiklik göstermese de 17. yüzyılda Aydınlanma felsefesinden sonra modernlik seküler bir hal almaya ve ilk görünümü olan Hıristiyanlıkla birleştirilmekten uzaklaşmaya başlamıştır. Modernliğin bu dönemde Batıdaki gelişiminde kapitalizm önemli bir yere sahiptir. Bu sayede modernlik, dünya geneline yayılmıştır. Bilimsel alanda yaşanan gelişmelerin öne çıkması ve dinin geriplanda kalması, ortaçağdaki modernlik yaklaşımını değiştirmiştir. Avrupa'da Kopernik ve Galileo'nun evren tasarımları, matbaanın keşfedilmesi, Newton'un fizik alanındaki çalışmaları, Luther'in Protestanlık hareketi gibi gelişim ve değişimler, günümüzdeki modernlik zihniyetinin oluşmasını sağlamıştır. Avrupa'daki bu gelişim ve değişimler, büyük toplumsal dönüşüm ve değişimlere sebebiyet vermiştir. Dinin yerine sekülerlik/dünyeviliğin ön plana çıkmasını sağlamıştır. Ortaçağdaki gelişigüzel dinsel anlayış yerini, gözleme ve deneye dayalı rasyonelliğe bırakmıştır²².

Bilimsel düşüncenin gelişmesi, din sınıfının gücünü azaltırken burjuva sınıfının gücünü artırmıştır. Bu yeni ekonomik düzen, geleneksel toplumun bakış açısının değişmesine neden olmuştur. Yaşanan bu değişim, modernliğin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Modernlik ile geleneksel kabullenici bakış açısı yerine eleştirel ve sorgulayıcı bakış açısı yerleşmeye başlamıştır. Bu nedenle toplumda radikal kuşkucu bakış açısının egemenliğine geçilmiştir²³.

Ortaçağda Avrupa geleneksel yaşamında kapalılık ve sabitlik söz konusu olmuştur. Bireysel düşünce veya duyguların bu sabitliği bozabileceği endişesi ile bu duygu ve düşüncelerin açıklanması ve yayılması engellenmiştir. Toplumdaki bu sabit yapı, ekonomik ve toplumsal değişim ile birlikte ortaya çıkan modernlik ile çözülmeye başlamıştır. Modernleşmede birey ön plana alınmıştır. Birey, geleneksellikten kurtarılmakla beraber piyasa ilişkilerinin içine atılmıştır. Bireyin toplumdaki yeri,

---

²² Peter Watson, *Fikirler Tarihi*, çev. Bahar Tırnakçı, Barış Pala, Kaya Genç, Kemal Atak, (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2018), 662, 674.

²³ Hasan Aydın, *Postmodern Çağda İslam ve Bilim*, (İstanbul: Bilim ve Gelecek Kitaplığı, 2008), 52.

hak ve ödevleri sorgulanmaya başlanmıştır. Bireyler, üreten bir varlık olarak görülmüşlerdir. Bu dönem, teknolojik rasyonelleşme dönemini ortaya çıkarmıştır²⁴.

Avrupa, 17. Yüzyıldan sonra keşifler ve yeni ticaret yolları ve daha sonra sömürgecilikle zenginleşme sürecine geçiş yapmıştır. Bu dönemde kapitalizm geniş bir alana yayılmıştır. Böylelikle yeni pazarlar bulunmuş ve yeni toplumlarla iletişim kurulmuştur. Modernliğin zihin dünyasını oluşturan kültürel birikim de bu dönemde ortaya çıkmıştır. Bu konuda Hollanda, başta gelen ülkeler arasında yer almıştır²⁵.

Modernleşmede, geleneksel toplumsal yapı karşısında bireyin özgürlüğü ve bireyin bu durumun bilincinde olması söz konusudur. 17. yüzyılda modernleşme; dinselliğe, geleneksel yaşama, feodaliteye, eşitsizliğe vs. karşı olarak ortaya çıkmıştır. Bu dönemde birey ve akıl ön planda yer almaktadır²⁶.

Aydınlanma felsefesi ile 18. yüzyılda modernleşmede bilim, siyaset, sanat, yasalar, ahlak gibi konuların geliştirilmesi ve gündelik yaşamın bu anlamda zenginleştirilmesi ön plana alınmıştır²⁷. Bu bağlamda Aydınlanma felsefesi, modern toplumun temellerini atmıştır²⁸.

Aydınlanma felsefesinin temelinde, modern düşüncenin temel önermesi olan ilerleme fikri bulunmaktadır. O dönemde ilerleme fikri, daha çok bilimselliğe dayanmıştır²⁹. Düşünürler, kilisenin hegemonyasından kurtulmuşlar ve böylelikle din ile bilimin yolları ayrılmıştır. Filozoflar, kilisenin ve dinin insanları mutsuz etmek için kullanıldığını savunmuşlardır. Rasyonel bir topluma geçiş yapmaya çalışmışlardır. Bilimsel ilerlemeler, iki dünya görüşü arasındaki kopuşu belirgin hale getirmiştir. Bundan sonra yalnızca Tanrı ve onun hegemonyasının aktarılmasından vazgeçilmiştir. Bilimsel bilgi ve insan aklı ön plana çıkmıştır. 1789'da Fransa'da

---

²⁴ Fuat Ercan, *Modernizm, Kapitalizm ve Azgelişmişlik*, (İstanbul: Bağlam Yayınları, 2009), 25, 31.

²⁵ Michael North, *Hollanda Altın Çağı'nda Sanat ve Ticaret*, çev. Taciser Ulaş Belge, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2014), 11.

²⁶ Ercan, *Modernizm, Kapitalizm ve Azgelişmişlik*, 30.

²⁷ Habermas, "Modernlik: Tamamlanmamış Bir Proje", 35.

²⁸ Ahmet Çiğdem, *Aydınlanma Düşüncesi*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2015), 16.

²⁹ Ahmet Cevizci, *Felsefe Tarihi*, (İstanbul: Say Yayınları, 2017), 704-705.

yaşanan devrim ile Avrupa'nın feodal düzeninin yerine sosyal ve siyasal alanda yapısal değişimler yer almaya başlamıştır³⁰.

1.1.4. Sanayi Devrimi ve Modernizm

Başlangıcı konusunda farklı görüşler bulunsa da genel olarak James Watt tarafından 1765 yılında buhar makinesinin icadı ile başladığı savunulmaktadır³¹. Bu devrim ile Batı zenginleşmeye başlamıştır. Ancak diğer bölgeler, zenginliklerini Batı lehine kaybettikleri için yoksullaşmaya başlamışlardır³².

Sanayi Devrimi döneminde farklı ülkelerdeki geleneksel yapılar tahrip edilmiştir. Ancak özerklik oluşturulmamıştır. Bu dönemde kölelik ve sömürgecilik başrolde yer almıştır. Kapitalizmin gençlik dönemi olarak ifade edilmektedir. Batıda sanayi ile sermaye birikimine geçilmiştir. Çevre ülkelerle ilişkiler, eşitsizlik temeli üzerinden yürütülmüştür. Sanayi döneminde modern dünya, sanayi merkezi olan Batı ile bu merkeze hammadde ve tarım ürünleri sağlayan ülkelerden meydana gelmiştir³³.

Devrim döneminde demiryolları ile ulaşım ve iletişim sistemlerinde gelişme yaşanmıştır. Bu durum, toplumsal değişimi hızlandırmıştır. Hem teknoloji hem de modernlik anlamında hızlı bir değişime geçilmiştir. Bu yapısal değişimler, Ülkelerin siyasi yapılarında da değişikliğe sebebiyet vermiştir. Mekân ve zamanda yaşanan hızlilik ve değişim, bireyin dolaşır bir sermaye haline gelmesine sebebiyet vermiştir. Sanayi toplumlarında bireyler de bir çeşit makine gibi görülmüşlerdir. Böylelikle bireyler, disipline edilmeye çalışılmıştır. Bu durum, modernliğin disipline edici yönünü ortaya koymaktadır³⁴.

---

³⁰ Fatma Şimşek, "Modernizm ve Gelenek Arasında Bir Ütopya: Maske ve Ruh", *SEFAD*, S. 38, (2017): 163.

³¹ Karl Marx, *Kapital I*, çev. Mehmet Selik, (İstanbul: Yordam Yayıncılık, 2015), 363.

³² Fikret Başkaya, *Az gelişmişliğin Sürekliliği*, (İstanbul: İmge Yayınları, 2001), 68.

³³ A.g.e., 75.

³⁴ Edward Palmer Thompson, *Avam ve Görenek*, çev. Uygur Koçabaşoğlu, (İstanbul: Birikim Yayınları, 2016), 489.

Sanayi Devrimi ile işçi sınıfı ve kentleşme ortaya çıkmaya başlamıştır. Üretim ve mülkiyet ilişkileri değişmiştir. Sanayi Devrimi ile modernleşme yaşamı, çalışma zamanı ve serbest zaman şeklinde ikiye bölünmüştür. Modern iş kavramı ortaya çıkmıştır. Kapitalist üretimde serbest zaman, tüketim zamanı olarak ifade edilmiştir. Bu dönemde kitlesel üretim kadar kitlesel tüketim de ön plana çıkmıştır. Her ne kadar modernleşmenin itici gücü üretim olsa da tüketim de öncelikli hale gelmeye başlamıştır. Sanayi Devrimi ile yaşanan değişimin büyüklüğü, Batı dünyasını modernliğin merkezi haline getirmiştir³⁵.

1.2. GELENEK

1.2.1. Gelenek Kavramı

Gelenek kavramı, Latince dağıtmak, aktarmak ve zaman içinde elden ele geçirmek anlamlarına gelen “tradition” ile “tradere” kelimelerinden gelmektedir³⁶. Gelenek; gerçek veya hayali bir geçmiş ile devamlılık arz eden, belirli davranışsal norm ile değerleri benimseyerek aşıl原因an, yaygın şekilde benimsenen davranış biçimleri ile alakalı toplumsal davranışlar kümesini ifade etmektedir³⁷.

Türkçede “gelenek”, bir toplumun eskiden gelen, saygın, kuşaktan kuşağa aktarılan, yaptırım gücü olan alışkanlıklar, davranışlar, anane/töre olarak ifade edilmektedir³⁸.

Gelenek, toplumlarda tarihsel süreçte üretilmekte ve temellendirilmektedir. Değişimi oldukça yavaş olan bu değerler kümesi, geçmişle geleceği birbirine bağlayan bir köprü gibidir. Bu nedenle toplumların sosyal ve kültürel bir mirası olarak görülmektedir. Gelenek kavramı; görenek, adet, anane, töre gibi kavramları da kapsayıp ifade edilebilmektedir. Sosyolojik bir kavram olan gelenek kavramının

---

³⁵Zygmunt Bauman, *Küreselleşme*, çev. Abdullah Yılmaz, (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2018), 92.

³⁶Fernand Schwarz, *Kadim Bilgeliliğin Yeniden Keşfi*, çev. Ayşe Meral Aslan, (İstanbul: İnsan Yayınları, 2019), 302.

³⁷ Gordon Marshall, *Sosyoloji Sözlüğü*, çev. Osman Akınhay, Derya Kömürcü, (Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 2003), 258-259.

³⁸ Şükrü Haluk Akalın, *Türkçe Sözlük*, (Ankara: TDK Yayınları, 2011), 920; Kadir Canatan, “Gelenek, Din ve Modernite”, *Bilgi ve Hikmet Dergisi*, S. 9, (1995): 28.

kullanımı farklılık göstermektedir. Bu nedenle tek ve belirli bir tanımın yapılması güçtür. Ayvazoğlu, geleneğin Türkiye’de yanlış anlaşıldığını belirtmektedir. Ona göre gelenek, yenilik için bulunması gereken bir şartı ifade etmektedir. Ancak toplumda genel olarak yeninin yerleşebilmesi için eskinin bir kenara bırakılması mantığı hâkimdir. Bu nedenle geleneğin köprü görevi toplumsal açıdan görülememektedir³⁹.

Gelenek kelimesi sosyolojik anlamda kuşaklar arası aktarılan toplumsal hafıza ve beşeri uygulamaları ifade etmektedir. Gelenek kelimesinin kapsamı geniş olmasına rağmen genel olarak kültürel değerleri, toplumsal hafıza ve mirası içerdiği söylenebilmektedir. Bu nedenle gelenek, toplumsal meşruiyet ile özdeşleştirilmektedir. Yeniliğe uyum sağlayabilmek için geleneğin mevcudiyeti önem taşımaktadır⁴⁰.

Toplumların tarihsel ve köklü alışkanlıkları, gelenek kavramıyla belirtilmektedir. Toplumsal olarak sahip olunan her şey, gelenek kavramı içinde değerlendirilebilir. Bu bağlamda geçmişten günümüze ulaşan yapılar, resimler, heykeller, kitaplar vs. geleneğin bir parçası sayılmaktadır. Bu nedenle bazı toplumlar günümüzde anılmamaktadırlar. Türk toplumu ise gelenek açısından oldukça zengin bir toplumdur. Din, dil, kültür vs. farklı şekillerde geleneklerini sürdürmeyi başarmıştır.

Geleneksel toplumlarda bireyin pozisyonunu; dini, ailesi, etnik grubu vs. ile belirlenmektedir. Bu toplumlarda iletişim genellikle kuvvetli olmaktadır. Din ise hayatı kapsayıcı ve yönlendirici bir güce/mekanizmaya sahiptir. Bu nedenle belli bir dokunulmazlığı bulunmaktadır. Bu toplumların ekonomileri tarıma dayalı olmaktadır. Toplumsal değişim yavaş olup eğitim durumu belli seçkinlere aittir. Geleneksel toplumlarda sanayi gelişmemiştir. Bu nedenle geleneksel toplumlar ile modern toplumlar arasında bir uyumsuzluk söz konusudur⁴¹.

---

³⁹ Beşir Ayvazoğlu, *Geleneğin Direnişi*, (İstanbul: Ötüken Yayınları, 1996), 55.

⁴⁰ Sıtkı Karadeniz, “Gelenek Üzerine Bir Okuma Denemesi “Geçmişle Gelecek Arasında Gelenek””, *Milel ve Nihal*, C. 4, S. 2, (2007): 35.

⁴¹ Seyfettin Aslan ve Abdullah Yılmaz, “Modernizme Bir Başkaldırı Projesi Olarak Postmodernizm”, *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C. 2, S. 2, (2001): 94.

Geleneklerin ne zaman ortaya çıktığı ve kim tarafından ortaya çıktığı genel olarak bilinmemektedir. Genellikle gelenekler belli toplumsal dönemlerde o zamanın şartları ile ortaya çıkmaktadır. Son zamanlarda modern kavramının yaygınlaşması ile gelenek-modern ikilemi ve çatışması yaşanmaya başlamıştır. Modern olanda, gelenek kötülenmeye, düşük/hakir görülmeye ve uzaklaşmaya çalışılan bir kavram olarak görülmektedir. Ancak modernlik, geleneğin üzerine inşa edilen bir olgudur. İkisi arasında her zaman bir bağlantı bulunmaktadır⁴². Bu nedenle birbirinden kopuk ve arasında ciddi farklar bulunan iki kavram şeklinde ifade edilmesi doğru değil ve eksik olarak algılanır.

Gelenek kavramı, modernliğe karşıt bir kavram olarak görülmektedir. Bu nedenle genellikle, ilkelikle eşdeğer şekilde anıldığı durumlar da söz konusudur. Temel olarak gelenek, kuşaktan kuşağa aktarılan değerleri ifade etmektedir. Toplumlar bu şekilde geçmişi model almaktadırlar. Alınan bu model, toplumların kendilerini güvende hissetmelerini ve kimlik inşa ederken bu kimliği korumalarını sağlamaktadır. Bu bağlamda gelenek kavramı sürekliliği olan bir durumdur.

Toplumların değerleri farklı olduğu gibi gelenekleri de farklılık göstermektedir. Modern zamanda gelenek; çağ dışılığı, baskıyı ve geri kalmışlığı ifade etmektedir. Bu nedenle geleneği ya da modern kabul edenler olmak üzere iki kategoriye ayrılmaktadır. İki taraf da birbirini ötekileştirmektedir.

Gelenek, sosyal bir normdur. Toplum ile bireyler arasındaki ilişkileri düzenlemektedir. İnsanlar, topluluk halinde yaşamının bir gereği olarak düzeni sağlamak için bazı kurallar koymaktadırlar. Bu kurallara ve davranışlara uyulması gerekmektedir. Kurallar ve davranışlar, zamanla kalıp haline gelmekte ve geleneği meydana getirmektedirler. Gelenekler bu nedenle genellikle sorgulanmadan uygulanmaktadırlar. Aksi bir durum, toplumdan dışlanmaya sebebiyet verebilmektedir.

Kültürel ve toplumsal bir mirası ve hafızayı ifade eden gelenek, modernliğin başlangıç noktasını oluşturmaktadır. Toplumlarda mevcut olan gelenekler, dönemin gereklerine göre yeniden yorumlanmakta ve yenilikler ortaya koyulmaktadır. Bu nedenle gelenek, modernden önce gelmektedir. Modernlik için önce geleneğin var

---

⁴² Karadeniz, “Gelenek Üzerine Bir Okuma Denemesi “Geçmişle Gelecek Arasında Gelenek””, 45.

olması gerekmektedir⁴³. Ancak geleneğin de unutulup gitmemesi için kendini geliştirmesi gerekmektedir. Geleneğin yalnızca belli davranış kalıpları ile özdeşleştirilmesi doğru görülmemektedir. Bu bağlamda gelenek, geçmişle, günümüz ve geleceği birleştirici özelliğe sahiptir.

Modernizm ile gelenek çatışması, geleneği dışlanmadığı ve yeni değerlerin içselleştirildiği bir anlayış ile çözülebilecektir. Bu anlayışta gelenekten yararlanılmaktadır. Ancak gelenekten yararlanılırken geçmişe bağlı kalınmamakta ve modern çağın gereklerine ayak uydurulmaktadır. Bazı toplumlar, geleneklerine bağlılığı seçerek içlerine kapanmışlardır. Modern toplumlar ise genel olarak kentleşmenin ve sanayileşmenin yaygın olduğu toplumlardır.

1.2.2. Geleneğin Yeniden Üretimi

Gelenek, bulunduğu zamandan ve o zamanın şartlarından bağımsız şekilde değerlendirilememektedir. Gelenek, içinde bulunduğu zamanın şartları çerçevesinde özgün bir kimlik kazanmaktadır. Geleneğin bu potansiyeli, “geleneğin yeniden üretimi” şeklinde ifade edilebilmektedir.

Gelenek, geçmişteki birikimlerin olduğu gibi geleceğe aktarılmasını ifade etmemektedir. Aktarma, geçmişin yeni yaşam şartları ve düşünce şekilleri ile birleştirilerek yeni olanın eski olana uyarlaması şeklindedir. Böylelikle bütünleştirme gerçekleştirilmektedir. Eskiden var olan durumlar, yeniden var edilme sürecine tabi kılınmaktadır. Eski ana unsurlar korunmakta ve yeni şartlara uyarlanmaktadır. Bu durum sonucunda yeni bir oluşum meydana getirilmektedir. Bu bağlamda gelenek, aktif bir forma sahiptir. Sabit ve değişmez şekilde kalmamaktadır⁴⁴.

Geleneğin yeniden üretim sürecinde bireylerin ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik pratik fayda gözetilmektedir. Ancak tüm uygulamalarda pratik faydanın esas alınması durumu tartışma konusudur. Eskinin yeni ile uyumlu şekilde bütünleştirilmesi söz konusudur. Bu nedenle gelenek, değişime engel teşkil etmemektedir. Değişimlerin gelenekler ile uyumlu şekilde yapılması beklenmektedir. Bu bağlamda gelenekler, değişim için zemin oluştururken aynı zamanda değişimi

---

⁴³ Hasan Hanefi, *Gelenek ve Yenilenme*, (Ankara: Otto Yayıncılık, 2016), 12.

⁴⁴Schwarz, *Kadim Bilgeliliğin Yeniden Keşfi*, 302-303.

sınırlandırmaktadırlar. Bu durum, değişim ile devamlılığın eş zamanlı olarak gerekleğebilmesine imkân sağlamaktadır. Gelenek, hem geçmişi günümüze taőır hem de geleceği inşa eder⁴⁵.

Yeniden oluŐuma kılavuzluk eden model gelenektir. Bu anlamda modernliğin modelini gelenek oluŐurmaktadır. Gelenek, değerler ile davranış kalıplarından oluşan bir bütünü ifade etmektedir. Zaman içinde değişen Şartlara uyum sağlayabilme kapasitesine sahiptir⁴⁶.

Modernistler geleneği, bugün ve gelecek açısından terk edilmesi gereken bir ‘‘ayak bağı’’ olarak görmüşlerdir. Gelenekçiler ise gelenekleri mevcut durumu ile korumaya yönelmişlerdir. Bu nedenle modernistler ile gelenekçiler arasında anlaŐmazlık söz konusu olmaktadır. Modernistler, geleneği deęiŐtirmek istemektedirler. Günümüzde Zygmunt Bauman’ın dile getirdiği üçüncü bir yol daha bulunmaktadır. Buna göre gelenek, tarihsel bir süreklilik olarak algılanmalıdır. Bu bağlamda gelenek, modernliğin zıttı bir kavramı değil modernliğin yapı taŐını oluŐurmaktadır. Bu bağlamda gelenek, modernliğin tamamlayıcısı nitelięindedir⁴⁷.

Modernite, kendini gelenek üzerinden inşa etmeye çalışmıştır. Kken gelenektir. Ancak daha sonra kendini ‘‘geleneksel olmayan’’ Şeklinde takdim etmiştir. Bu nedenle modernizm, geleneğin dönüŐtürülmüŐ, ıslah edilmiş halini teşkil etmektedir. Bu bağlamda modernliğin içinde gelenek mevcuttur. Ancak bu mevcudiyet başka bir formda devam etmektedir. Günümüzde kullanılmak üzere geçmişten devŐirilmiŐtir⁴⁸.

---

⁴⁵ Halis etin, ‘‘Ezelden Ebede Kadim Bilgeliğin Kutsal Yolculuğu: Gelenek’’, *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, S. 3, (2005): 156.

⁴⁶ Ayşe Şallı, ‘‘Modernlik, Gelenek ve Din İlişkisi: Bir Modernleşme Kuramı Eleştirisi’’, *Kırkkale İslami İlimler Fakültesi Dergisi*, C. 2, S. 4, (2017): 70-71; Recep Şentürk, Bahattin Akşit, nder Kkkural ve Kurtuluş Cengiz, *Türkiye’de Dindarlık*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2012), 78-79.

⁴⁷ Tayfun Atay, Gelenekçilikle Karşı-Gelenekçiliğin Gelgitinde Türk ‘Gelenek-i’ Muhafazakârliği, ed. Ahmet iğdem, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce*, Cilt: V, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2004), 155.

⁴⁸ Sıtkı Karadeniz, ‘‘Kemalist Modernleşme Sürecinde Türk Muhafazakârliği ve Günümüze Yansımalar’’, *Tezkire*, S. 27-28, (2002): 91.

Gelenek, sadece geçmiş ile sınırlı bir içeriği ifade etmemektedir. Yaşanan zamanla ve gelecekle de bağlantılıdır. “gelen-ek” şeklinde ifade edildiği görülmektedir. Bu bağlamda gelenek, geçmişten bugüne varlığını devam ettiren ve gelecekte de varlığını koruyacak olan bir “maya”yı belirtmektedir. Gelenek, geçmişten geleceğe çalınan bir maya gibidir. Modernizmin geleneği inkârı, bir nevi kabulleniş olarak görülmektedir. Kendini sıfırdan başlatan bir düşünce ya da hareket mevcut değildir. Modernizmin yenilikleri, geleneğin inkârına dayanmaktadır. Bu nedenle yeni olanın ve inkâr edilenin bilinmesi, modernizm için önemlidir. Bu durum, modernizm ile gelenek arasında bir bağın kurulmasını gerektirmektedir. Bu bağlamda gelenek, varlığını sürekli şekilde devam ettirmektedir⁴⁹.

1.3. GELENEKTEN MODERNLİĞE: ZAMAN-MEKÂN KAVRAMLARI

Zaman kavramının fiziki olarak bir gerçekliği bulunmamaktadır. İnsan deneyiminin bir ürünüdür. Zamanda temel olarak iki husus ön plana çıkmaktadır. Birincisi art arda geliş durumudur. Zamanda bir süreklilik, devamlılık mevcuttur. İkincisi ise sürekliliğe bağlı değişiklikler ile farklı değişiklikler arası süreçlerdir. Bu süreçler genel olarak “dönem” kavramıyla ifade edilmektedir. Aynı ya da benzer durumların mevcut olduğu süreçlere dönem denilmektedir. Sonrasında değişiklikler ve gelişmeler ortaya çıkmakta ve farklı bir döneme geçiş yapılmaktadır. Bu bağlamda insanların etkinlikleri belli bir zaman sürekliliği içerisinde meydana gelmektedir. İnsanlar ve toplumlar bakımından bu zamansal süreklilik önem taşımaktadır. Toplumlar, farklı zamanlarda farklı organizasyonlar gerçekleştirebilmektedirler. Bu durum genel anlamda dönemsellikten kaynaklanmaktadır. Toplumsal gelişme ve değişimler nedeniyle her zaman aynı durumların görülmesi mümkün olmamaktadır. Bu nedenle toplumlar genel anlamda değişime açıktırlar. Zamanı kendilerine ve çağın gereklerine göre bölümlenmekte ve programlamaktadırlar. Bu programlama çerçevesinde toplumlar; geçmiş zaman, şimdiki zaman ve gelecek zaman karşısında bazı tutumlar geliştirerek zamana uyum sağlamaktadırlar⁵⁰.

---

⁴⁹ Atay, Gelenekçilikle Karşı-Gelenekçiliğin Gelgitinde Türk ‘Gelenek-çi’ Muhafazakârlığı, 156.

⁵⁰ Mübeccel B. Kıray, *Toplumsal Yapı Toplumsal Değişme*, (İstanbul: Bağlam Yayınları, 2006), 214-215.

Geleneksel toplumlar genellikle tarımla uğraşırken, modern toplumlar daha çok sanayi ile birlikte anılmaktadırlar. Tarım toplumu olan geleneksel toplumlarda zaman kavramı, güneşin konumuna göre belirlenmektedir. Güneşin gökyüzündeki konumu, bu toplumların zaman belirlemesine yardımcı olan temel faktördür. Bu zaman belirlemesi belli bir dakika ya da saat gibi kesinlik taşımayıp daha çok tecrübeye dayanmaktadır. Güneşin konumuna göre gün içinde yapılan işler sıralanmakta ve düzenlenmektedir. Bu toplumlar daha çok horozun öttüğü vakit, şafak vakti, güneşin doğuşu, öğlen, güneşin batışı, gece yarısı gibi bölümlenmeler gerçekleştirirler⁵¹.

Zaman kavramının gelişiminin incelenmesi, insanların ve toplumların uygarlaşma sürecinin incelenmesi anlamına gelmektedir. Bunun sebebi zamanın fiziki bir gerçekliğinin bulunmamasıdır. İnsanlar, süreç içerisinde zaman kavramını oluşturmuş ve geliştirmişlerdir. Bu nedenle zaman kavramı, insan bilincinin parçasıdır. Bu kavram, doğanın içindeki insan kavramına odaklanmaktadır. Güneşin doğuşu, batışı ya da konumu gibi doğa olayları, insanların zaman belirlemede temel etkidir. Bu nedenle zaman kavramında doğa ve insan bir arada yer almaktadır⁵².

Modern kapitalist toplumların zaman anlayışı, 16. yüzyıldan itibaren ortaya çıkmaya başlamıştır. Geleneksel ve modern toplumların zaman ve mekân algıları, toplumsal gelişime göre farklılık göstermektedir. Geleneksel toplumlarda insanların buldukları yere göre mekân algısı şekillenmiştir. Zaman algısı ise bulunulan mekândan etkilenmekle beraber gece-gündüz döngüsü ve mevsimlerden de etkilenmiştir⁵³.

Modern kapitalist toplumların zaman ve mekân algısı, geleneksel toplumlardan farklıdır. Bu toplumların kendine özgü zaman ve mekân algısı bulunmaktadır. Bu

---

⁵¹A.g.e., 218.

⁵²Norbert Elias, *Zaman Üzerine*, çev. Veysel Atayman, (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2000), 20-23.

⁵³ Hakkı Yırtıcı, *Çağdaş Kapitalizmin Mekânsal Örgütlenmesi*, (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2009), 59.

toplum yapısına göre zaman; homojen, çizgisel, nesnel ve geri dönüşü olmayan bir kavramı ifade etmektedir. Mekân ise soyut, paralel ve edilgen bir kavramdır⁵⁴.

İnsanlar, mekânsal değişikliklere göre toplumsal kimlik oluşturmaktadırlar. Bu nedenle bir insanın iş yerindeki durumu, evdeki durumu ile aynı değildir. Farklı sosyal ortamlara göre farklı kimlik oluşumu söz konusudur. Bu durum, insanı farklı kimlik yapısı içinde bulunan bir göçebe haline getirmektedir.

Modern toplumlarda zaman ve mekân arasında ilişki söz konusudur. Zaman karşısında mekân, kendisini konumlandırmaktadır. Zaman ise mekânı tarihselleştirmektedir. Geleneksel toplumlarda zaman ve mekân kavramlarının birbirleriyle birleştiği görülmektedir. Bu bağlamda geleneksel toplumlarda mekân, geçmişi ve geleceği kapsamaktadır. Zaman ve mekândaki bu birlik, geleneksel toplumlardaki durağanlığın sağlanmasında oldukça etkilidir. Ancak zamanla gelişen üretim ilişkileri, geleneksel toplumlardaki bu durağanlığın değişmesine sebebiyet vermekte ve modern kapitalist toplumlara geçiş yaşanmaktadır. Bu toplumlarda zaman ve mekân arasındaki birlik çözülmektedir. Zaman ve mekânın değeri değişmektedir. Örneğin bir mekân, sanayileşme amacıyla kullanılarak bir değişim değeri haline gelmektedir. Bu değişen mekân, bölgenin ya da ülkenin farklı ihtiyaçlarına cevap verebilecektir. Mekânda yaşanan dönüşüm, zamanın sermayesel anlamda değerlendirilerek değişimine sebep olabilmektedir⁵⁵.

16. yüzyıldan itibaren modern kapitalist topluma geçinceye kadar geleneksel toplum döneminde zaman kavramı net değildir. Tarım toplumu olan geleneksel toplumlar, görevle alakalı olarak zaman kavramını şekillendirmektedirler. Günümüzdeki gibi saat, dakika, hafta vs. gibi zaman kavramları mevcut ve önemli değildir. Zaman kavramı daha çok mevsimlerden, pazarlardan, panayırlardan ve dinsel takvimlerden meydana gelmektedir. Zamanın nesnelliği söz konusu değildir. Zaman ve mekân birleşimi söz konusu olduğu için bölgelere göre zamanlarda farklılık görülmektedir.

---

⁵⁴ Oğuz Işık, “Mekânın Politikleşmesi, Politikanın Mekânsallaşması”, *Toplum ve Bilim*, S. 64-65, (1994): 7-38.

⁵⁵ Önder Kantarcı, “İslami Kadın Modernliğinin Tüketim Toplumunda Temsili: Âlâ Dergisi Üzerine Bir İnceleme” (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. M.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015), 27-28.

Bu nedenle zamanın ölçülmesi anlayışı günümüzdeki gibi yaygın değildir⁵⁶. O dönemde kum saatleri, su saatleri ve güneş saatleri zaman ölçümünde kullanılmıştır. Ancak bunların kullanımı da yaygın değildir. Özellikle su saatleri pahalı ve hantal olmaları nedeniyle çok tercih edilmemişlerdir. O dönemde insanlar, bir günü eşit saatlere bölme gibi bir kaygı içerisinde olmamışlardır⁵⁷.

Şekil 1.2. Eski Dönemde Kullanılan Saat Çeşitleri

Kaynak: <https://www.saatport.net/eski-saatler-tarihte-kullanilan-saat-cesitleri-gunes-kostekli-kum/>
[28.01.2020].

16. yüzyıldan sonra görev yönelimli zaman algısında değişme yaşanmaya başlamıştır. Sanayileşmeye olan yönelim, çalışma hayatına göre zaman kavramının yeniden anlamlandırılmasına sebebiyet vermiştir. Kum, güneş ya da su saatleri yerine mekanik saat keşfedilmiştir. Bu saatin toplumlar tarafından kabulü ile birlikte zaman ve mekân kavramı birbirinden ayrılmaya başlamıştır. Mekân açısından ise haritalarda yaşanan değişim önem taşımaktadır. Geleneksel toplumlarda mekân, haritalarda basit ve sadece bulunulan yer şeklinde ifade edilmiştir. Bu nedenle nesnel olmayıp imgesel şekilde haritalarda kurgulanmışlardır⁵⁸.

⁵⁶ Yırtıcı, *Çağdaş Kapitalizmin Mekânsal Örgütlenmesi*, 70.

⁵⁷ Marc Bloch, *Feodal Toplum*, çev. Melek Fırat, (İstanbul: İslık Yayınları, 2014), 136.

⁵⁸ Yırtıcı, *Çağdaş Kapitalizmin Mekânsal Örgütlenmesi*, 69-72.

Coğrafi keşifler, geleneksel toplumlardaki zaman ve mekân algısının kırılmasına sebebiyet vermiştir. Yapılan keşifler neticesinde yaşanan değişim sonucunda nesnellik, değer verilen bir nitelik haline gelmiştir. Teknolojik gelişmeler ise geleneksel toplumların yüz yüze olan ilişkilerinin teknolojik iletişim sistemleri aracılığıyla yapılmasına ortam hazırlamıştır. Bu durum, yüz yüzelikteki zaman ve mekân birleşmesinin ayrılmasını sağlamıştır. Modern ve kapitalist toplumlarda sosyal etkileşim için tarafların belli bir mekânda bulunmasına gerek yoktur. Teknolojik iletişim yöntemleri ile sosyal etkileşim sağlanabilmektedir⁵⁹.

1.4. MODERNLİĞİN MEKÂN VE ZAMAN KAVRAMLARI

Ülkelerde modernliğin yerleşimi ve gelişimi, kapitalist üretim ilişkilerinin gelişimi ile paralellik göstermektedir. Yaşanan büyük değişim, toplumların yaşam biçimlerinin her alanında varlığını hissettirmiştir. Bu değişim, Sanayi Devrimi ile dönüm noktası olmuştur. Toplumsal değişimlere genel olarak bakıldığında birbirleriyle ilişkili şekilde gerçekleştikleri görülmektedir. Bu değişim sürecinde zaman ve mekân kavramlarında da değişim yaşanmıştır.

Modern toplumlarda teknolojik gelişmeler nedeniyle kamusal zaman kavramı yerleşmeye başlamıştır. Teknoloji ve sanayide yaşanan gelişim ve değişimler, belli bir bölgeye mahsus zaman ve mekân algılarının değişmesini sağlamıştır. Her yere ulaşım ve her bölge ile iletişim mümkün hale getirilmeye çalışıldığından dünya genelinde standart olan biz zamanın kullanılması, bu zamanın herkes tarafından bilinmesi söz konusudur. İletişim araçlarının yaygın kullanımına geçilmesi ve ulaşım ve taşımacılıktaki gelişmeler, standart zaman uygulamasına geçilmesine yardımcı olmuştur. Standart zaman uygulaması için belli başlı ülke temsilcileri toplanarak Britanya'daki Greenwich'iesas olarak meridyenler arası saat tayini gerçekleştirmişlerdir. Böylelikle günümüzde var olan 24 saat uygulamasına geçilmiştir. Bu gelişmeler neticesinde modern toplumlarda var olan zaman algısı ortaya çıkmıştır. Bu zaman algısı ile geleneksel toplumlarda var olan zaman algısı geliştirilerek evrenselleştirilmiştir. Bu evrensellik, kamusal zaman anlayışının ortaya

---

⁵⁹ Ali Esgin, *Anthony Giddens Sosyolojisi*, (Ankara: Anı Yayıncılık, 2008), 372.

çıkmasını ve yerleşmesini sağlamıştır. Bu değişim oldukça önemli olduğu ve herkesi etkilediği için bilimde, felsefede ve edebiyatta sık sık gündeme getirilmiştir⁶⁰.

1.4.1. Moda

Moda, modernliğin geçiciliğini gösteren bir kavramdır. Moda denildiğinde akla ilk olarak giyim-kuşam gelmektedir. Ancak moda kavramının anlamı giyim-kuşam ile sınırlı değildir. Bu kavram içinde farklı toplumsal anlamlar yer almaktadır.

Moda kavramının temelinde sürekli yaşanan bir değişim söz konusudur. Bu kavramın ortaya çıkmasında Sanayi Devrimi önemli rol oynamıştır. Sanayileşme ile artan ve serileşen üretim, giyim-kuşamda da kolaylığa ve çeşitliliğe sebebiyet vermiştir. Seri üretim nedeniyle fiyatlarda düşüş yaşanmıştır. Bu nedenle yalnızca üst sınıflar değil alt sınıflar da çeşitli giyim-kuşam malzemeleri kullanmaya başlamışlardır. Bu durum değişimi gündeme getirmiştir. Moda da bu sürekli değişimin neticesinde ortaya çıkmıştır⁶¹.

Moda hareketinin beş temel evresi bulunmaktadır. Bu evreler şu şekildedir⁶²:

- Öncelikle var olandan ayrılmayı ifade eden moda nesnesi için yenilikçi düşüncenin doğuşu,
- İkinci olarak yeniliğe ve gösterişe meraklı olan küçük bir kesim tarafından bu yenilikçi düşünce ile moda nesnesinin benimsenmesi,
- Üçüncü olarak taklit ile farklılığın etkisi ile bu benimsemenin genişleyerek çevreye aktarılması,
- Dördüncü olarak moda nesnesinin ve düşüncesinin benimsenerek melezleştirildiği dönüşüm evresi,
- Beşinci ve son olarak moda nesnesinin ve düşüncesinin geniş bir kitle tarafından giyim-kuşamda yaşam tarzı olarak genelleşmesi evresidir.

---

⁶⁰ Kantarcı, “İslami Kadın Modernliğinin Tüketim Toplumunda Temsili: Âlâ Dergisi Üzerine Bir İnceleme”, 38-39.

⁶¹ Diana Crane, *Moda ve Gündemleri*, çev. Özge Çelik, (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2018), 43.

⁶² Dominique Waquet, Marion Laporte, *Moda*, çev. Işık Ergüden, (Ankara: Dost Yayınları, 2011), 14-15.

Modernleşme ile tüketim toplumunun kesişmesi, modanın ortaya çıkmasını sağlamaktadır. Modernliğin geçici doğasını meydana getiren moda, modernliği şekillendiren unsurlardan biridir. Modern kavramı daha çok yeniliğe vurgu yapmaktadır. Moda kavramının temelinde de yenilik bulunmasına rağmen asıl özelliği geçici olmasından gelmektedir. Modernliğin değişkenliği ve geçiciliği, moda ile somutlaştırılmaktadır. Moda, farklılaştırma ve toplumsal şimdiki zamanın yansımasıdır⁶³.

Moda, bireysel farklılaşma ve ayırt edilmeyi sağlamaktadır. Aynı zamanda toplumsal bir gruba mensubiyet ve onun içinde erime eğilimini de ifade etmektedir. Bu bağlamda moda; toplumdan farklılaşma ile bireyselleşmeyi, toplumla bütünleşme ile de toplumsallığı içermektedir. Modanın vurguladığı zaman dilimi şimdiki zamandır. Geçicilik temelli modada önemli olan şimdiki süreçtir. Bu nedenle belli bir süreci ortaya koymaktadır⁶⁴.

Modernleşme ve Sanayi Devrimi ile birlikte giyim-kuşamda değişiklik yaşanmıştır. Giyim-kuşam, statü ile cinsiyetin en net gösteriliş şekillerinden birini oluşturmaktadır. Modernleşme ile birlikte geleneksel giyim-kuşamda değişim meydana gelmiştir. Giyim-kuşamdaki bu değişim, moda kavramının ortaya çıkarak yaygınlaşmasını sağlamıştır. Moda kavramı, toplumsal farklılaşma/bireyselleşmenin en temel göstergelerinden biridir⁶⁵.

Modernleşme ile “yeni” kelimesi, diğer tüm kelimelerin önüne geçmiştir. Yeninin ortaya çıkarılabilmesi için mevcut durumda değişiklikler gerçekleştirilmektedir. Yenilikler, reddetme duygusunu beraberinde getirmektedir. Yeni ile beraber toplumlar ya da bireyler, eskiyi reddetme eğilimine girmektedirler. Yeni bir şey ortaya konulduğunda bu durum, öncekinin eskidiği ve hükmü kalktığı anlamına gelmektedir. Bu bakış açısı ile toplumlar, eskiyi yeni ile değiştirme eğilimindedir. Bu durumu tasvir eden anlayış da “moda” olarak anılmaktadır. Moda, tüketim toplumunun temelinde yer almaktadır. Kapitalizmin ana felsefesi olan piyasa hareketliliği, moda sayesinde mümkün olmaktadır.

---

⁶³A.g.e., s. 57, 65.

⁶⁴ David Frisby, *Modernlik Fragmaları*, çev. Akın Terzi, (İstanbul: Metis Yayınları, 2012), 9.

⁶⁵Waquet, Laporte, *Moda*, 56-57.

1.4.2. Kent

Modernleşme ile mekân, ekonomik, psikolojik ve sosyolojik bir fenomen haline gelmiştir. Modernliğin yapıcı ve yıkıcı yönü, mekân ile ilişkilendirilmektedir. Kent ise modernliğin yapıcı ve yıkıcı doğasının üretildiği ve tüketildiği somutlaşmış halini oluşturmaktadır. Düzenlenmiş mekân olarak ifade edilebilen kent, modernist bilincin alanını meydana getirmektedir. Kent, modernliğin değişim ve hız faktörlerini yansıtmaktadır. Bireyler kentlerde ekonomik ve kültürel değerler üretmektedirler. Kentte makineler, işçiler, mahalleler, evler, şirketler vs. bulunmaktadır. Bu nedenle kapitalizmden en fazla etkilenen olgulardan biri kent olgusudur. Kentlerde her şeyin yıkılıp yeniden yapılabilmesi mümkün görülmektedir. Bu imkân, modernlikteki değişim algısının bir yansımasını oluşturmaktadır⁶⁶.

Mekânsal açıdan yapıcılık ile yıkıcılık hususu, hareketliliği meydana getirmektedir. Kapitalizmdeki mekânsal hareketlilikte iki kaynak bulunmaktadır. Birincisi, kâr etme amacı güden sermayenin coğrafi açıdan genişleme zorunluluğunun bulunmasıdır. İkincisi ise kapitalist üretimdeki örgütlenmedir. Kapitalizmin yapısı temel olarak değişmese de kriz zamanlarında örgütlenmesi söz konusu olmaktadır. Bu örgütlenme, üretimde krizin aşılmasına yardımcı olmaktadır. Örgütlenme ile mekânsal açıdan yeni organizasyonlar gerekmede, bu organizasyonlar da mekânsal hareketlilik sağlamaktadır⁶⁷.

19. yüzyıldan itibaren modernizmde kent olgusu ortaya çıkarak yaygınlaşmıştır. Sanayi Devrimi ile üretimde yaşanan değişim ve gelişimler, kentleşmeyi meydana getirmiştir. Sanayi Devrimi ile birlikte fabrikalaşma, makineleşme ve işçi sınıfının ortaya çıkması, tarıma dayalı üretimden uzaklaşmaya sebebiyet vermiştir. Bu nedenle kırsal yaşamdan kentsel yaşama dönüşüm yaşanmıştır. Kentsel yaşamın modernizmin ruhunu oluşturduğu söylenebilir. Fabrikaların çoğalması, makineleşme ve benzer nedenlerle insanlar işçi olarak çalışmak için kırsal yaşamdan kentsel yaşama geçiş yapmışlardır. Bu nedenle o dönemlerde yoğun bir göç olgusu söz

---

⁶⁶Berman, *Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor*, 142; Mustafa Aydın, *Moderniteye Dışarıdan Bakmak*, (İstanbul: Açılım Kitap, 2014), 139-140.

⁶⁷ Yırtıcı, *Çağdaş Kapitalizmin Mekânsal Örgütlenmesi*, 43-44.

konusudur. Bu göçler, kentlerde toplumsal değişimin meydana gelmesine zemin hazırlamıştır. Bu bağlamda modernizmin mekânı kentlerdir⁶⁸.

Sanayileşme, belli bir tahribat da meydana getirmiştir. Bu tahribatı estetik düşünce ile düzene sokan ise modernliktir. Modernlikle ortaya çıkan kent ise üretim ve tüketim tarzının olduğu, emek ile sermaye aktörlerinin bulunduğu sosyal bir mekânı ifade etmektedir. Bir mekân olarak kent içerisinde üretim ile tüketimin diyalektik ilişkisi söz konusudur. Bu ilişki ile üretim ile tüketim arasındaki bağ yeniden yapılanmaktadır. Kent, modern üretim ve tüketime zemin oluşturmaktadır. Modern toplumlarda maddenin değişim değeri, kullanım değerinden baskın olmaktadır. Bu baskınlığın ortaya çıkmasında kent mekânının etkisi bulunmaktadır. Kentin varoluş biçimi, insanlar arasındaki mesafeyi belirlemektedir. Modern toplumlarda bulunan bireysellik, kent yaşamı içerisinde ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle kent yaşamı sadece üretim ve tüketim ilişkilerini değil, bireyler arasındaki ilişkileri de önemli ölçüde etkilemektedir. Geleneksel tarım toplumlarında bireylerin birlikte mekanik iş bölü ile çalışmasıyla toplumsallık daha ağır gelmekte iken modern ve endüstrileşmiş toplumlarda organik iş bölümüyle çalışma hayatının düzenlenmesi ile işçi sınıfının ortaya çıkışı ve teknolojik gelişmeler nedeniyle bireyler kendi işlerine ve yaşamlarına yönelmişlerdir. Bu durum, bireyselliğin ön plana çıkmasına neden olmuştur. Kent yaşamı, bireyler açısından belli bir kayıtsızlığı beraberinde getirmektedir. Bireyler kendi hayatlarına yönelirken başkalarının hayatlarına karşı kayıtsız kalabilmektedirler. Günümüzde “dünya telaşı” şeklinde halk arasında adlandırılan durum, modern toplumlardaki kent yaşamı ile birlikte görülmeye başlamıştır. Geleneksel toplumlardaki toplumsal bilinç ve kolektiflik, modern toplumlarda toplumsal mesafeye dönüşmüştür. Bu durum bireylerin toplumsal kültüre, tarihsel miraslara yaklaşımını da etkilemiştir. Modern toplumlarda birey, özerklik istemektedir. Bireyin kendini koruma ve geliştirme kaygısı, bireyselliğin yerleşmesine zemin hazırlamıştır. Bireyselliğin yerleşmesinin bir diğer

---

⁶⁸ David Harvey, *Postmodernliğin Durumu*, çev. Sungur Savran, (İstanbul: Metis Yayınları, 2019), 39.

sebebi ise kentlerdeki para ekonomisinin egemenliğidir. Ekonomik kaygı, bireyselleşmeyi beraberinde getirmiştir⁶⁹.

Kentlerde bireyler arasındaki ilişkilerde bireylerin farklı olma duygusu ön planda yer almaktadır. Modern toplumlarda bireyler, diğer bireylerden farklı olma çabasına girmektedirler. Bu gerek moda olarak adlandırılan giyim-kuşamda, gerekse kariyer gibi alanlarda söz konusu olabilmektedir. Bu farklı olma çabası, sürekli bir değişimi beraberinde getirmektedir. Modern toplumun temeli de bu şekilde oluşmaktadır. Kentlerde bireyler arası ilişkiler daha zayıf olduğu için bireylerin farklı görünme ve göze çarpma istekleri bulunmaktadır. Karşı tarafta farklı bir izlenim oluşturabilmek, modern toplumlardaki bireylerin temel isteğini belirtmektedir. Bu durum, modern toplumlardaki hız faktörü ile ilişkilendirilerek de ifade edilebilmektedir. Hayatın hızlı şekilde akması nedeniyle bireylerin birbiri üzerinde iz bırakma isteği oluşmaktadır. Bu istek de sürekli değişimi ve farklılığı beraberinde getirmektedir⁷⁰.

Modern kent yaşamında üretim ve tüketim ilişkileri gelişmiştir. Bu gelişen ilişkiler, yabancılaşma kavramının ön plana çıkmasına neden olmuştur. Gelişen üretim ilişkilerinde işbölümü söz konusudur. İşçiler arasında belirli organik iş bölümüne gidilerek işlerin hızlı şekilde yürütülmesi ve değişime ayak uydurulabilmesi sağlanmaktadır. Yapılan bu işbölümü, uzmanlaşmayı da beraberinde getirmektedir. Sürekli belli bir işle ilgilenen çalışanlar, o alanda zamanla uzmanlaşmaktadırlar. İşçiler, her ne kadar pek çok üretim gerçekleştirirler de sonuç olarak ürettikleri ürünler kendilerinde kalmayacağı ve başkaları için üretim yapmaları nedeniyle ürünlere karşı yabancılaşma içindedirler. İşçiler, üretim araçlarına sahip değildirler. Buna rağmen işverenler her ne kadar kendileri çalışarak üretmese de sonuç olarak ortaya çıkan ürünlerden gelir sağlayacakları için işçilere göre ürünlere daha yakındırlar. Makineleşme, işçinin ürünle kendini özdeşleştirmesini engelleyerek hızı ve otomatikleşmeyi artırmıştır. Seri üretimler, işçinin ürünlerden uzaklaşmalarına sebebiyet vermiştir. Teknolojinin gelişmesi ile akıllı robotlar vs. ortaya çıktığından makineleşme olayı daha farklı bir boyuta geçmiştir. Bu durum, makinelerin işçi karşısında bir güç olarak ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu bağlamda işçi, birey olarak

---

⁶⁹Georg Simmel, *Modern Kültürde Çatışma*, çev. Tanıl Bora, Utku Özmakas, Elçin Gen, Nazile Kalaycı, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2019), 29,49.

⁷⁰A.g.e., 32.

çalışmaktan zamanla uzaklaşmaktadır. Genel olarak kendisini, önceden belirlenmiş bir görevi yerine getiren bir makine gibi görmeye başlamaktadır⁷¹.

---

⁷¹Frisby, *Modernlik Fragmaları*,121.

İKİNCİ BÖLÜM

2. MODERNLEŞME VE MUHAFAZAKÂR TÜRK KADINI

İMAJI

2.1. TARİHSEL SÜREÇ

2.1.1. Osmanlı'da Modernleşmenin Başlaması

Osmanlı Devleti, oldukça geniş sınırlara ulaşabilmiş bir devlettir. Çeşitli etnik, dinsel ve kültürel farklılıkları içermiştir. Osmanlı'da hakim dini kültür İslam'dır. İslam'da diğer dinlerde olduğu gibi sosyal ve insani ilişkileri düzenlemek için belli bazı kurallar bulunmaktadır. Bu kurallar, cinsiyet etrafında şekillendirilmekteydi. Toplumsal olarak belli cinsiyet rolleri ve kodları bulunmaktaydı. Bu kodlar, dinsel perspektifin yanı sıra tarihsel, kültürel ve toplumsal şartlara göre şekillenmiştir. Bu bağlamda kadın ve erkek imgeleri, dinsel boyuttan farklılaşarak yeniden yorumlanabilmektedir. Ancak genel anlamda İslam'da kadın ve erkeklerin rolleri ve statüleri farklı yorumlanmıştır. Osmanlı toplumundaki erkeğin güçlü ve savaşçı olduğu anlayışı da İslamiyet'in bu öngörüsü ile birleşmekte ve kadın genel olarak mahrem sayılmaktadır⁷².

İslami söylem ve pratikte Kuran, hadis ve sünnet uygulaması referans konusudur. Bu perspektiften kadın imgesine bakıldığında kamusal alanda genel olarak erkeklerin görüş ve argümanları ağırlık kazanmaktadır. Buda Osmanlı'da olduğu gibi erkek egemen iktidarı işaret etmektedir. Bu nedenle İslam temelli olarak hareket eden Osmanlı'da kadınların genellikle evlerde yer aldığı, çalışma hayatında erkeklerin bulunduğu görülmektedir. Osmanlı'da kadın, ev işleri ve çocuklar ile meşgul olan bir varlıktır⁷³.

İslam'da kadının mahrem olarak görülmesi, onun örtünmesini (tesettür altına girmesini) zorunlu tutmaktadır. Bu nedenle Osmanlı'da kadınların örtünmesi istenmiştir. Özellikle gayrimüslimlerin Müslümanlar ile iç içe yaşadığı bir toplum

---

⁷² Fatmagül Berktaş, *Tek Tanrılı Dinler Karşısında Kadın*, (İstanbul: Metis Yayınları, 2019), 37.

⁷³ Ekrem Işın, *İstanbul'da Gündelik Hayat*, (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2014), 82.

olan Osmanlı'da Müslüman kadınların ayırt edilmesi açısından tesettür hususu oldukça önemli görülmüştür. Özellikle Osmanlı'nın son dönemlerinde Batı'nın güçlenmesi ve modernizm karşısında tesettürün ayrı bir öneme sahip olduğu vurgulanmıştır. Batı modernizminde kadının kamusal alanda tesettürsüz şekilde yer alması mümkün görülmüş ve kadına mahrem gözüyle bakılmamıştır. Geleneksel bakış açısına sahip olan Osmanlı ise Batı'nın bu yaklaşımını doğru karşılamayarak kadının mahremiyetini tesettür ile koruduğunu savunmuştur. Bu nedenle modernizm, Osmanlı'da ilk başlarda tehdit olarak algılanmıştır⁷⁴.

Şekil 2.1. Ralamb Albümüne Göre Osmanlı'da Müslüman Kadın Giyim-Kuşamı

Kaynak: EmineKoca ve Fatma Koç, “Kıyafetnameler ve Ralamb’ın Kıyafet Albümündeki 17. Yüzyıl Osmanlı Toplumunda Giysi Özelliklerinin İncelenmesi”, *TurkishStudies-International PeriodicalForTheLanguages, LiteratureandHistory of TurkishorTurkic*, C.9, S. 11, (2014): 380.

Osmanlı'da toplumun üretici kesimi erkeklerden oluşturmaktaydı. Geleneksel Osmanlı toplumunda kadınlar tüketici rolünde yer almaktaydı. Bu nedenle temsil yetkisi 19. yüzyılın ortalarına kadar erkeklerde bulunmaktadır. Bu dönemden sonra kadının da üretici konumuna getirilmesi konusunda adımlar atılmıştır. Bu adımlar, kadının toplumdaki yerinin ve gündelik hayatta rolünün değişmesine neden olmuştur⁷⁵. Bu yüzyılda Osmanlı'da kadınların eğitime yönelik olarak okullar

⁷⁴ Handan Koç, *Muhafazakârlığa Karşı Feminizm*, (İstanbul: Destek Yayınları, 2012), 58.

⁷⁵ Işın, *İstanbul'da Gündelik Hayat*, 107.

açılmıştır. 1876 tarihli Kanun-i Esasi ile erkek ve kız çocuklarının eşit şekilde eğitim almasına yönelik düzenleme yapılmıştır. Yaşanan bu değişimler, geleneksel toplum kesimi tarafından kabul görmediği için sınırlı bir çevrede etki gösterebilmiştir. Gösterilen etki ile Osmanlı'da eğitim alan kadın ile işçi kadınlar ortaya çıkmıştır. Eğitim alan kadınlar, öğretmen olarak çalışabiliyordu. Ayrıca İslam'da miras konusu kadın ve erkek arasındaki mal paylaşımına yönelik eşitsizlik, bazı kanuni düzenlemeler ile ortadan kaldırılmış ve eşitlik getirilmiştir⁷⁶.

Osmanlı'da Tanzimat ve Meşrutiyet dönemlerinde Batı'daki modernizmin etkisi ile kadınların toplum içindeki konumu, rolü ve eğitimi gibi pek çok konu üzerinde yenilikler getirilmeye çalışılmıştır. Bu dönem aydınları tarafından kadın, modernleşme konusunda başlıca etken olarak görülmüştür. Kadınların Osmanlı'da erkeklere kıyasla geri planda kaldığı, kadınların modernleşme konusunda yeterli ilerlemeyi gösteremediğini savunmuşlardır.

Osmanlı'da modernleşme daha çok Batılılaşma kavramlarına dayandığı görülmektedir. Modern olanın Batı olduğu düşüncesi ile modernleşme Batılılaşma ile özdeşleştirilmiştir. Osmanlı'nın modernleşip geleneksellikten uzaklaşabilmesi için ise değişmesi ve batılılaşması gerekli görülmüştür. Osmanlı, gerileme döneminde eski dönemlerinde olduğu gibi yeterince güçlü değildi. Bunun sebebi ise teknolojinin ve Batı modernleşmesinin gerisinde kalması olarak değerlendirilmiştir. Bu nedenle Batı ile olan ilişkilerin farklı bir boyuta taşınması gerektiği savunulmuştur. Yöneticilerin, Batı ile olan ilişkilerini geliştirmesi ve ilerlemesini örnek alması gerektiği belirtilmektedir. Aksi takdirde çağın gerisinde kalınacağı ve Batı ile Osmanlı arasındaki farkın açılacağı gerçeği ile bu dönemde yüzleşilmiştir. Bu bağlamda Osmanlı modernleşmesinin temelinde yarar sağlama ve mecburiyet olguları yer almaktaydı⁷⁷.

Osmanlı'da modernleşme gereksinimi ilk olarak askeri alanda hissedilmiştir. İmparatorluğun toprak kayıplarının başlaması nedeniyle askeri alandaki eksiklik ve yetersizliklerin farkına varılmıştır. Bu nedenle askeri alanda yenilik çalışmalarına öncelik verilmiştir. III. Selim döneminde Yeniçeri Ocağına alternatif olarak "Nizam-ı

---

⁷⁶ Şefika Kurnaz, *Yenileşme Sürecinde Türk Kadını 1839-1923*, (İstanbul: Ötüken Yayınları, 2011), 71.

⁷⁷ İlber Ortaylı, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, (İstanbul: Timaş Yayınları, 2009), 27.

Cedid” kurulmuş ve Avrupa’dan bu ordunun subaylarını eğitmesi için uzmanlar getirilmiştir. Bu subaylardan bazılarını Avrupa dilleri öğretilerek eğitim almak üzere Avrupa’ya gönderilmiştir. Bu arada Avrupa ile diplomatik ilişkiler gelişmiştir⁷⁸.

Askeri alanda başlayan modernleşme politikaları zamanla Batılı devletlerin baskıları ile devleti kurtarma refleksine dönüşmüştür. Osmanlı Devleti’nin ayakta kalabilmesi ve çağa ayak uydurulabilmesi adına bazı yenilikler gerçekleştirilmiştir. Bu yenilikler bireysel haklar, mülkiyet, eğitim sistemi ve toplumsal yapı gibi değişimleri içermektedir. Batı’nın özellikle Osmanlı’da yaşayan gayrimüslimler açısından yaptığı zorlamalar, bu köklü yeniliklerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Modernizmin Osmanlı’daki son evresi ise cumhuriyetin ilan edilmesidir. Cumhuriyetin ilanı ile siyasi yapıda köklü değişiklikler gerçekleşmiş, Osmanlı Devleti’nden Türkiye Cumhuriyeti’ne geçiş yaşanmıştır⁷⁹.

Osmanlı’da modernleşme hareketlerinin Batı’ya yönelime geçildiği Lale Devri ile başladığı görülmektedir. Ancak bu dönemde yapılan yenilikler kısıtlı olmuştur. III. Selim döneminden sonraki yenilikleri, II. Mahmut dönemi ile devam etmiştir. Bu dönemin yeniliklerinin başında askeriyeğe yönelik yenilikler gelmektedir. II. Mahmut, devletin güçlenmesi amacıyla öncelikle orduyu güçlendirmeye yönelmiştir. Bu amaçla çeşitli okullar kurulmuş, ilk resmi gazete çıkarılmış, Bakanlar Kurulunun temeli oluşturulmuş, itfaiye ve posta örgütleri kurulmuş, ilk genel nüfus sayımı yapılmıştır. II. Mahmut, modernleşmeye yönelik bunlar haricinde çok sayıda yenilik gerçekleştirmiştir⁸⁰. Bu dönem ile Osmanlı yönetimi açısından Batılılaşma başlamıştır. Batılılar gibi giyinme, balo ve konserlerin düzenlenmesi, yabancı dil öğrenme isteği, Batı müziklerine eğilim, ev döşemesindeki değişim vs. bu

---

⁷⁸ Mehmet Onur Hasdedeoğlu, “Sosyal Değişimin Aracı Olarak Roman” (Yayımlanmamış Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 2013), 8.

⁷⁹ İlhan Tekeli, *Modernizm, Modernite ve Türkiye’nin Kent Planlama Tarihi*, (İstanbul: Tarih Vakfı, 2013), 49-51.

⁸⁰ Bernard Lewis, *Modern Türkiye’nin Doğuşu*, çev. Metin Kıratlı, (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2004), 95; Mümtaz Turhan, *Kültür Değişimleri*, (Ankara, Altınordu Yayınları, 2015), 119-124.

dönemdeki modernleşmenin boyutunu ortaya koymaktadır. Azınlıklar bu dönemde İstanbul'da Batı tarzını yansıtan mekânlar açmışlardır⁸¹.

Osmanlı'da yapılan reformlar genellikle devletin bürokratik grubu ve elit kesim tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu nedenle sosyal tabana yayılımı geç olmuştur. Yeni Osmanlılar olarak adlandırılan aydınlanmış grup ise bu kategoriden farklılık taşımıştır. Bu grup, edebiyatçılardan ve küçük bürokrat entelektüellerden oluşuyordu. Bürokrasinin ve elit grubun Batı modernleşmesine yaklaşım tarzı, Yeni Osmanlılar tarafından eleştirilmiştir. Müslümanların gücünü azaltan reformlara karşı çıkmışlardır. Bu grup her ne kadar modernleşmeyi o günün şartlarına göre gerekli görseler de geleneksel Osmanlı değerlerinden tamamen uzaklaşarak Batı modernleşmesinin olduğu gibi alınmaması gerektiğini savunmuşlardır. Yeni Osmanlılara göre Batı modernleşmesinin aynen alınması ve Osmanlı'nın şartlarına uyarlanmaması yanlış bir uygulamaya sebebiyet vereceğini ileri sürmüşlerdir. Bu nedenle temel ilkelerden uzaklaşmaksızın bir modernleşmenin gerçekleştirilmesi gerektiğine vurgu yapmışlardır. Bu grubun savunduğu Osmanlı modernleşmesinde önceliğin devletin topraklarını koruyarak Osmanlı'nın eski gücüne kavuşmasının sağlanmasına önem verilmiştir. Ancak bürokratik ve elit kesimin kabullendiği modernleşmede bu sorunların daha da büyüdüğü ifade edilmiştir. Modernleşmek, tamamen Batılılaşmak demek değildir. Bu nedenle modernleşme adı altında Osmanlı'nın tamamen modernleşmesi gerekmemektedir. Devletin topraklarının korunması ve eski gücüne kavuşulması için gerekli olan modernleşmenin sağlanmasını yeterli görmüşlerdir. Osmanlı'nın ve Batı'nın uygarlıkları ve kültürleri birbirlerinden farklıdır. Bu yüzden Batı'nın aynen aktarılması ile modernleşmenin sağlanması mümkün değildir⁸².

Osmanlı modernleşmesinde bir dönem, ekonomiye ağırlık verilmiştir. Osmanlı yönetici sınıfı, Batı temsilcileriyle ilişkilerini geliştirmişlerdir. Mülkiyet, ekonomiye

---

⁸¹ Nur Akın, *19. Yüzyılın İkinci Yarısında Galata ve Pera*, (İstanbul: Literatür Yayınları, 2011), 63.

⁸² Savaş Aygener, "Osmanlı Türk Modernleşmesi Ekseninde Türk Muhafazakârlığı ve Sâmiha Ayverdi" (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011), 50; Niyazi Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2019), 423-424.

yönelik değişimlerin başında yer almıştır. Mülkiyetin güvence altına alınması, denetimlerdeki farklılaşmalar ile ticaret hayatında değişimler yaşanmıştır. Batı, Osmanlı piyasasında daha fazla söz sahibi olmaya başlamıştır. Özellikle İngiltere ile ihracat ve ithalat konusunda önemli ilerlemeler kaydedilmiştir. Osmanlı Devleti, ticari hayatta modernleşme çabası içerisinde 1850 yılında Fransız Ticaret Kanunu'nu kabul etmiştir. O dönemde Osmanlı, ekonomik anlamda Batı'nın gelişmesi ve zamanın gerisinde kalma durumuyla yüz yüze gelmesi nedeniyle dış borçlanmaya varacak ekonomik bozukluk içerisine girmiştir⁸³.

Batı'nın Sanayi Devrimi sonrasında güçlenmesi, güçsüz konumda olan ya da zamanla güçsüz konuma düşen (Osmanlı gibi) ülkelerin pazarlarını Batı'ya göre ayarlamalarına sebebiyet vermiştir. Batı'nın ekonomideki başarısı, değişim ve gelişimler, diğer ülkeler gibi Osmanlı'yı da etkilemiştir. Osmanlı Devleti süreç içerisinde Batı'nın bir pazarı haline gelmiştir. Modernizm ise daha çok Osmanlı'nın başkenti İstanbul'u ve çevresi ile sınırlı kalmıştır. Sınırlı da olsa Osmanlı toplumunda ve yönetim anlayışında değişime neden olmuştur⁸⁴.

Osmanlı ekonomisindeki Batı tarzı ticaret yönelimli pazarlaşma, Osmanlı'da yer alan geleneksel üretim biçimlerinin ve geleneksel el sanatlarının azalmasına sebebiyet vermiştir. Sanayileşme nedeniyle Batı, kısa sürede daha az maliyetle ürettiği malları uygun fiyatlı olarak Osmanlı'ya pazarlamaya başlamıştır. Bu malların çeşitliliği ve ucuzluğu ile baş edemeyen Osmanlı tekstil endüstrisi ise yavaş yavaş kapanmaya başlamıştır. Zamanın gerisinde kalınması, tekstilde Batı merkezli hale gelme ile sonuçlanmıştır⁸⁵.

Osmanlı Devleti, İngiltere ile olan ilişkilerinin bir sonucu olarak 1851 yılında açılan ilk sanayi fuarına katılma kararı almıştır. Ancak hava muhalefeti nedeniyle Osmanlı malları sergi zamanını kaçıınca serginin ilk katalogunda yer alamamıştır. 1853

---

⁸³ Ortaylı, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, 123.

⁸⁴ Tekeli, *Modernizm, Modernite ve Türkiye'nin Kent Planlama Tarihi*, 108.

⁸⁵ İbrahim Okçuoğlu, *Türkiye'de Kapitalizmin Gelişmesi Cilt: 1 İç Pazarın Oluşma Süreci Tarihsel Yaklaşım*, (İstanbul: Ceylan Yayınları, 1996), 585.

yılındaki sergiye de maliyet nedeniyle katılmayan Osmanlı, 1855 yılındaki Paris evrensel sergisine katılmış ve pek çok malı Paris'e göndermiştir⁸⁶.

Uluslararası Sanayi Fuarı, 1863 yılında İstanbul'da düzenlenmiştir. Bu fuara katılacak olanlardan yeni şeyler icat etmeleri istenmiştir. Yerli sanayi açısından oldukça önemli görülmüştür. Ana binaya Osmanlı ürünleri yerleştirilirken sonradan inşa edilen depo biçimindeki yerde ise Avrupalı ülkelerin malları sergilenmiştir. Bu fuar sayesinde İstanbul'da ticari bir hareketlilik yaşanmıştır. Bu fuar sayesinde yabancıların İstanbul'a ilgisi artmıştır. Her gün açık olan fuar, belli günler erkeklere belli günler ise kadınlara ayrılmıştır. Böylelikle kadınlar kamusal alanlarda görülmeye başlanmışlardır⁸⁷.

Osmanlı mallarına olan talep, bu dönemden itibaren uluslararası piyasada azalma göstermiştir. Osmanlı iç pazarında ise Batı mallarına talep artmıştır. Batı modernleşmesinin Osmanlı üzerindeki etkinliği, özellikle ulaşım ve haberleşme alanında önemli değişimlerin yaşanmasına sebebiyet vermiştir. Sanayi Fuarları ile Osmanlı, kendi eksikliklerinin farkına varmaya başlamıştır⁸⁸.

2.1.2. Geç Osmanlı Modernleşmesinin Gündelik Hayata Yansımaları

Osmanlı Devleti'nde ortaya çıkan geç modernleşme politikaları, toplumsal hayatta ve gündelik hayatta kendisine yer bulabilmiştir. Ekonomik hayattaki modernleşme girişimleri gündelik hayatı etkilemeye neden olmuştur. Tanzimat dönemi ve sonrasında ağırlık kazanan modernleşme çalışmaları, özellikle başkent İstanbul ve çevresinde hızla yayılmaya başlamıştır.

İstanbul'da modernleşmenin etkisi ile meydana gelen değişimlerden başlıcası kentsel düzenlemelerde ortaya çıkmaktadır. Osmanlı'nın klasik düzenlemesindeki geleneksel yapıda bedesten etrafında çarşılar yer almaktadır. Modernleşme ile birlikte bu

---

⁸⁶ Gökhan Akçura, *Türkiye Sergicilik ve Fuarçılık Tarihi*, (İstanbul: Tarih Vakfı, 2009), 21-22.

⁸⁷ Göksun Akyürek, *Tanzimat Döneminde Mimarlık, Bilgi ve İktidar*, (İstanbul: Tarih Vakfı, 2012), 178-195.

⁸⁸ İlhan Tekeli, *İstanbul'un Planlamasının ve Gelişmesinin Öyküsü*, (İstanbul: Tarih Vakfı, 2013), 45.

düzenleme, bankalar, iş hanları, sigorta şirketleri, otellerin bulunduğu yeni bir düzene geçişe neden olmuştur. Bu düzenlemeler ile özellikle Galata ve çevresi, dünya piyasaları ile iç içe olmuştur⁸⁹.

Osmanlı başkenti, modernleşme politikalarından etnik ve dini yapılar da etkilenmiştir. Bu da Toplumsal ayrışmaların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Başkent İstanbul'un belli bölgelerinde modernleşmenin, belli bölgelerinde ise gelenekselliğin izleri görülmüştür⁹⁰.

Osmanlı'da modernleşme çalışmaları temel anlamda üç husus üzerinden ortaya konulmuştur. İlk olarak siyasal kurumlar yeniden düzenlenmiştir. İkinci olarak ekonomi konusunda liberal programların uygulanmasına geçilmiştir. Üçüncü olarak ise özellikle başkent İstanbul ve çevresinde imar uygulaması gerçekleştirilmiştir. Bu modernleşme çalışmaları, Osmanlı'nın toplumsal yapısını da şekillendirici rol oynamıştır. Osmanlı'nın geleneksel gündelik hayatı da modernleşme ile birlikte değişime uğramıştır. Osmanlı'nın geleneksel gündelik hayatında çarşı, cami ve sivil konut yer almaktadır. Ancak 19. yüzyılda yaşanan modernleşme, nüfus artışı, yerleşim birimlerinin yetersiz kalması, iskân kısıtlamaları gibi çeşitli faktörler nedeniyle geleneksel gündelik mahalle yaşamında değişiklikler yaşanmaya başlamıştır. Mahalle ölçeğinin dışına çıkmıştır⁹¹.

İstanbul'da Pera bölgesi, mimari modernleşmenin en belirgin yaşandığı yerlerden biri olmuştur. Özellikle burada yaygın olması ise bu bölgede azınlıkların yoğun şekilde yaşamasından kaynaklanmıştır. Azınlıklar, modern hayat tarzının burada yayılmasını hızlandırmışlardır. Zamanla Müslüman halk da bu modernleşmeden etkilenmiş ve uyum sağlamaya başlamıştır. Bu dönemde Galata köprüsünün inşa edilmesi, farklı kültürel komünitelerin birbirleri ile iletişiminin kolaylaşmasını sağlamıştır⁹².

---

⁸⁹Edhem Eldem, *Bankalar Caddesi: Osmanlı'dan Günümüze Voyvoda Caddesi*, (İstanbul: Tarih Vakfı, 2000), 9-14.

⁹⁰ Tekeli, *İstanbul'un Planlamasının ve Gelişmesinin Öyküsü*, 45.

⁹¹ Işın, *İstanbul'da Gündelik Hayat*, 75-85.

⁹² Akın, *19. Yüzyılın İkinci Yarısında Galata ve Pera*, 27.

Modernleşmenin gündelik hayata yansımalarının başında konser ve balolar gelmektedir. 19. yüzyılda Padişahlar, resmi davetlerde şarap içilmesine izin vermişlerdir. Batı ile ilişkilerin gelişmesi nedeniyle yabancı dil öğrenimi gelişmeye başlamıştır. Ayrıca ev döşemesinde ve giyim-kuşamda Batı tarzı açık şekilde yansımıştır. Bu değişim başlangıçta kısıtlı bir çevrede yaşanmış olup, zamanla yaygınlaşmıştır. Modernleşme ile şarap içmeye müsaade edilmesi örneğinde görüldüğü gibi dinsel değerler ve gelenekler aşınmaya başlanmıştır. Dinsel anlayış nedeniyle maddi hayata önem verilmeme durumu, modernleşme ile değişmiştir. 19. yüzyıla kadar cami çevresinde namaz saatini beklemek için kurulmuş kahvehaneler yer almıştır. Bu kahvehaneler zamanla işlevini kaybetmiş, daha çok sohbet ve eğlence mekânı olarak kullanılmaya başlamıştır. Bu bağlamda özellikle İstanbul gündelik hayatında din harici eğlence hayatının yaygınlaştığı söylenebilmektedir⁹³.

Osmanlı'da günlük hayatta modernleşmenin yansımalarından biri de çarşı sembolü olmuştur. Modernleşme ile Osmanlı, geleneksel üretimden modern ürünlerin Avrupa'dan ithaline geçiş yaşamıştır. Bu nedenle ekonomik faaliyetlerde ciddi bir değişim görülmüştür. Bu değişim, Osmanlı'daki çarşı sembolünü etkilemiştir. Değişimin yoğun olarak yaşandığı Pera ve Galata bölgesinde bu durum açık şekilde görülebilmektedir. Bu bölgede zamanla Batı tipi mağazalar açılmaya başlanmıştır. Bu mağazalarda temel ev eşyaları, yiyecekler ve içecekler yer almıştır⁹⁴.

Batı mağazaları belli bölgelerde açılrsa da Osmanlı toplumu bu malların etkisi altında kalmıştır. Özellikle vitrin kullanımı gibi Batılı tarzda malın satışa sunulması yöntemleri, halkı etkilemiştir. Bu nedenle Batı mağazaları yalnızca elit kesimin değil genel olarak toplumun ilgisini çekmeye başlamıştır. Halk, geleneksel mekânlar haricinde alış-veriş yapmasa da bu mağazaların etrafında yer alıp ürünleri incelemiştir. Bu değişim de Osmanlı gündelik hayatında yerini almıştır⁹⁵.

Geleneksel Osmanlı toplumunda aile önemli bir yere sahiptir. Ailenin yaşam alanını oluşturan evler/sivil konutlar, Osmanlı geleneğini yansıtmaktadır. Cami ve çarşı haricinde Osmanlı geleneğinin en önemli yansımalarından biri sivil konutlarda görülmektedir. Osmanlı'da sivil konutlar, mahalle hayatının en önemli ögesidir. Aynı

---

⁹³ Işın, *İstanbul'da Gündelik Hayat*, 88.

⁹⁴ Akın, *19. Yüzyılın İkinci Yarısında Galata ve Pera*, 65, 239.

⁹⁵ Işın, *İstanbul'da Gündelik Hayat*, 93.

zamanda geleneksel anlamda toplumsal olarak içedönüklüğü yansıtmaktadır. Bu içedönüklük, sivil konutların mimarisinde mahremiyeti ifade etmektedir. Bu mahremiyete yönelik olarak pencereler kafesli şekilde yapılmıştır. Özellikle sivil konut/ev, kadınların yaşam alanı olarak görüldüğünden kadına yönelik mahremiyet bu konutların mimarisine yansımıştır. Kafesli şekilde tasarlanması, güvenlik önlemi olarak da görülebilmektedir. Sivil konutların içerisi, haremlik ve selamlık şeklinde ayrılmıştır. Böylelikle kadınlar, erkekler ve geniş aile yaşantısı içerisinde yaşlılar vs. belli bölümlere yerleştirilmiştir. 19. yüzyılda sivil konut mimarileri de Batı'dan etkilenmeye başlamıştır. Başlangıçta Osmanlı bürokrat çevrelerinde başlayan değişim, zamanla yaygınlaşmıştır. Bu yaygınlaşma, geleneksel sivil konut mimarisinin modern anlamda farklılaşmasına sebebiyet vermiştir. İç mekânda ocak yerine şömine yapılmaya başlanmıştır. Ancak başlangıçta kullanım amacı tam olarak bilinemediğinden şömine ısınma aracı olarak değil süs olarak kullanılmıştır⁹⁶.

Modernleşme, yaşam tarzı olarak, İstanbul merkezli olmak üzere gündelik hayata hızlı şekilde yayılmıştır. Sivil konut mimarisinde yaşanan değişim, ev eşyalarında da kendini göstermiştir. Ev içi mobilyalarında geleneksel Osmanlı'da sedirler, yüklükler, sandıklar, halılar yer alırken, modernleşme ile ev içi mobilyalarda bunların yerini dolap, sandalye ve masa almaya başlamıştır. Bu eşyaları satan Batılı mobilya mağazaları İstanbul'da açılmaya başlamış, batı tarzı mobilya ve ev aksesuarlarının kullanımı, Osmanlı'da özellikle İstanbul'da yaygınlaşmıştır. Bu yaygınlaşma, eşyaların Batılılar gibi kullanılmasını sağlayamamıştır. Şöyle ki Batıda evin girişinde yer alan vestiyer, Osmanlı evlerinde salonda tasarlanmıştır. Batı'da erkeğin çalışma odasında yer alan yazı masası, Osmanlı'da salonda süs olarak kullanılmıştır. Ayna da Batı'da olduğu gibi yatak odasında değil salonda yer almıştır. Tüm bu durumlardan da görüldüğü üzere Osmanlı modernleşmesinde her ne kadar Batı'dan çok sayıda örnek alınmışsa da kültürel farklılıklar nedeniyle bu örneklerin kullanımlarında yanlışlıklar ve farklılıklar oluşmuş, tam anlamıyla Batılı tarzda kullanılmamıştır⁹⁷.

---

⁹⁶İlbeyi Özer, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Yaşam ve Moda*, (İstanbul: Truva Yayınları, 2014), 34; Işın, *İstanbul'da Gündelik Hayat*, 81.

⁹⁷ Işın, *İstanbul'da Gündelik Hayat*, 143.

19. yüzyılda kadınların eğitim olanaklarına bakıldığında İstanbul'daki yarı-aristokrat konak ailelerinde büyüyen kadınların modern eğitim alabilme imkanları oluşmuştur. Bu kadınlar, Paşa babaları tarafından belirlenen bir program çerçevesinde eğitim almıştır. Bu eğitimde Batı dilleri, Doğu dilleri, edebiyat, müzik, felsefe gibi dersler evlere çağrılan öğretmenler tarafından verilmiştir. Tanzimat döneminde ise Batılı farklı Hıristiyan mezheplerin misyoner okulları açılmıştır. Bu okullardan Halide Edip Adivar gibi kız öğrenciler mezun olabilmektedir. Bu okullar haricinde 19. yüzyılda kadınlar, yönetici sınıf bürokratların kızları iseler eğitim haklarını kullanmış, bu dönemde sözü edilen modernist seçkin kadınlar, İstanbul kadınları olmuştur. Üst sınıfta yer alan Osmanlı kadınları, başkent İstanbul'un politik ve entelektüel atmosferinden yararlanabilmişlerdir. Bu kadınlar, İstanbul'daki yabancı yayınlara ve kitaplara ulaşma imkânına sahip olmuşlardır⁹⁸.

2.1.3. Osmanlı'da Kadın Giyim-Kuşam Tarzı

Osmanlı modernleşmesinde giyim-kuşam, önemli bir tartışma konusu olmuştur. Modernleşme ile yaşanan kültürel değişim, giyim-kuşam tarzını da etkilemiştir. Giyim-kuşam, kültürlerin en belirgin yansıtıcılarından biridir. Osmanlı için de giyim-kuşam, geleneksel kültürü dış dünyaya yansıtan en önemli araçlardan biri olarak kullanılmıştır. Öyle ki Osmanlı'da Müslümanların ve gayrimüslimlerin ayırt edilmesi, giyim-kuşam ile sağlanabilmektedir. Osmanlı'da gerçekleştirilen modernleşme çalışmaları; çarşı, sivil konut, ev eşyaları haricinde özellikle giyim-kuşamda yaşanmıştır. Her ne kadar Osmanlı erkeğinin giyimi ile Batı erkeğinin kıyafeti farklı olsa da özellikle kadınların giyim-kuşamındaki değişimler daha ön plana çıkmıştır. Bunun sebebi İslam'ın ve geleneksel Osmanlı kültürünün kadını mahrem olarak görmesidir. Batı'da ise kadın, mahrem olarak görülmemekte, kamusal alanda erkekler gibi yer alabilmektedir. Bu nedenle Osmanlı'da kadın giyim-kuşamı, İslami değerler üzerinden oluşturulmuştur. Batı tarzı modern kadın giyim-kuşamı, bu geleneksel ve dini giyim-kuşam anlayışı ile çeliştiği için Osmanlı tarafından hoş karşılanmamıştır. Batılıların “moda” olarak ifade ettikleri kavram, Osmanlı'da yer alan “namus” kavramı ile çelişmiştir. Bu durumun sebebi, kadının

---

⁹⁸ Ayşe Durakbaşı, *Halide Edip Türk Modernleşmesi ve Feminizm*, (İstanbul: İletişim Yayıncılık, 2017), 131.

giyim-kuşamının toplumsal bir öneme sahip olmasıdır. Giyim-kuşamda kullanılan yerli ya da ithal kumaş ise ekonomik tercihlerin bir yansımasıdır⁹⁹.

Osmanlı'da kadın ve erkek giyim-kuşamı, geleneksel ve dini değerler etrafında belirlenmiştir. Bu belirlenen sınırlar çerçevesinde kıyafetler tercih edilmektedir. Kadınlar genel olarak "ferace" adı verilen giysiler kullanmışlardır. Bu giysilerin renklerinde farklılıklar bulunsa da kadınların giymesi zorunlu olarak görülmüş ve Osmanlı'da kadınlar, yüzlerini örtmüşlerdir. Bu da kadının mahremiyetinin başka erkekler tarafından görülmesinin engellenmesi için dini referansa göre düzenlenmiştir. Ayrıca kadın giyim-kuşamında Müslüman ve gayrimüslimleri ayıran belli başlı renkler de söz konusudur. Renkler ekseninde bir tasnif yapılmış, gayrimüslimlerin Müslüman renklerini kullanması, Müslümanların da gayrimüslimlerin renklerini kullanması konusunda uygulama yapılmıştır. Toplumsal olarak Müslüman ve gayrimüslim ayrımı bu şekilde sağlanabilmektedir. Örneğin Müslüman kadınlar ayakkabıda sarı renk kullanırken Rum kadınlarının koyu renkli ayakkabı giymeleri zorunlu tutulmuştur. Buna benzer Osmanlı'da giyim-kuşam konusunda bazı belli başlı kurallar ve uygulamalar yapılmıştır¹⁰⁰.

Modernleşme politikaları sonucu Osmanlı giyim-kuşamının bazı kuralları ve uygulamalarında esnemelerin yaşanmasına yol açmıştır. Kadınların giyim-kuşamlarına yönelik kurallarda azalma görülmüştür. Bu duruma sebep olan etkenlerin başında sosyo-ekonomik değişim gelmektedir. Batı'dan yapılan ithalatın iç pazarda cazip duruma gelmesi, kadın giyim-kuşamındaki kuralların esnetilmesine neden olmuştur¹⁰¹.

Osmanlı'da giyim-kuşam modernleşme döneminde henüz seri üretime geçip fabrikalaşmamıştır. Bu nedenle genellikle kıyafetler terziler tarafından hazırlanmaktaydı ve o dönemde kadın giyim-kuşamında Paris modasının revaçta olması nedeniyle terziler, bu tarz giyim-kuşama yönelmişlerdir. Batı giyim modası

---

⁹⁹ Nora Şeni, 19. Yüzyıl Sonu İstanbul Basınında Moda ve Kadın Kıyafetleri, ed. Şirin Tekeli, *1980'ler Türkiye'sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2010), 50-53.

¹⁰⁰ Zeki Tez, *Tekstil ve Giyim Kuşamın Kültürel Tarihi*, (İstanbul: Doruk Yayıncılık, 2009), 273.

¹⁰¹ Şeni, 19. Yüzyıl Sonu İstanbul Basınında Moda ve Kadın Kıyafetleri, 54.

üzerine okullarda eğitimler verilmeye başlanmış ve geleneksel Osmanlı kadın giyim-kuşamının değişmesine neden olmuştur¹⁰².

Osmanlı kadınlarının giyim-kuşamı, ev içi ve ev dışı olmak üzere iki farklı şekildedir. Geleneksel Osmanlı kadını, ev içinde şalvar ve gömlek giymekte, ev dışında ise çarşaf, ferace, peçe kullanımı söz konusuydu. Modernleşme ile birlikte kadınların ev içi ve ev dışı kıyafetlerinde değişiklikler yapılmış, ev içinde kadınların, hırka ve entari kullanımı yaygınlaşmıştır. Entari zamanla daha da modernleşerek Batı giyim-kuşamında olduğu gibi tunik tarzı veya eteğin arkası kabarık şekilde tercih edilmiştir. Ancak her ne kadar giyimde değişim ve dönüşüm yaşansa da Batı'da Osmanlı geleneğinde olduğu gibi gelişmiş ve çeşitli bir nakış geleneği bulunmadığından geleneksel Osmanlı nakış tarzı ağırlığını korumuştur. Bu nedenle Batı tarzı üretilen kıyafetlerde Osmanlı geleneği de korunmuştur¹⁰³.

Şekil 2.2. Osmanlı'da Kadınların Ev İçi ve Ev Dışındaki Giyim-Kuşamları

Kaynak:<https://www.pinterest.jp/pin/378302437438738594/> [29.01.2020];

<https://fotogaleri.haberler.com/osmanli-da-kadin-kulturu/> [29.01.2020].

¹⁰² Fatma Barbarosoğlu, *Moda ve Zihniyet*, (İstanbul: İz Yayıncılık, 2017), 137.

¹⁰³ Şeni, 19. Yüzyıl Sonu İstanbul Basınında Moda ve Kadın Kıyafetleri, 55.

Batı kadın giyim-kuşamında korse sıklıkla kullanılırken, Osmanlı'da yaygınlaşan modernleşme hareketleri, kıyafetlerin kadın vücudunda daha düzgün görünmesini sağladığı düşünülen korsenin kullanımının yaygınlaşmasına ve yerleşmesine neden olmuştur. Korse kullanmaya başlayan Osmanlı kadınlarının görüntüsü değişmiş, önceleri daha yaygın ve gevşek olarak görülen kadın bedeni, korse ile dik, estetik, elegant ve düz bir görünüme kavuşmuştur.

19. yüzyılda kadınların ev dışı giyim-kuşamına esnek uygulamalar girmiştir. Kadınlar, önceki sıkı kuralların aksine özgürlük ortamına kavuşmuşlardır. Kadının mahremiyetini koruduğuna inanılan peçeler, bu dönemde şeffaflaşarak daha çok aksesuar fonksiyonu görür hale gelmiştir. Kadınların vücut hatlarının belirgin olmasının engellenmesi için seçilen bol kıyafetler, Batı modasına uyum sağlanarak daraltılmaya başlanmıştır. Ev dışı kıyafeti olarak kullanılan çarşafın görüntüsü modernleşme ile birlikte ciddi anlamda değişerek küçülmüş ve zamanla etek ve pelerin şeklinde iki parçaya dönüşmüştür. İki parçaya dönüştükten sonra da çarşafın görüntüsündeki küçülme devam etmiştir. Etek ve pelerinin kol boyunda kısaltma yapılmış, kollarda oluşan açıklığın kapanması için Batılılar gibi eldiven kullanılmaya başlanmıştır. Pelerinin başı örten kısmı da zamanla küçültülerek aksesuar haline getirilmiştir¹⁰⁴.

---

¹⁰⁴ Şeni, 19. Yüzyıl Sonu İstanbul Basınında Moda ve Kadın Kıyafetleri, 57.

Şekil 2.3. Osmanlı'da 19. Yüzyılda Ev Dışı Kadın Giyim-Kuşamı

Kaynak: Fatma Koç, "18. Yüzyıl Minyatür Sanatında Osmanlı Kadın Modası", *Türk- İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi Uluslararası Hakemli Dergi*, S. 7, (2009): 86.

2.1.4. Osmanlı Basınında Kadın

Osmanlı'da kadın imgesi; gazetelerde, dergilerde, şiirlerde ve romanlarda sıklıkla yer işlenmiştir. Bu nedenle modernleşme döneminde kadının yerinin ve rolünün belirlenmesinde bu kaynakların önemli katkısı olmuştur. Kadınların mahrem olarak görülmesi, onlara daha çok ilgi duyulmasına neden olmuştur, bu nedenle basının konusu genellikle erkekler yerine kadınlar geniş yer almıştır. Özellikle kadın mahremiyeti nedeniyle Batı, Osmanlı kadınına merak etmiştir. Bu merak, kadınların daha çok konu edilmesine neden olmuştur.

19. yüzyılın aydınları, eserlerinde sıklıkla kadın imgesine yer vermişler ki Onlar açısından Osmanlı kadını, çözülmesini önemli bir konu olarak görüyorlardı. Kadınların toplum içindeki yeri, aydınların ilgi konularından birini oluşturmuştur. Kadınların özgürlüğü, eğitim hakları, çalışma hakları, giyim-kuşamları vs. o dönemde sıklıkla işlenen konulardandı. Batı kadınının özgürlüğünü gören aydınlar, bu özgürlük ortamının Osmanlı kadını için de sağlanması gerektiğini düşünmüşler,

zamanın modernleşme dönemi olduğunu ve mahremiyet algısıyla kadınların özgürlüklerinden mahrum edilemeyeceklerini savunmuşlardır¹⁰⁵.

Osmanlı döneminde kadın konuları ve soruları ilk kez ilk kez Terakki gazetesinde ele alınmaya başlamış ve tartışılmıştır. Bu dönemde Osmanlı basınında kadın yazarlar, kendilerinin görünürlüğünü göstermeye başlamışlardır. Gazetelerin editörlerine mektup tarzında yazılar yazıp. 1869 yılında Terakki gazetesi kadınlar için “Terakki-i Muhadarat” başlıklı bir ek çıkarmaya başlamıştır. Kadınların yazıları müstear isimle yayımlanmıştır. Kadınlar çoğunlukla bu yazılarında kendi durumlarını eleştirmekte ve bu durumdan şikâyet etmişlerdir. Batı’daki kadınların statüleriyle karşılaştırıldığında kendilerinin daha aşağı düzeyde yer aldığını ifade etmişlerdir. Bu medyada tartışılan kadın konuları ve sorunlarından anlaşıldığına göre, Osmanlı kadını, Batı’daki hemcinslerinin durum ve statülerinden, faaliyetlerinden oldukça haberdar oldukları görülmektedir. Osmanlı kadınları, dini inanç ve değerlerine gölge düşürmeyecek şekilde reformdan ve modernleşmeden yana tutum sergilemişlerdir¹⁰⁶.

¹⁰⁵ Aynur Demirdirek, *Osmanlı Kadınlarının Hayat Hakkı Arayışının Bir Hikâyesi*, (Ankara: Ayizi Kitap, 2011), 65.

¹⁰⁶ Zerrin Küçükçivri, “Fatma Barbarosoğlu’nun Eserlerinde Gelenek ve Modernizm” (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018), 34.

Şekil 2.4. Terakki-i Muhadarat Dergisi

Kaynak: <https://www.reitix.com/Makaleler/Turkiye-nin-ilk-Kadin-Dergisi-Hangisidir/ID=475>

[29.01.2020].

1886 yılında sahibi kadın olan ve kadın yazarların çıkardığı dergi olan “Şükufeza” yayınlanmaya başlamıştır. Bu girişimler neticesinde devlet, kadınların eğitim hakkı konusunda yasal düzenlemeler yapmaya başlamıştır. Kadınlar için eğitim kurumları açılarak eğitim konusunda modernleşmeye gidilmiştir. Dergide siyaset harici konulara değinileceğine vurgu yapılmıştır. Her ne kadar kadınlar tarafından çıkarılsa da bu dergide kadın-erkek eşitliğine yönelik konular fazla ele alınmamıştır¹⁰⁷.

Yukarıdaki dergi girişimini, 1895-1908 yılları arasında “Hanımlara Mahsus Gazete” adıyla devlet politikasına uygun dergi yayımı izlemiş, dergide kadının eğitim problemleri üzerinde durulmuş, kadınların küçük görülmemesi ve toplumdan gerektiği tartışılmış, onların başarılarına yer verilmiş ve görünür hale getirilmiştir. Aile içinde kadının önemini vurgulamak için iyi bir anne ve iyi bir eş konusuna değinilmiştir. Bu yukarıda belirtilen dergilerin haricinde kadın konuları ve sorunların ele alındığı dergiler dönemine göre şunlardır; Mahasin, Demet, Kadın /İstanbul/Kadınlar Dünyası, Kadınlık ve Kadın/Selanik. Bu dergiler ile erkekler dünyasında kadınlara yer açmaya gayret gösterilmiştir¹⁰⁸.

Osmanlı’da 19. yüzyılda kadın konusu ciddi şekilde ön plana çıkmış ve ele alınmaya başlanmıştır. Modernleşmenin etkisi ile Batı kadınının eğitimi, kamusal alanda erkekler gibi yer alabilmesi gibi konular Osmanlı kadınlarını cesaretlendirmiştir. Bu konuda geleneksel bakış açısına sahip olanlar ile modern bakış açısına sahip olanlar arasında tartışmalar vuku bulmuştur. O dönemde kadınların kamusal alanlarda yer almasının desteklenmesi istenmiş ve kadınların eğitim hakkına vurgu yapılmıştır. Erkekler gibi kadınların da eğitim alabilmesi ve kamusal alanda dışlanmaması istenmiştir. Kadınların diğer temel sorunları ise ailedeki konumu ve giyim-kuşamında konulan sınırlamalar olmuştur. Osmanlı’da uygulanan çok eşlilik ve boşanmada erkeğin isteğinin hakim olması gibi konulara yer verilmiştir. Bu durum, kadınların aile içindeki rol ve konumunun geri planda kalmasına neden olmuştur.

¹⁰⁷Demirdirek, *Osmanlı Kadınlarının Hayat Hakkı Arayışının Bir Hikâyesi*, 17-18.

¹⁰⁸A.g.e., 17-18, 95.

Kadınlar, erkeklere tanınan ayrıcalık konularının kaldırılmasını istemişlerdir. Aynı zamanda giyim-kuşam konusunda daha serbest ve özgür kalması kadınların hakkı olarak görülmeye başlanmıştır¹⁰⁹.

Bu yukarıdaki konuların yoğun olarak işlendiği dergilerden biri de Şehbal dergisidir. Dergi daha önceki dergilerden daha geniş konulara yer vermiş; moda, kadınlar, çocuk, bakım gibi farklı hususlar işlenmiştir. Şehbal dergisi, yayın politikasında kadınlar konusunda gelenek ile modernlik arasında çelişkili bir yaklaşım sergilemiştir. Ne tam anlamıyla geleneksel tutumun doğruluğunu savunmuş, ne de modernliğin savunucusu olmuştur. Örneğin, kadınların iş hayatında aktif yer alması dergide eleştirilmiştir. Oysaki modernliğin bir gereği de kadınların da erkekler gibi iş hayatında eşit yer alabilmesinin önünün açılmasıdır. Bunun haricinde ise dergide kadının geleneksel değerler içinde kalması da eleştiri konusu yapılmıştır. Bu durumun da modernliğe çağrışında bulunduğu söylenebilmektedir. Dönemin İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne yakın bir yaklaşımı bulunan derginin bu çelişkili tavrı, o dönemin yöneticilerinin kafasındaki çelişkiler ile izah edilebilmektedir. Yöneticiler, bir yandan geleneksel kadın imajının bozulmasına karşı çıkarken diğer yandan da çağa ayak uydurmak için kadın hayatında bazı değişimlerin yaşanması gerektiğini kabul etmektedirler. Ancak hem eğitilmiş olup hem de evinde oturup çocuk bakıp kocasına hizmet eden bir kadın modeli, gerçek hayatla uyuşmamaktadır. Bu nedenle yöneticilerin fikirlerine uygun yayımlar yapan Şehbal dergisi, kadına yönelik muğlak bir yaklaşım içerisinde yer almıştır. Dergide ev ile ilgili mobilya reklamları, giyim-kuşam reklamları gibi reklamlara da yer verilmiştir¹¹⁰.

Geç Osmanlı döneminde kadın dergilerinin ya da kadınla ilgili konulara yer veren dergilerin genel özelliği, kadınların seslerini duyurmaktı. Erkeklerin gündelik hayatta sahip oldukları alan ile kadınların yalnızca ev içine hapsedilmesi aynı değildi. Kadınlar için tek mekân ev olarak görülmekteydi. Kamusal alanda kadınların yer alması hoş karşılanılmamaktaydı. Modernleşme ile Batı kadınlarının durumunu duyup ya da görüp bu durumdan rahatsız olan kesimlerin kadınlara yönelik kısıtlamalarının kaldırılmasını talep etmişlerdir. Kadınların taleplerine en çok tepki alan konulardan

---

¹⁰⁹ Yaprak Zihnioğlu, *Kadınsız İnkılâp*, (İstanbul: Metis Yayınları, 2003), 56-57.

¹¹⁰ Selim Ahmetoğlu, *İttihatçı Aktüaliteden Kitlesel Popülariteye: Şehbal Mecmuası*, (İstanbul: Libra Yayıncılık, 2010), 77.

biri giyim-kuşamla ilgili konulardı. Moda adı altında Osmanlı kadınının giyim-kuşamında ciddi değişikliklere geçilmek istenmesi, geleneksel bakış açısına sahip kişiler tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Osmanlının son döneminde kadınlar, moda olgusu ile karşılaşmışlardır. Batı'dan gelen bu moda olgusu, Osmanlı kadınlarının kendilerine, giyim-kuşam tarzlarına ve içinde buldukları yaşam alanlarına farklı gözle bakmalarına neden olmuştur. **Mahasin dergisi**, Hanımlara Mahsus Gazete gibi basın araçlarında kadın giyim-kuşam konuları işlenmiştir. Ev dışındaki kadın kıyafetlerinde değişiklik yapılması konusu üzerinde ısrarla duran dergilerden biri Kadınlar Dünyası dergisi olmuştur. Bu dergiler, kadınların kamusal alanda yer almaları gerektiğini yayınlarında sıklıkla savunmuşlardır¹¹¹.

O dönemde popüler magazin dergisi olarak görülebilecek dergilerden biri Mahasin dergisidir. Dergide kadın giyim-kuşamı yer almıştır. İngiliz ve Fransız dergilerinden kadın giyim-kuşamı konusunda örnekler alınmış ve kadın giyim-kuşamı biçimlendirilmeye çalışılmıştır. Mahasindergisinin diğer bir özelliği, ilk renkli kadın dergisi olmasıdır. Bu renkli hali, moda açısından diğer dergilere göre daha etkili ve cazip olmasını sağlamıştır. Dergide Batı modası yansıtılmış ve 1908-1909 yıllarında yayımlanmıştır¹¹².

Hanımlara Mahsus Gazete de moda konusunda Mahasin dergisi gibi net bir tutum sergileyememiştir. Bu derginin yazar kadrosunda, dönemin siyaset bilim insanlarından Cevdet Paşa'nın kızları Fatma Aliye ile Emine Seymen de yer almaktaydı. Hanımlara Mahsus Gazete, moda konusunda dönemin modernleşme konusundaki yayın politikası karışıklığını yansıtmaktadır. Geleneksel giyim-kuşam ile modern giyim tarzı konusunda farklı yorumlara yer verilmiştir. Bu bağlamda Mahasin dergisi gibi modaya dönük bir yönü bulunmaktaydı¹¹³.

Diğer yandan **Kadınlar Dünyası** dergisi de Hanımlara Mahsus Gazete gibi çift taraflı bir tutum sergilemiştir. Batı giyim-kuşamını yansıtan modayı hem kabul etmiş hem de eleştirmiştir. Ancak bu dergide Osmanlı kadınının giyim-kuşamının ev dışında kısıtlanmasına karşı çıkmıştır. Bu karşı çıkma, yeni bir giyim-kuşam şeklinin

---

¹¹¹Barbarosoğlu, *Moda ve Zihniyet*, 143; Demirdirek, *Osmanlı Kadınlarının Hayat Hakkı Arayışının Bir Hikâyesi*, 18.

¹¹²Barbarosoğlu, *Moda ve Zihniyet*, 153-154.

¹¹³A.g.e., 143.

belirlenmesine yönelik olmuştur. Kadınlar Dünyası dergisi, kadın giyim-kuşamı konusunda tarihi bilgi alınarak modelistlerin yeni model üretmeleri gerektiği ifade edilmiştir. Bu yeni model kıyafetlerin kadınlara tanıtımı yapıldıktan sonra terzilere modellerin dağıtılması ve tanıtımların resimlerle desteklenmesi belirtilmiştir. Bu konuda yalnızca ev dışı giyim-kuşamın değil iç kıyafetlerin de yenilenmesi gerektiği açıklanmıştır. İlk kez bu dergide Müslüman kadınların resimleri yayımlanmıştır. Dergi, Müdafaa-i Hukuk-ı Nisvan Cemiyeti girişimi ile kadınlara özgürlük talebini dile getirmiştir. Cemiyet, kadının toplumsal hayatı için elverişli sade giyim-kuşam oluşturulması konusunda seçenekler sunarak kamuoyu oluşturmaya çalışmıştır. Cemiyetin oluşturmaya çalıştığı kadın giyim-kuşamında geleneksel giyim-kuşamda olduğu gibi şeri hükümlere uygunluk gözetilmiştir. Kadın giyim-kuşamında değişiklik yapılması ve tesettür konusu, derginin önemli konularından biri haline gelmiştir. Bu konuda özendirici resimler yayımlanmıştır. Dergi yazarlarından Aziz Haydar, Osmanlı kadınlarının giyim-kuşamında Batı modernliğinin yer almasının İslam dinine aykırı bir tarafının bulunmadığını belirten yazılar yayımlayarak bu konudaki değişiklik için geleneksel tutumdaki tarafın olumsuz görüşlerini bertaraf etmeye çalışmıştır¹¹⁴.

---

¹¹⁴Demirdirek, *Osmanlı Kadınlarının Hayat Hakkı Arayışının Bir Hikâyesi*, 41-47, 79.

Şekil 2.5. Osmanlı'da İlk Müslüman Kadın Dergilerinin Başlıcaları

Kaynak:<https://dunyalilar.org/sukufezar-osmanlida-ilk-musulman-kadin-dergisi.html/> [29.01.2020].

Şık ve alımlı görünmek, günümüzde olduğu gibi o dönemin Osmanlı kadını için önemlidir. Ancak dini kurallar ve geleneksel kültür ve yaşam tarzı gereği aşırıya kaçılması mazur görülmemiştir. Dönemin dergilerinde de bu görüş yansıtılmaya çalışılmış, geleneksel görüşü savunanlar tarafından modayı, ahlaka aykırılık ya da israf olarak yorumlanmıştır. Buna rağmen zamanla Osmanlı geleneksel kıyafet tarzının dönüşüm ve değişmesine engel olunamamıştır¹¹⁵.

Kadın dergisi olarak geç Osmanlı döneminde yayımlanan dergilerden bir diğeri de *Süs* dergisidir. Dergi, modernleşmenin önemli konularından biri olan kadın olgusunu geleneksel değerler ve hem de Batılı değerler açısından yeniden yorumlamıştır. Dergi, feminist eğilimde olmamakla beraber kadın haklarını koruyucu şekilde bir yayın politikası izlemiştir. Derginin hedef kitle, İstanbullu okuma yazma bilen kadınlar olup, kadın ve erkeklerin eşit olduğunu savunmuştur. Okuyuculara yöneltilen sorular ile dergide toplumun kanaat ve görüşleri anket çalışmaları ile yansıtılmıştır. Bu yöntemle kadınların fikirleri öğrenilmiş ve sonuç olarak orta yol

¹¹⁵Barbarosoğlu, *Moda ve Zihniyet*, 154-157.

bulunmaya çalışılmıştır. Bu dergide, yayın politikası ile Batılı değerler uyum halinde olduğu itibarı verilmiştir. Derginin yazarlarından, Hüseyin Cahid, geleneksel yapının kadını eve bağladığını, modern yapının ise kadını vatana bağladığını savunmuştur. Bu durumun sebebi, kamusal hayatta aktif yer alan kadınların vatan-millet konusunda daha fazla hassas ve bilgi sahibi olduğu olarak yorumlanmıştır. Yazarlardan Abdullah Cevdet, ise kadınları medeniyet açısından oldukça önemli rollere sahip olduğunu ileri sürmüştü ve Batı medeniyetinde kadın ve erkeğin eşit olduğunu ve bunun da kadını özgürleştirdiğini dile getirmiştir. Geleneksel Osmanlı'da ise kadın ve erkeğin eşit olduğunu ve dolayısıyla kadının özgür olmasını iddia etmek mümkün değildi. Bu da kadının konumunun Osmanlı döneminde ve medeniyetin gerisinde kaldığını gösteren önemli bir konuydu ¹¹⁶.

Şekil 2.6. Süs Dergisi

Kaynak: <https://www.gokcemuzayede.com/en/product/932342/sus> [29.01.2020].

¹¹⁶ Yıldız Davut Akpolat, “Bir Kadın-Magazin Dergisi:Süs”, *Tarih ve Toplum*, S. 152, (1996): 34, 40.

2.2. CUMHURİYET DÖNEMİ MODERNLEŞMESİ

2.2.1. Erken Cumhuriyet Dönemi Modernleşmesi ve Kadın İmgesi

Osmanlı döneminde başlayan modernleşme, Cumhuriyetin ilanından sonra da devam etmiştir. Ancak erken Cumhuriyet dönemi modernleşmesi, Osmanlı'nın Tanzimat ve Meşrutiyet dönemlerindeki modernleşmeden farklı bir özelliğe sahiptir. Cumhuriyet modernleşmesinde geleneksel ve din anlayışlarından uzak ve bağımsız bir mecrada ilerlendi. Bu dönemde sadece çağdaşlaşma ve batılılaşma düşüncelerine öncelik verilmiştir. Osmanlı'daki modernleşme politikaları ve hareketleri, alternatif yeni bir sistem oluşturmak yerine var olanın iyileştirilmesi ve değiştirilmesi şeklinde yapılmıştır. Cumhuriyet modernleşmesi ise toplumun bütün unsurlarını ve yapıların temelden değiştirilmesini amaçlamıştır.

Cumhuriyet döneminde modernliğin yerleştirilebilmesi için eski-yeni alternatif ve zıtlığından yararlanılmaya çalışılmıştır. Modernlik aydınlanma şeklinde ifade edilmiştir. Geleneksellik ise cehalet ile eşdeğer görülmüştür. Yeni sürekli övülerek eski sürekli yerilmiş, bu durum o dönemin propagandalarında net şekilde görülmüştür. Reformların köklü yapısal değişim oluşturmaları nedeniyle geleneksel halk tarafından kabulünün hızlı olabilmesi için geleneksellik devamlı kötü yansıtılmıştır. Böylelikle modernleşme reformlar halka kabul ettirilmeye çalışılmış, eskiye ve geleneksel tarza tamamen uzak kalınma politikaları empoze edilmiştir.

Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren modern erkek, devlet törenlerinde yüzü ve başı açık olan hanımı ile yer almasına özen gösterilmiş ve öncelik verilmiştir. Kırsal kesimde yaşayan geleneksel erkek ise geleneksel kıyafetler içinde ve kendisini çok geriden takip eden çarşafı karısı ile lanse edilmiştir. Bu geri kalmışlığı ülkenin farklı yerlerinde açılan köy enstitüleri, köy öğretmenleri ve kaymakamların özel gayretleri ile değiştirmeye çalıştığı, aydınlanma ve bilim ile cehalete savaş açtıkları yansıtılmıştır. Babalık rolü ise geleneksel olarak otorite ve mesafeyi ifade ederken modern anlamda yakınlığa ve mahremiyete bırakmaya başlamıştır. Modern babaların özellikle kız çocuklarına daha çok önem verdikleri, eğitim almalarına destek oldukları ve değer verdikleri kızları ile babaları arasında bir bağ tesis edilmiştir. Böylece erkekler, Cumhuriyetin modern kadın imajının oluşmasına katkı sağlamışlardır. Erkek çocuğun değerli olduğu geleneksel anlayışın tersine Mustafa

Kemal Atatürk de evlat edinmede manevi çocuklarını kızlardan seçmiştir. Bu duruş ve pratik toplumu, sınıf ve cinsiyet algılarını yeniden düzenlemeye sevk etmiştir¹¹⁷.

Şekil 2.7. Atatürk ve Manevi Kızı Ülkü

Kaynak: <https://tr.pinterest.com/pin/22377329376704298/?lp=true> [29.01.2020].

Cumhuriyet döneminde siyasi ve gündelik hayatın temelden değiştirilmesi çabası söz konusuydu. Yeni kurulan Cumhuriyet rejimi, modernleşme ve batılılaşma anlayış ve politikaları ile birlikte kurumsallaştırılmak istenmiştir. Bu nedenle Cumhuriyet kurulduktan sonra ciddi, köklü ve yapısal reformlar yapılmıştır. Cumhuriyet dönemi modernleşmesinde kadın konusuna önemli bir yer verilmiştir. Bu dönemde geleneksel, tarihsel Osmanlı toplumu ve din anlayışının nüfuzu zayıflatılmak istenilmiştir. Bu kapsamda, reformlarda kadın haklarına öncelik verilmiştir. Geleneksel Osmanlı ve İslam anlayışında en çok dikkat çeken hususlardan biri kadın kıyafeti yaşam tarzı ve kadın haklarıdır. Bu durum, reformlarda kadınlara öncelikli şekilde yer verilmesine neden olmuştur. Cumhuriyet dönemi modernleşmesinde kadına önem verilmesinin diğer sebebi, kadının milletin devamlılığı olarak görülmesidir. Ülkenin içinde bulunduğu zorluklar, savaş halleri ve çocuk yetiştirilmesinde kadının rolü düşünüldüğünde kadınlara yönelik reformlara ağırlık

¹¹⁷ Deniz Kandiyoti, *Modernin Cinsiyeti: Türk Modernleşmesi Araştırmalarında Eksik Boyutlar*, ed. Sibel Bozdoğan ve Reşat Kasaba, *Türkiye’de Modernleşme ve Ulusal Kimlik*, (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2005), 98.

verilmesi gerektiği kanaati yaygınlaşmıştır. Bu konuda özellikle eğitime yönelik reformlar ön sırada yer almıştır. Geleceğin teminatı olarak görülen çocukların eğitim kaynağı belli bir döneme kadar kadın yani annedir. Bu bağlamda kadının eğitilmiş olması oldukça önem arz etmiş ve çağdaşlaşma açısından da temel teşkil etmiştir¹¹⁸.

Cumhuriyetin kuruluşundan sonra modernleşmeyi savunanlar, geleneğin sembolü olarak gördükleri kırsal bölgelerdeki yaşam tarzlarına bakmışlardır. Kırsal bölgelerde ezilen ve çok çocuk doğurmak zorunda kalan kadınlara vurgu yapmışlardır. Kırsal kesimdeki bu kadınlar, geleneğin ve dinin mağdurları olarak görülmüştür. Zamanla şehirleşme ve endüstrileşme ile kırsal kesimden kentlere yapılan göçler artmış, özellikle 1950'den sonra bu durum, ciddi toplumsal ve kültürel değişimlere sebebiyet vermiştir. Geleneksel ile modern arasındaki farklılıklar daha fazla tartışılır hale gelmiştir.

Cumhuriyet döneminde kadın özelinde eski-yeni ikilemi açıkça sergilenmiştir. İslam'da kadın algısı Osmanlı'da uygulandığı gibi kadın mahrem olarak görülmüştür.

Cumhuriyet dönemi modernleşmesi, kadınlar açısından önemli reformlara imza atmıştır. Bu reformlar, geleneksel Osmanlı ve İslam anlayışının aksine kadını kamusal alanda temsil etmek üzerine kurulmuştur. Çağdaş dünyada kadın, mahrem anlayışından uzaktır. Kadınlar da erkekler gibi kamusal alanda yer almaya başlamıştır. Cumhuriyet döneminde çağdaşlaşma ve batılılaşma üzerine kurulu bir politika güdüldüğü için kadın, kamusal alana dâhil edilmiştir.

Radikal reformların tanıtılması ve uygulaması Cumhuriyet'in ilk yılları boyunca kadın ve aile konusundaki tartışmalar varlığını korumuştur. İslamcı ve muhafazakar kesim şeriatın uygulanmasını ve kadının mahrem olarak görülmesi gerektiğini savunarak reformlara sıcak bakmamış, hatta karşı çıkmışlardır. Batılılaşmayı savunanlar ise din ve gelenekten tamamen ayrılmaya varan düşüncelere sahip olmuşlardır. Bu ayrışmalar kadın üzerinden yapılmıştır. İçinde bulunulan toplumun yansıtılması açısından kadın oldukça önemli görülmüştür. Bu dönemde kültürel ve tarihsel köklere gönderme yapılmış ve milliyetçilik ön plana çıkarılmaya çalışılmıştır. Buna göre İslam öncesi Türk komünitelerinde kadın ve erkek eşitliği söz konusudur. Bu nedenle Osmanlı dönemi kadınların yaşam tarzları Türk törelerini

---

¹¹⁸ Aynur İlyasoğlu, *Örtülü Kimlik*, (İstanbul: Metis Yayınları, 2015), 57.

yansıtmadığı ve İslam’la birlikte bu konunun yozlaştığı savunulmuştur. Bu yaklaşım, eskiyi bir kenarda bırakarak milliyetçilik anlayışıyla ilerlemeye çalışan Cumhuriyet döneminin bakış açısını açıkça yansıtmıştır. Milliyetçiliğe yönelik bu yaklaşım, yerine göre devlet ideolojisi olarak da kabul edilmiştir. Böylelikle kadının konumu baskı ortamından kurtarılarak eşitlikçi ve özgürlükçü bir ortama dâhil edilmeye çalışılmıştır. Bu dönemde okul önlüklü kızların, balo salonunda dans eden tuvaletli kadınların modernleşme açısından yansıtılmasına önem verilmiştir¹¹⁹.

Şekil 2.8. Cumhuriyet Dönemi Davetlerinden Bir Görüntü

Kaynak: AhuSumbas, “Türk Modernleşmesi’ni Ankara Palas Üzerinden Okumak: “Doğudan Batıya Açılan Bir Pencere””, *H.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C. 31, S. 1, (2013): 188.

1926 yılında kabul edilen Medeni Kanun ile kadınlar, erkekler ile aile hukukunda eşit haklara sahip olmuşlardır. Osmanlı modernleşmesinde kadınlar tarafından bu husus çok talep edilmiş ise de dini geleneksel ve kültürel anlayış ve kurallar nedeniyle uygulamaya istenilen şekilde yansıtılmamış, erkek egemenliği kırılmamıştır. Medeni Kanun ile hukuki anlamda kadınlara bu konuda hak verilmiştir¹²⁰.

¹¹⁹Kandiyoti, *Modernin Cinsiyeti: Türk Modernleşmesi Araştırmalarında Eksik Boyutlar*, 99-100.

¹²⁰ Nilüfer Göle, *Modern Mahrem: Medeniyet ve Örtünme*, (İstanbul: Metis Yayınları, 2019), 102-105.

Cumhuriyet dönemi reformlarına kadınlara yönelik olanlardan en önemlilerinin başında 1930'lu yıllarda kadınlara seçme ve seçilme hakkının verilmesi gelmektedir. Kadınlar, erkekler gibi siyasi hayata yönelik seçim haklarını kullanabilme ve seçilme hakkı elde edip, siyasi hayata katılabile hakkı elde etmişlerdir. Kamusal alana yönelik diğer bir reform ve yasal düzenleme ise 1936 yılında kabul edilen İş Kanunu ile kadınlara çalışma hakkının sağlanması olmuştur. Kadının yeri evidir anlayışından uzaklaşmış, kadınlar da iş hayatına dâhil edilmiştir. Emeği ile kazancını elde etmesine müsaade edilmiştir. Kadının çalışma hayatına katılması, onun kamusal alanda önemli bir yer edinmesini sağlamıştır. Artık kadınlar eskisi gibi yalnızca evinde oturup çocuk bakan/büyüten bir varlık olarak görülmemekte, hem evine hem de işine yetişebilecek kapasiteye sahip değer verilen konuma yükseltilmiştir. Kadının bu ciddi ve yapısal değişim, çağdaşlaşmanın en önemli göstergeleri ve adımlarından biri olmuştur¹²¹.

Cumhuriyet döneminden başlayıp günümüze kadar yapılan düzenlemeler kadın ve erkeğin toplumsal hayattaki eşitsizlikleri azaltılmaya çalışılmıştır. Çağdaş medeniyetler seviyesine ulaşabilmek için kadınların geri planda yer almalarına yönelik düzenlemeler yenilenmiştir.

Kadın, milletlerin çoğalmasını sağlayan doğal bir varlıktır. Kadın, annedir. Bu nedenle toplumlar açısından oldukça önemli bir yere sahiptir. Çocukların yetiştirilmesinde kadınların önemi büyüktür, bu durum devletler tarafından gözetilmiştir. Özellikle savaşların yoğun olarak yaşandığı 20. yüzyılda çocuklar ve nüfusun devamlılığı gündemin en temel konularından biri olmuştur. Devletler nüfus planlamasına yönelik politikalar geliştirmişler ve bu politikalar içinde kadın, temel aktör olarak yer almıştır. Kadın imgesi bu noktada doğurganlığı temsil etmektedir. Geleneksel aile yapısı içerisinde erkek evi geçindirmek için ekonomik güce sahip olurken, kadın ise evi çekip çeviren ve ev ile evdekilerin bakımını üstlenen taraftır¹²².

---

¹²¹ Leyla Kırkpınar, Türkiye'de Toplumsal Değişme Sürecinde Kadın, ed. Ayşe Berktaş Hacimirzaoglu, *75 Yılda Kadınlar ve Erkekler*, (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1998), 25.

¹²² Ayşe Durakbaşı, Cumhuriyet Döneminde Modern Kadın ve Erkek Kimliklerinin Oluşumu Kemalist Kadın Kimliği ve "Münevver Erkekler", ed. Ayşe Berktaş

Cumhuriyet dönemi modernleşme politika ve uygulamalarında kadın imgesi, Osmanlı modernleşmesinde olduğu gibi bazı durumlarda çelişki barındırmaktadır. Bu dönemde kadın imgesi, cinsiyetçi yaklaşımdan arındırılmaya çalışılmıştır. Cumhuriyet dönemi modernleşmesinde kadının kamusal alanda yer almasına ve toplumsal hayatla bütünleştirilmesine özen gösterilmiştir. Ancak bunun yanı sıra kadının annelik vasfından uzaklaşmaması da beklenmiştir. Bu durumun kadın imgesi açısından çelişki oluşturduğu savunulmaktadır. Farklı bir bakış açısına göre bu durum, kadın ve erkek arasında rol paylaşımının gerçekleştirilmesi anlamına gelmekte ve çelişki taşımamaktadır¹²³.

Erken Cumhuriyet döneminde modernleşme, geç Osmanlı dönemi ile tamamen zıt durumlar arz etmemektedir. Bunun sebebi, bir toplumun değerlerinin bir anda kökten değiştirilmesinin mümkün olmamasıdır. Her ne kadar Cumhuriyete geçilse de bu dönemde toplum, pek çok sorunlarla yüzleşmek durumunda kalmış, yapılan reformlara adapte olması zaman almıştır. Bu durum, geç Osmanlı modernleşmesinin izleri ve etkileri bir müddet erken Cumhuriyet döneminde de devam etmesine neden olmuştur. Bu dönemde modernleşmenin günlük hayata yansması daha sınırlı olmuştur. Dönemin gazete ve dergilerinde yayımlanan reklamlarda geç Osmanlı döneminin izlerini ve devamını görmek mümkündür. Geç Osmanlı dönemi ile erken Cumhuriyet dönemi arasındaki en bariz farklılık, kadınların kamusal hayata katılımında yaşanmıştır. Yapılan reformlar ile kadının kamusal alanda yer alması, geç Osmanlı modernleşmesinin devamlılığı görünümüne istisna oluşturmaktadır.

Erken Cumhuriyet dönemi olarak adlandırılan 20. yüzyıl başlarında hem Türkiye’de hem de dünyada oldukça önemli sıkıntılar bulunmaktadır. Yapılan ciddi boyuttaki iki dünya savaşı devletlerin sarsılmasına neden olmuştur. Bu dönemde dünya çapında ekonomik krizlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Ulaşım konusundaki yetersizlikler ciddi sorunlara neden olmuştur. Türkiye’de de 2. Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı gibi durumlar nedeniyle savaş ekonomisi uygulanmıştır. 1929 yılında dünya genelinde yaşanan büyük ekonomik buhran dolaylı olarak Türkiye’yi de etkilemiştir. O dönemde başlıca geçim kaynağı olarak görülen tarım ürünlerine

---

Hacımirzaoğlu, *75 Yılda Kadınlar ve Erkekler*, (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1998), 36.

¹²³A.g.e., 43.

yönelik ihracatta düşüş yaşanmıştır. Kriz yaşayan diğer ülkeler, ithalatlarını sınırlandırmışlardır. Malların ulaşımında yaşanan güçlükler de bu durumun bir yansımasını teşkil etmektedir. Ülkeler bu krizden tam anlamıyla çıkmadan II. Dünya Savaşı patlak vermiştir. Bu nedenle erken Cumhuriyet döneminde siyasi, diplomatik ve ekonomik konulara ve problemlere öncelik verilmiştir.

Erken Cumhuriyet döneminde geç Osmanlı döneminde açılmış bulunan büyük mağazalar, varlıklarını devam ettirmişlerdir. Bu mağazalar genel olarak Avrupa'da açılmış olan mağazaların Türkiye'deki şubelerini teşkil etmektedir. Bu mağazalarda genel olarak Batı'dan ithal edilen ürünler satılmıştır. O dönemin basınıni oluşturan dergilerde ise siyasi hayat, modernleşme, teknoloji ve kadınlar gibi konulara yer verilmiştir. Bu dergilerde Batı eğilimi açık şekilde görülmekte, Türkiye'nin Osmanlı ile olan köklerinden uzaklaşması ve Batı'ya yönelmesi gerektiğine vurgu yapılmıştır. Batı'nın bilim ve teknolojideki üstünlüğü, dergilerin temel konularından biri olmuştur. Böylelikle Batı'ya yönelmenin önemi anlatılmaya çalışılmış ve Türkiye'nin Batı'nın gelişmiş düzeyine ulaşması hedef gösterilip ilerlemesi gerektiği savunulmuştur. Bu konuda dergilerde görselliğe de önem verilmiştir¹²⁴.

Erken Cumhuriyet dönemi dergilerinde kadın, siyasi ve kültürel bir imge olarak yer almıştır. Kadınların tüketime yönelik yanları da ihmal edilmemiş, bu nedenle kadınların ilgisini çekecek ürünler tanıtılmaya çalışılmıştır. O dönemin dergi ve gazetelerinde kadınları etkileyecek konulara ağırlık verilmiş ve Batılı modern kadın imgesi dergilerdeki konulara sıkça yer verilmiştir. Bu dönemde düzenlenmeye başlanan güzellik yarışmaları ile de Batılı modern kadın imgesi cazip hale getirilmiştir. İlk kez 1929 yılında düzenlenen güzellik yarışmasının jürileri arasında Halit Ziya Uşaklıgil, Abdülhak Hamit Tarhan, Peyami Safa, Cenap Şahabettin gibi önemli isimler yer almıştır. Yarışmanın birincisi Feriha Tevfik olmuştur. Bu yarışma nedeniyle dönemin gazetelerinde ideal kadın tipolojileri ve ölçüleri gibi hususlara da yer vermeye başlanmıştır¹²⁵.

---

¹²⁴ Ahmet Oktay, *Türkiye'de Popüler Kültür*, (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1997), 52-58.

¹²⁵ Özer, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Yaşam ve Moda*, 299-303.

Şekil 2.9. 1929 Türkiye Güzeli Feriha Tevfik

Kaynak:<https://tr.pinterest.com/pin/444660163207341056/?lp=true> [29.01.2020].

Kadınların erken Cumhuriyet döneminde siyasi haklar kazanmaları, onların kamusal alanda görünürlüklerini artırmıştır. Dergiler, kadınlara yönelik eğitici yazılara da yer vermeye başlamış ve modern Türk kadını imgesi, dergilerde yer almıştır. Modern Türk kadını imgesi ile kamusal alanda Batılı kadınlar gibi yer alabilen Türk kadını ifade edilmek istenmiştir. Toplumsal açıdan modern Türk kadını, önemli bir konuma sahip kılınmaya çalışılmıştır. Kadınının geleneksele bakan yönü ise örf ve adetlerine bağlı olması yadırganmıştır. Her ne kadar kamusal alanda yer alsa da evine bağlı bir kadın imgesi oluşturulmuştur. Modern Türk kadınının imajı, konumu ve yenilikler *Kadınlar Alemi*, *Cumhuriyet Kadını*, *Türk Kadını*, *Aile Dostu* gibi dergilerde işlenmiştir. Bu dergilerin kadınlarla ilgili önemli konularından biri de modaydı. Batılılaşmanın bir sonucu olarak kadınlar moda ile ilişkilendirilmişlerdir. O dönemde özellikle toplumun varlıklı kesimi arasında Batı modası önemli bir yer edinmiş ve çağdaşlık göstergesi olarak ortaya konulmuştur. Ekonomik anlamda geliri düşük olan kitleler ise başlangıçta modadan uzak kalmış, zamanla basın aracılığıyla modanın yaygınlık kazanması sağlanmış ve bu kitlelere de hitap eder duruma gelmiştir. Kadın

giyiminde şal ve kürk manto gibi önemli değişiklikler modada yer almış, kadınların süslenmeleri ve makyaj yapımları da basında moda olarak lanse edilmiştir. Bu dönemde Batı özendirilmeye çalışılırken geç Osmanlı döneminde olduğu gibi Batı'nın özeni olduğu vurgulanmamıştır¹²⁶.

Türkiye'de Batı'dan ithal edilen ev eşyaları ve kıyafet gibi konular, günlük hayatı ve alışkanlıklarını doğrudan etkilemiştir. Örneğin yemekleri Batılılar gibi farklı kaplardan yemek yeme yeniliği, önceleri aynı kaptan yemek yemeye alışmış aile bireylerinin arasına mesafe girmesine neden olmuştur. Kadınların servis yapması yerine kadınlara öncelik verilip servis yapılma gerekliliği, eski tarz ve alışkanlıkların değişmesine sebebiyet vermiştir. Zamanla geleneksel alışkanlıklar, davranış ve tutumlar ve saygı kuralları yadırganmış, medeniyetsiz ve itici görülmeye başlamıştır. Bu nedenle Türk toplumunun var olan alışkanlıkları ve yargıları değer hiyerarşisi yeniden biçimlenmeye ve sorgulanmaya başlamıştır.

2.2.2. 1950'li Yıllardan Sonra Modernleşme ve Kadın

Türkiye'de sağlık ve eğitim hizmetlerini yaygınlaştırma ile altyapıyı geliştirme çalışmaları yapılmıştır. Ancak bu gelişmeler şehir ölçeğinde kalmış, kırsal kitlelerin modernleşmesini sağlamamıştır. Kırsal alanlarda modernleşme ve dönüşüm, 1950'li yıllarda kendini hissettirmeye başlamıştır. Bu dönemde kırsal kesimden kentlere göçler yaşanmaya başlamış ve toplumsal demografi değişmeye ve özellikle kent dokusu yeniden şekillenmeye başlamıştır.

II. Dünya Savaşı'ndan sonra Türkiye'de kapitalistleşme yolunda önemli gelişmeler yaşanmış, Marshall planlarıyla bir ivme kazanmıştır. Ancak tam anlamıyla kapitalist üretime geçiş, 1950'li yılların yarısından sonra hissedilmeye başlanmıştır. Savaş ve sonrasında ekonomik faaliyetlerde kısıtlamaya neden olmuştur. Belli bir sınıf ise bu ortamda gücünü artırmıştır. 1946 yılından sonra savaş nedeniyle izlenen içe dönük ekonomi politikasında değişiklik yapılmış, çok partili sisteme geçiş ve bunun politikalara yansması ve Demokrat parti döneminde olmuştur. Bu dönemde ithalata önem verilmiştir. Ülke ekonomisinin iyi durumda olmaması nedeniyle dıştan, Marshall planı gibi yardım alınmıştır. Zamanla dış açıklar çoğalmış ve ekonomi, dış

---

¹²⁶A.g.e., 350-367.

güçler yardımıyla ayakta kalır hale gelmiştir. Bu nedenle ülkenin ekonomi politikalarında dış güçlerin etkisi hissedilmeye başlamış ve bu doğrultuda özellikle ulaşım alanlarına ve tarıma yönelik yatırımlar gerçekleştirilmiştir. Batı'nın yardımları nedeniyle Türkiye, Batı'ya bağlı bir hale gelmiştir¹²⁷.

Erken Cumhuriyet döneminde o dönemin şartları nedeniyle zorunlu bir devletçilik politikası uygulanmıştır. 1940'lı yılların sonrasında ise sanayi işletmeleri kurulmaya başlamış ve bu işletmelerde yer alan araç gereçler, Türkiye'de henüz bu şekilde bir üretime geçiş yapılamadığı için ithal edilmiştir. Araç gereçlerin ve teknolojinin ithal edildiği bu ürünler Türkiye'deki işletmelerde birleştirilerek halka sunulmuştur. Bu işletmeler genellikle dayanıklı tüketim mallarını üretmişlerdir. 1940'lı yıllardan sonra Türkiye, kapitalist üretim ilişkilerini geliştirmeye çalışmıştır. Tarımsal üretimde ihracat yapan Türkiye, sanayi ürünlerinde ithalat gerçekleştirmiştir. 1960'lı yıllara doğru özel sektörde gelişim yaşanmıştır¹²⁸.

1962 yılından sonra sanayi sektörü Türkiye'de hızla gelişmiştir. Ancak sanayideyerli üretim için girdiye ve ara mala ihtiyaç duyulmuştur. Bu durum da zamanla döviz açığı oluşturmuştur. Her ne kadar gümrük koruması yapılmaya çalışılsa da bu açık engellenememiştir. 1970'li yılların sonunda bu durum Türkiye'yi krize götürmüştür. Dünya ekonomisinde ise bu dönemde arz yönlü yeniden yapılanma politikaları uygulanarak kamu harcamaları kısalmış, özelleştirmeye geçilmiştir. 1970'li yıllardan sonra Türkiye'de neo-liberal politikalar etkili olmuştur. 12 Eylül askeri darbesinden sonra Türkiye, yeniden yapılanma dönemine geçmiştir. Bu dönemde önceki ekonomik modeller terk edilmiştir. Neo-liberal politikalar ile ekonomide serbestleşmeye geçilmiştir¹²⁹.

Devlet, 1980'li yıllarda ekonomik politikalara yön vermiştir. Bu bağlamda işletmelere önemli vergi kolaylıkları sağlanmıştır. İstisnalar artırılarak kurumlar vergisi düşürülmüştür. Böylelikle sermaye birikimi desteklenmeye çalışılmıştır. Sağlık, eğitim gibi sosyal yönlü kamu harcamalarında kısıtlamaya gidilmiştir.

---

¹²⁷ Korkut Boratav, *Türkiye İktisat Tarihi*, (İstanbul: İmge Yayınları, 2003), 94.

¹²⁸ Şevket Pamuk, *Türkiye'nin 200 Yıllık İktisadi Tarihi*, (İstanbul: İş Bankası Yayınları, 2014), 234-237.

¹²⁹ Mustafa Sönmez, *Yüz Soruda 1980'lerden 1990'lara Dışa Açılan Türkiye Kapitalizmi*, (İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1992), 18-20.

Türkiye’de İslami sermayenin gelişimi de bu yıllarda olmuştur. Faizsiz bankacılık hizmeti sunan katılım bankaları, bu yıllardan itibaren faaliyet göstermeye başlamışlardır. Bu sayede muhafazakâr kesimin sahip olduğu sermayenin bankalara yatırılması ve sistem içinde yer alması sağlanmıştır¹³⁰.

Türkiye’de devlet merkezli yaklaşımdan süreç içerisinde uzaklaşmıştır. Modernleşmenin etkisi ile kültürel anlamda da Batı’ya dönülmüştür. Bu durum geleneksel ve dinsel değerlerden zaman içerisinde uzaklaşılmasına sebebiyet vermiştir. Batıkültürü, gerek dış ilişkiler gerekse ekonomik ilişkiler ile ülke içerisinde önemli bir yere sahip olmuştur. Bu nedenle sekülerlik anlayışı yerleşmiştir. Kapitalist üretim ve bireysellik yaygınlaşmıştır. İslamiyet’in “israf haramdır” felsefesinden çıkılarak tüketimdeki artış ve moda, olumlu şekilde yansıtılmıştır. Bu durum, piyasalardaki işlerliğin artmasına yardımcı olmuştur¹³¹.

1980’lerden sonra Batı modernliği ile İslami tarz mekânlarda birleştirilmiştir. Bu mekânların başında güzellik mekânları, eğlence mekânları ve tatil mekânları gelmiştir. İslami kesimin oluşturmaya çalıştığı Batılı tarz ile birleşmiş bu mekânlar, melez yapıların ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir. Tam anlamıyla Batı modernleşmesi bu nedenle sağlanamamıştır. Bu durum geleneksellik ile modernlik arasında kalındığını göstermektedir. Mekânlardaki melezlik vurgusu kadın üzerinden yansıtılmaktadır. Mahrem kavramıyla eşleştirilmiş bulunan kadın imgesi, mekânlarda yer almaktadır. Şöyle ki İslami anlamda mahrem olan durumların Batı modernliği ile birleşimi bu mekânlarda sunulmaktadır. Bu bağlamda mahrem kavramı yeniden üretilmektedir. Mekânlarda İslami değerlere ve mahrem kavramına uygun olarak cinsiyetler arası ayrıştırma yapılmaktadır. Ancak bu ayrıştırmanın dışavurum şekli ise mahremiyet kavramı ile olmayıp tercihlere saygı ya da çoğulculuk olarak ifade edilmekte ve modernleştirilmektedir¹³².

Modern erkeklerin alanları dönem olarak futbol stadı, kahvehane, cami, çarşı, sokak, spor kulübü vs. olmuştur. Sınıf ve beğeni farklılıklarından dolayı markalarda ve

---

¹³⁰ Kemal Can, “Yeşil Sermaye Laik Sisteme Ne Yaptı”, *Birikim*, S. 99, (1997): 60.

¹³¹ Patrick Haenni, *Piyasa İslamı*, çev. Levent Ünsaldı, (İstanbul: Özgür Üniversite Kitaplığı, 2011), 47.

¹³² Mücahit Bilici, İslam’ın Bronzlaşan Yeni Yüzü, der. Nilüfer Göle, *İslam’ın Yeni Kamusal Yüzleri*, (İstanbul: Metis Yayınları, 2000), 216.

tüketim eşyalarında farklılaşmalar yaşanmıştır. Bir kesimin giyim-kuşamı, onun diğer kesimden ayırt edilmesine yardımcı olmuştur. Bunun haricinde erkeklerde bıyık bırakmak gibi bedensel farklılıklar da bulunulan sınıfları ya da tercihleri yansıtmıştır.

Osmanlı'da aile içindeki durum açısından kadın mağdur olarak gösterilmiştir. Kadının yaşam alanının ev olması, eğitimsiz kılınması nedeniyle cahil kalması, erkeklerin tek taraflı şekilde boşanabilmesi ve çok eşlilik gibi durumlar öne sürülmüştür. Kadınlara yönelik bu yaklaşım, bir açıdan erkek modernist reformcuların sesini açığa çıkarmıştır. Kadınlar vurgulanırken erkeklerin de görücü usulü ve sevgi bulunmaksızın evlendirildikleri, kendileri açısından yetersiz kalacak eşlere mahkûm edildikleri ifade edilmiştir. Toplumsal baskının yalnızca kadınlar açısından değil erkekler açısından da var olduğu ortaya konulmuştur. Erkekler açısından baskıcı kavram "baba"dır. Erkeklerin gelecekleri genellikle babaları tarafından belirlenmiştir. Bu durum otoriteyi, değişmezliği ve hiyerarşiyi açıklamaktadır. Cumhuriyet döneminden sonra ise bu durumlarda ciddi değişiklikler görülmeye başlanmıştır. Severek evlenme, eşler arasında arkadaşlığın yaygınlaşması, çok eşliliğin azalması, geniş aile yaşantısından uzaklaşılması, çocuklarıyla ilgilenen bir aile ortamı vs. görülmüştür. Bu durum ataerkillikten kısmen de uzaklaşmasını, kadına verilen önem ve değerin artmasını sağlamıştır¹³³.

Türkiye'de 1990'lı yıllarda kadınlar konusunda yeni araştırma imkânları ortaya çıkmıştır. Feminist gruplar bu alana yönelmişlerdir. Batılı kaynaklardan çeviriler gerçekleştirilmiştir. Öncelikle İstanbul ve Ankara üniversitelerinde olmak üzere üniversitelerin çoğunda Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezleri açılmıştır. İstanbul'da kadınlar tarafından oluşturulan ve onlarla ilgili olan yayınları ve belgeleri bir araya getiren Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi kurulmuştur. Böylelikle 1990'lı yıllarda kadın araştırmaları yaygınlık kazanmıştır¹³⁴.

Türkiye'de son yıllarda kadınların yazdıkları anılar ve günlükler popüler olmaya başlamıştır. Kadınlar üzerindeki toplumsal ve cinsel baskılara karşı kadınların seslerini duyurmak için otobiyografik romanlar yazılmaya başlanmıştır. Bu kitaplar,

---

¹³³Kandiyoti, *Modernin Cinsiyeti: Türk Modernleşmesi Araştırmalarında Eksik Boyutlar*, 96-97.

¹³⁴Durakbaşı, *Halide Edip Türk Modernleşmesi ve Feminizm*, 13.

seslerini duyurmak ve kendilerini topluma karşı ifade etmek isteyen kadınların sesi olmuştur. Kadın dergilerinde, filmlerinde, romanlarında vs. cinsellik konusu sıklıkla işlenmektedir. Bunun sebebi, Türkiye’de kadınların cinsellikten ayrı görülmesinin halen mümkün olamamış olmasından kaynaklanmaktadır. Kadınlara yönelik toplumsal baskı, Osmanlı’daki ya da diğer İslam ülkelerindeki gibi olmasa da mevcudiyetini korumaktadır. Kadınlara yönelik mahrem algısı, özellikle kırsal alanlarda oldukça yaygındır. Namus cinayetleri, eş cinayetleri, kadına yönelik şiddet gibi konular gündemden düşmemektedir. Kadınlar, özgürlüklerini kısıtlayan bu durumlara karşı gelmektedirler. Ahlak anlayışlarının, cinselliklerinin, hayatlarının vs. yargılanmamasını istemektedirler. Bu konudaki öfkelerini ise sıklıkla düzenlenen mitinglerde dile getirmektedirler.

1980 darbesinden sonra feminist hareket hız kazanmıştır. Bu yıllardan itibaren kadınlar, toplum içinde geri planda kalışlarını vurgulamaya başlamışlardır. Farklı ortamlarda ayrımcılığa maruz kaldıklarını ifade etmişlerdir. Kadınlara yönelik olarak var olan sınırları eleştirmişlerdir. Feminist gruplar, kadınların seslerini duyurmalarını istemişlerdir. Onlara çağrıda bulunarak taleplerini ve mücadelelerinin göstermeleri gerektiğini belirtmişlerdir. Kadınların kendi potansiyellerinin farkında olarak bu potansiyellerini geliştirmelerinin gerekliliği aktarılmıştır. Bu konuda özgür görülen gazeteci, yazar gibi meslekleri bulunan bazı kadınların yaşamları örnek olarak sunulmuştur¹³⁵.

Türkiye’de tek parti döneminde modernleşme reformları gerçekleştirilmiştir. Medeni hukuk, eğitim, giyim-kuşam gibi pek çok alanda kadınlara haklar tanınmıştır. Ancak devlet tarafından bu reformlar yapılırken kadınlara kendi isteklerini ifade edebilecekleri alan bırakılmamıştır. Kadınlar kendilerine tanınan yeni hakların avantajlarından yararlanmışlardır. Devlet ile kadınlar arasında özel bir ilişki tesis edilmiştir. Ancak bu dönemde Türk kadını, eğitilmiş olsa da halen hayatı ev üzerine kurulu eş ve annesi temsil etmiştir. Bu dönemde her ne kadar kadınlar çalışma hayatında görülmeye başlasalar da kadının yerinin ev haricinde olması (işyerinde vs.) aydınlar tarafından dahi hoş karşılanmamıştır. Oysaki amaçlanan husus, erkeklerin ve kadınların eşit şekilde oluşturdukları bir toplum meydana getirmek olmuştur.

---

¹³⁵A.g.e., 18.

Cumhuriyet döneminde büyük meydanlara dikilen heykellerde erkeklerin ve kadınların birlikte meşaleler taşıdıkları görülmektedir¹³⁶.

Modern kadın, kamusal alanda rahatsız edilmemek adına bazı değişimler yaşamıştır. Dişiliği belirleyen çarşafın aksine kamusal alanda görev alan kadınlar, tayyör gibi daha cinsiyetsiz bir giyime geçiş yapmıştır. Böylelikle modern kadın, bir çeşit zırh altına alınmıştır. Toplumsal ortamda akrabalık ilişkilerini yansıtan “ağabey”, “abla”, “amca”, “teyze”, “kızım”, “oğlum” gibi ifadeler kadınların kendilerini rahatsız hissetmemesi adına sıklıkla kullanılır hale gelmiştir. Günümüzde modernlikle tezat oluşturduğu gözetilerek çok kullanılmasa da “bacı” kelimesi bir zamanlar yaygın şekilde kullanılmıştır.

Feminizm, kadınlara yönelik modernist bir harekettir. Kadınların her alanda erkekler ile eşit konumda olabilmeleri gerektiğini savunmaktadır. Kadınların özgür olmaları gerektiğini belirtir. Kadınların toplumsal alandaki hareketliliklerini kısıtlayıcı durumlarla ve geleneklerle mücadele etmektedir.

Türkiye, nüfusunun geneli Müslümanlardan oluşan ilk modernist laik devlettir. Cumhuriyet döneminde İslamiyet ile radikal şekilde bir kopma sağlanarak laikliğe geçiş yapılmıştır. 1926 yılında yürürlüğe konulan Medeni Kanun ile kadınların hayatlarına yönelik önemli düzenlemeler yapılmıştır. Kadınlar medeniyetin simgesi olarak görülmüşlerdir. Zamanla ortaya konulan yeniliklerde kadın-erkek ayrımı gözetilmeksizin cinsiyetsizleştirmeye gidilmiştir. Böylelikle kadın ve erkek eşitliği sağlanmaya, ayrımcılık kaldırılmaya çalışılmıştır.

Türkiye’de 1990’lardan sonra huzursuzluk baş göstermeye başlamıştır. Modernleşmenin uygulanmasında nerede hata yapıldığı aydın kesim tarafından sorgulanmaya başlamıştır. Toplumsal olarak artan düzensizliğin kaynakları, kurumların gerilemesi, halktaki yön bulamayı vs. incelemeye alınmıştır. Modernleşmeyi savunanların devletin gücünü kullanarak modernleşmeyi dayattıkları belirlenmiştir. Bu durumun temel sebebi, modernleşmenin Batılılaşma ile eşdeğer görülerek uygulanmaya başlanmasıdır. Türkiye, modernleşme kavramını Batı’da bir yer edinme hususu ile özdeşleştirmiştir. Bu nedenle Batı’nın tüm kültürel boyutlarını içselleştirmeye çalışmıştır. Modernleşme için gerekli olan boyutların dışına çıkılarak toptan bir içselleştirme hareketine girişilmiştir. Bu durum Türk kültürünün folklor

---

¹³⁶Küçükçivri, “Fatma Barbarosoğlu’nun Eserlerinde Gelenek ve Modernizm”, 38.

boyutuna çekilmesine sebebiyet vermiştir. Modern kavramının Türk ya da İslam kavramı ile anılmasına müsaade edilmemiştir. Laiklik ile kadın-erkek eşitliği konusunda yapılan değişimler, bu durumu yansıtmaktadır. Geleneksel değerlerden tamamıyla uzaklaşarak Batı kültürü tepeden inme bir yaklaşımla empoze edilmiştir. Oysaki Batılı olmayan modernleşme de mümkündür. Bu modernleşme yaklaşımı 1990'lı yıllardan sonra ortaya çıkan karamsarlık sürecinde Türkiye'de taraftar toplamıştır. Bu yaklaşımı savunan kesim, geleneksel ile modern birleştirmeye yönelmişlerdir. Toplumsal bağların geleneksel usulle yeniden kurularak millet olma gücünün sağlamlaştırılmasının yanı sıra modernleşmeye açıklığı bir araya getirmeye çalışmışlardır. Batı modernleşmesinden yana olanların kalıp olarak almaya çalıştıkları modernizmi, Türk geleneklerine uyarlanarak alınması gerektiğini belirtmişlerdir. Bu çerçevede İslam ile modernliği birleştirmeye yönelmişlerdir. Türkiye'de uzun zamandır yapılan tepeden inme modernleşmenin toplumla bütünleşmediğini savunmuşlardır. Bu bağlamda özgür ve eşit bireyler isteniyorsa tepeden inme modernizmin aşılması gerekmektedir. Bu durumun ortaya çıkabilmesi için ise yeni bir yasal ve siyasal düzen oluşturulması gerektiği ifade edilmektedir¹³⁷.

Türkiye'de modernleştirme, yapay olarak uygulanmıştır. Toplumsal süreç içerisinde kendi kendine yerleşmesi beklenmemiştir. Dönemin koşullarına göre geride kalmamak adına biran önce modernleşmeye geçilmesi zorunlu görülmüş ve yapılan reformlarla modernizmin toplumsal açıdan yerleşmesi sağlanmaya çalışılmıştır. Ancak modernliğin uygulamaya aktarılması ve benimsenmesi, menüden yemek seçilerek alınması gibi bir husus değildir. Geleneksel kesim gücünü koruduğu sürece modernizmin dayatılması, bunalıma giden bir süreci ortaya çıkarabilmektedir. Türkiye'de de özellikle Cumhuriyet dönemi ve sonrasında yaşanan gelişmelere bakıldığında Batılılaşma şeklindeki modernleşme, temel modernleşme anlayışına zarar vermiştir.

Türkiye'de Cumhuriyetin ilan edildiği zamanlarda büyük toprak sahipleri bulunmamaktadır. Bu nedenle Batı modernizmini uygulamaya koymak isteyen

---

¹³⁷ Çağlar Keyder, 1990'larda Türkiye'de Modernleşmenin Doğrultusu, ed. Sibel Bozdoğan ve Reşat Kasaba, *Türkiye'de Modernleşme ve Ulusal Kimlik*, (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2005), 29-42.

siyasiler ile aydınlar, ciddi bir muhalefet ile karşılaşmamışlardır. Bu durum, devletin gücünü artırmıştır. Karşı çıkışlar etkin şekilde engellenebilmiştir. Bu durum 1980'lere kadar Türkiye'de kalkınmanın, kentleşmenin ve refah düzeyinde artışın sağlanmasına sebebiyet vermiştir. Ancak bu artış, vatandaşlık kavramının etkinliğini kaybetmesine yol açmıştır. Devletin gücü karşısında vatandaşların hak ve hürriyetleri geri planda görülmüştür. Bu durum halkın kendini ayırıklaştırılmış ve farklılaştırılmış hissetmesine neden olmuştur. Modernleşme yanlıları, sessiz kalan halkın durumunu dikkate almamayı tercih etmişlerdir. Bu duruma tepki koyan bir kültür zamanla gelişmeye başlamıştır. Tepkinin aşılması için ise bireysel özerklik ve vatandaşlık hakları ile ilgili hukuki ve siyasi temelin oluşturulması gerekmiştir. Kolektivist yaklaşım ile halkı görmezden gelmek, bu zamandan sonra etkili olmamıştır. Bu durum devleti bunalıma sürüklemiştir. Bu zamana kadar kabullendirilen meşruiyet temeli değişmektedir. Siyasi düzeni sınırlandırabilecek bir döneme geçiş yapılması gerekmektedir. Bu durum devlet geleneğinde köklü bir değişimi gerekli kılmaktadır.

Günümüzde kadın imgesi, küresel medya ve reklamlardaki kadınlık imgeleri ile birleşmektedir. Giyim-kuşam, beden duruşu, makyaj gibi kadınlık ifadeleri, tercih edilen durumları ve toplumsal statüyü yansıtmaktadır. Modern kadın, tüketim tarzı ve moda anlayışıyla ifade edilebilmektedir. Kente yeni göç etmiş kırsal mütevazı giyimli kadın, modaya uyum sağlayan üniversiteli kadın, kentlerde yer alan iş kadınları vs. gibi çok farklı kadın imgeleri bulunmaktadır. Bu kadınlar kendine özgü tarzları yansıtmaktadırlar. Her dönemde olduğu gibi günümüzde de kadınlar siyasi mücadelenin bir parçası olmaya devam etmektedirler.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. MODERNİZM VE GELENEK ARASINDA MUHAFAZAKÂR TÜRK KADINI: AYSHA DERGİSİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

3.1. MODA VE TESETTÜR

Tesettür, Müslüman kadınların gayrimüslim kadınlardan ilk bakışta ayırt edilmesini sağlayan bir sembol ve giyim şekli olarak görülür. Kadınların mahremlerinin erkeklerden saklanmasını vurgulamaktadır. Osmanlı Devleti'nde tesettür konusu fermanlar ile belirlenmiştir. Özellikle 19. yüzyılda belirginleşen Batılılaşma eğilimi, kendisini tesettür konusunda da göstermiştir. Osmanlı Devleti'nde aristokrat kadınlar başta olmak üzere tesettür konusunda “yeni kadın” kimliği oluşturmuştur¹³⁸.

Osmanlı Devleti'nde geleneksel kadın giyim tarzının moda evrilmesisaraylı kadınlar ve iktidar seçkinleriyle başlamıştır. Batıdan gelen moda akımı, Osmanlı'da ilk önce İstanbul'a kendini hissettirmiştir. Kadın giyimindeki Batılılaşma ya da modernleşme, geleneksel kesim tarafından eleştiri ile karşılanmış ve giyimdeki yeniliğin İslami olmadığı ifade edilmiştir. Tanzimat sonrasında tesettür ve moda tartışmaları basında görülmektedir. Batıcılar ile muhafazakârlar arasında ortaya çıkan bu tartışma, yalnızca kadın giyim tarzı özelinde kalmayıp kadının toplumdaki konumu ve rolü ile bağlantılı olması bakımından önem taşımaktadır¹³⁹.

Türkiye'de 1950'li yıllarda başlayıp, 1980'lerde hızla artan şehirleşme ve eğitim imkânlarının artmasıyla çok yönlü bir toplumsal değişim yaşanmıştır. Bu yıllarda geleneksel örtünme şekli farklı olan tesettür giyim, eğitilmiş genç kızlar arasında görülmeye başlamıştır¹⁴⁰. Yazılı/görüntülü medyanın gelişmesi ve zenginleşmesi de İslami kesimin kültüründe, yaşam tarzlarında ve tüketim alışkanlıklarında değişime sebebiyet vermiştir. 1980'li yıllarda üniversitelerde uygulanan başörtüsü yasakları ve

---

¹³⁸ Fatma Barbarosoğlu, *Şov ve Mahrem*, (İstanbul: Profil Yayınları, 2016), 59.

¹³⁹ Namık Sinan Turan, “Modernleşmeyi Semboller Üzerinden Okumak: Son Dönem Osmanlı Kadın Kıyafetinde Değişim Ve Toplumsal Tartışmalar”, *Kadın Araştırmaları Dergisi*, S. 12, (2013): 107-108.

¹⁴⁰ Göle, *Modern Mahrem: Medeniyet ve Örtünme*, 130.

tartışmaları, tesettürün toplumsal ve siyasal tartışmalarda daha ön planda yer almasını sağlamıştır. Sosyal hayatta ve kamusal alanda gittikçe görünür hale gelen tesettürlü kadınlar ise dışarıda tercih ettikleri giyim tarzı ile tesettür tarzının, şeklinin, renginin vs. değişmesine yardımcı olmuştur. Bu eğitilmiş kadınlar geleneksellikten ziyade modern kadın stilini ortaya çıkarmıştır¹⁴¹. 1990'lı yıllar ve sonrasında tesettür giyim firmaları artış göstermeye başlamıştır. Tesettür giyim konusundaki reklamlar, dergiler, broşürler ve defileler de bu konudaki gelişimlerin hız kazanmasını sağlamıştır. Tesettür ile moda kavramlarının birlikte kullanılması ilk kez 1995 yılında olmuş, bu yılda “*Tekbir Giyim*” tarafından tesettür defilesi düzenlenmiştir. Yapılan bu defilede moda ve tesettür kavramları bir araya getirilmiştir. “Tekbir Giyim”, Türkiye’de moda ile tesettürü bir araya getiren ticari ilk kuruluştur. Böylelikle tüketicilerin ihtiyaçları doğrultusunda günün modasına uygun tesettür giyim tarzı ürünleri üretilmeye başlanmıştır.¹⁴²

2000’li yıllarda toplumsal değişim hız kazanmıştır. Tesettür giyim, bu değişimden en çok etkilenen sektörlerden biri olmuştur. Tesettürlü kadınlar, moda ve estetik görünüme daha fazla dikkat etmeye başlamışlardır. Bu bağlamda moda, tesettürlü kadınların çoğu açısından önem kazanmıştır¹⁴³.

Moda, insanların neyi nasıl giyecekleri konusunda belirleyici bir faktördür. Zaman içinde yaşanan değişimlerden dolayı muhafazakâr kesim de moda ve ilgi duymaya başlamıştır. Başlangıçta moda, muhafazakârlığa göre biçimlendirilmemiştir. Muhafazakârlık ile moda birbirine zıt şekilde algılanmıştır. **Bu nedenle moda ile tesettür birbirlerinden ayrı ayrı yorumlanmıştır.** Zamanla tüketici ihtiyaçlarının dikkate alınmasıyla, **tesettürün moda ile birleştirilmesini sağlamıştır.** Tesettür defileleri yapılmaya başlanmış, reklamlarda başörtüleri gösterilmiştir. Bu durum, muhafazakâr ile modern arasındaki ayrımın azalmasına başlamıştır. Zıt olarak görülen bu iki grup arasında tesettür ve modanın yaklaşmasıyla bütünleşmeye

---

¹⁴¹ Nilüfer Göle, *Melez Desenler*, (İstanbul: Metis Yayınları, 2017), 110.

¹⁴² İlknur Meşe, “Tüketim, Din ve Kadın Bağlamında İslami Moda Dergileri”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 17, S. 1, (2016): 97.

¹⁴³ Elif Balkanlıoğlu, “Türkiye’de Muhafazakâr Kadın Modernleşmesi ve İslami Moda Dergilerindeki Yeni Muhafazakâr Kadın” (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014), 65.

gidilmiştir¹⁴⁴. Ancak modada görünür olma ön planda tutulmaktadır. **İslam'da ise** tesettür ile mahrem yerlerinin gizlenmesi ve dikkat çekmeme amaçlanmaktadır. Tesettür ile modanın birleşmesi, tesettürlü kadınların bir yandan laik giyim tarzı olan moda diğer yandan dini prensipler arasında sıkışmasına neden olmuştur. Bu durum, tesettür giyimde kararsızlıkların yaşanmasına neden olmuştur¹⁴⁵.

Moda, insanları gösterişe sevk etmekte ve farklı olmaya vurgu yapmaktadır. Modada tüketim motive edilmektedir. İslam ise sadelikten yanadır. Bu tezatlığa rağmen tesettür ile moda bir arada anılmaktadır. Günümüzde tesettür ve modayı birleştiren tasarımları ile **Aker, Armine, Modanisa, Kayra** gibi farklı markalar bulunmaktadır. Bu markaların artışıyla orantılı olarak son yıllarda İslamcı moda dergilerinde de artış yaşanmıştır. Bu dergilere örnek olarak **Ala, Enda, Hesna, Aysha, Modanisa, Şemsi Tuba** vs. gösterilebilir. Bu dergilerin içeriğinde muhafazakâr kadınlar için giyim, makyaj, aksesuar, bakım ürünleri vs. konularında öneriler yer almaktadır. Dergiler sayesinde tesettürlü kadınların bazı ürünlere ilgisi çekilerek tesettür piyasası canlandırılmıştır. Böylelikle tesettür de bir moda tarzı olarak ortaya sunulmuştur.

Moda, değişim ve dönüşüm göstermektedir. Bu nedenle tesettür modası da sürekli değişim sürecindedir ve tüketiciler ise değişen trendleri takip etmektedir. Dergilerde, gazetelerde ve internet sitelerinde bazı yazarlar bu trendleri tüketiciye aktarmaktadır. Özellikle tanınmış büyük markaların ürünlerimoda açısından inceleme altına alınmaktadır.

Tesettür ile modanın yan yana konulması, geleneksel olandan modern olana geçişi ifade etmektedir. Tesettürdeki doğal ve sade renkler değişmiştir. Yeni anlayışta çarpıcı renkler, kalite, farklı desenler ve fark edilme ön planda yer almaktadır. Bu bağlamda tesettürle modanın birleşimi, kadınların toplumdaki ve kamusal alanda fark edilirliliğini yakından etkilemiştir. Önceleri gösterişsiz ve sade giyim tarzı ile kadınların fark edilirliliği azaltılmaya gayret edilirken moda ile özdeşleştirilmesi sonrasında kadınlar daha çok ön plana çıkmış ve görünür olmuşlardır. Giyimlerindeki canlılık ve şıklık, toplumda daha görünür olmalarını sağlamıştır. Tesettürle modanın birleştiği giyim tarzı, belli bir gelir durumuna sahip bazı kesimler

---

¹⁴⁴ Fatma Barbarosoğlu, *İmaj ve Takva*, (İstanbul: Profil Yayınları, 2010), 98.

¹⁴⁵ Barbarosoğlu, *İmaj ve Takva*, 117.

tarafından kullanılmaya başlanarak zamanla toplumun alt tabakalarına doğru kabul görüp yayılmıştır¹⁴⁶.

Tesettür ve modanın birleşmesi ve özdeşleşmesiyle başörtüsü ve tesettür giyim tarzı, tüketim metaı haline dönüşmeye başlamıştır. Kıyafetler eskisi gibi dini anlamlarından, içeriklerinden, boyutlarından arındırılarak daha ziyade şıklık ve moda ile ilişkilendirilmekte, zevk ve şıklık değeri önemsenmektedir. İslamcı moda dergilerinde de kıyafetlerin vücut hatlarını belli etmesi, bol makyaj, farklı pozlar vs. yer almaktadır. Bu durum, bazı noktalarda moda ile tesettürün birleştirilmesindeki yanlışlıkları ortaya koymakta ve tesettürü asıl amacından uzaklaştırmaktadır¹⁴⁷. Tesettür, kadınlarda beden ile inanç arasında kurulan simgesel bir işaretir. İslami muhafazakârlığı göstermektedir. Bu nedenle moda ile yanlış şekilde birleştirilen tesettür giyim, eleştirilerinin odağı olmaktadır¹⁴⁸.

İslami moda, İslami esaslar çerçevesinde muhafazakar giyimin moda ile birleştirilmesini ifade etmektedir. Bu, modada güzellikten, şıklıktan ve fark edilmekten taviz verilmeden İslam'a uygun giyinebilmeye önem vermektedir. Ancak günümüzde görüldüğü üzere tesettürle modanın yan yana konulması ekonomik ve ticari gerekçelerle İslam'a uygun giyimin geri planda bırakılmasına neden olduğu gözlemlenmektedir.

İş ve profesyonel hayatın çeşitlenmesi ve yoğunlaşması ile dış giyim günümüzde oldukça önem arz etmektedir. Toplumda kişilerin konumunu belirleyen temel faktörlerden biri de giyim olmaktadır. Bu noktada moda oldukça önemli bir yere sahiptir. İnsanlar yalnızca ihtiyaçlarını karşılamak için tüketmemektedir. Moda, kalite, marka gibi ölçütler tüketimde etkilidir. Bu gibi ölçütler tesettür giyimde de görülmekte ve giyimde sadece “örtünme” ilkesinden uzaklaşmaktadır.¹⁴⁹. Türkiye’de tesettüre başlangıçta büyük bel bağlanmış, başörtüsü ve uzun, bol

---

¹⁴⁶ Ali Akdoğan ve Erol Sungur, “Postmodern Ortamda Dindarın Değişen Giyim Anlayışı”, *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 9, S. 1, (2016): 69.

¹⁴⁷ İlknur Meşe, “İslami Bir Moda Dergisi Örneğinde Moda ve Tesettür: Ne Türden Bir Birliktelik?”, *Fe Dergi*, C. 7, S. 1, (2015): 149-150.

¹⁴⁸ Göze Orhon, “Sessizlik Söylenir Mi?: Dindar Kadınlık, Habitus, Kriz”, *Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Kültürel Çalışmalar Dergisi*, C. 3, S. 1, (2016): 275.

¹⁴⁹ Bilici, İslam’ın Bronzlaşan Yeni Yüzü, 217-236.

pardösüden ibaret olarak görülmüştür. Zamanla kadınların sosyal hayatta ve kamusal alanda daha çok yer almaları, iş hayatına katılmaları, maddi durumlarının iyileşmesi gibi sebeplerle, bunların yansıması tesettür giyimde de değişimlere neden olmuş ve moda tesettürü de içine almıştır. Ancak tesettürün modayla özdeşleştirilmesi ve yakın ilişkisi, tesettür giyimi pahalılaştırmıştır. Günümüzde tesettür konusunda ünlü olan çoğu marka ve stil giyim konusunda fahiş fiyatların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Giyimde tarz ve farklılık oluşturmak, pahalılaşmayı beraberinde getirmiştir. Dindar ve muhafazakar kesimin üst düzey gelir kesimi ise hem moda hem de markaya önem vermeye başlamıştır.

Günümüzde dindar ve muhafazakâr kadınlar genellikle hem modern hem de İslami olduğunu düşündükleri tesettür modasını tercih etmektedirler. Bu moda bazı eleştirilerde bulunulsa da kendilerini çağdaş gördükleri tesettür modasına uygun giyinmeyi tercih etmektedirler. Dini çerçevede kapalı olma ölçülerini koruduğu müddetçe tesettür modası çağa ayak uydurmak şeklinde algılanmaktadır.

Aygül ve Gürbüz'ün üniversite öğrencileri üzerine yaptığı araştırmada katılımcılara tesettür modası hakkındaki görüşleri sorulmuştur. Katılımcılar tesettür denildiğinde genel olarak ilk akla gelen başörtüsü olduğunu ifade etmişlerdir. Bu bağlamda kadının kendini tesettür ile koruması ifade edilmektedir. Moda ise kişinin kendini topluma göstermesi, toplum tarafından beğenilmesi ve onaylanması anlamına gelmektedir. Yapılan araştırma sonucunda, katılımcıların bir bölümünün tesettür modasını zamanın şartlarına uyma şeklinde nitelendirdiği görülmüştür. Bu katılımcıların bazıları, ölçülü olması kaydıyla tesettür modasını olumlu bulmaktadırlar. Bazıları tesettür modasının ve bu noktada kadınların giyim kuşamına özenmelerinin yol gösterici olup tesettüre girme düşüncesinde olanları teşvik ettiğini belirtmişlerdir. Bu noktada tesettür modasının ayırmadan kaçınma ve toplumla içişleşme ve bütünleşme oluşturduğu ifade edilebilmektedir. Araştırmada tesettür modasının olumsuzlukları da vurgulanmıştır. Özellikle dergilerde ve defilelerde tesettür modası olarak aktarılan giyim tarzının tesettüre uygun olmadığı konusunda ciddi eleştiriler mevcuttur. Ancak bu eleştirilere rağmen “anneanne giysisi” şeklinde adlandırılan kıyafetlerden uzak durulmakta ve kadınlar sosyal statülerine uygun şekilde giyinmek istemektedirler. Bu istek, tesettür modasına teveccühünü arttırmaktadır. Katılımcıların bazıları tesettür modasında kadınların vücut hatlarını belli eden ve onların cinsiyetlerini, bedenlerini ve güzelliklerini vurgulayan

kıyafetlerin tercih edildiğini, bu durumun ise İslami anlamda kapanmayı ifade eden tesettüre uygun olmadığını belirtmişlerdir. Bu katılımcılara göre tesettür, moda adı altında yozlaştırılmaktadır¹⁵⁰. Kanaatimizce her iki gurubun görüşlerinin de kendi bağlamında doğruluk payı bulunmakta olup tesettür modasının çağa hitap etme ve tesettürü tercih edilebilir kılma açısından olumlu, İslami değerleri farklılaştırma ve içeriği boşaltma açısından olumsuz yönü bulunmaktadır.

3.2. TÜRKİYE’NİN MUHAFAZAKÂR KADIN MODA DERGİLERİNE BİR BAKIŞ

Moda kavramı tek başına ele alındığında soyutluk özelliği taşımaktadır. Bu kavramı somutlaştıran olgulardan biri moda dergileridir. Diğer kitle iletişim araçlarına nazaran dergiler, modaya daha fazla eğilmektedirler. Bu durum, tesettür modası açısından da dindar ve muhafazakâr kadın moda dergilerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu dergilerde var olan moda ile tesettür alenileştirilmeye çalışılmaktadır. Finansal olarak güçlenen muhafazakâr sınıfın modayı takip etme ihtiyacı, muhafazakâr kadın moda dergilerinin günden güne gelişmesini sağlamıştır. Bu dergilerde muhafazakâr kadınlara hitap eden piyasa ve sektörün varlığı vurgulanmaktadır.

Başlangıçta Türkiye’de din ile modanın birlikte anılmasına karşı çıkmıştır. Müslüman kadınların modayı takip etmesi, televizyon izlemesi, makyaj yapması, denize girerek tatil yapması vs. dergilerde Batılı değerler olarak gösterilmiş ve dışlanmıştır. Ancak 1980’li yıllardan itibaren bu durum değişmeye başlamıştır. İslam’ın ekonomiyle ve girişimcilikle olan ilişkisinin dönüştürücü gücü bu dönemden itibaren kendini göstermiştir. Bu dönemde pek çok yaşam tarzının İslami menşeli ve ilhamlı alternatifleri üretilmeye başlanmıştır. Günümüzde modern hayatla uyum içinde normal olarak yapılan pek çok şeyin temel kaynağının bu değişim

---

¹⁵⁰ Hasan Hüseyin Aygül ve Gamze Gürbüz, “Tüketim, Moda ve İslami Giyim Açısından Tesettürlü/Türbanlı Öğrenciler: Akdeniz Üniversitesi Örneği”, *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, S. 56, (2019): 194-195.

olduğu söylenebilmektedir¹⁵¹. İslami moda dergileri de bu dönemden itibaren ortaya çıkmaya başlanmıştır. Bu dergilerde tesettür ile moda kavramlarının özdeşleştirilmesi ilk olarak 1995 yılında Tekbir Giyim tarafından yapılan tesettür defilesinde görülmektedir. Tekbir Giyim, o dönemde tesettür ile modayı birleştiren firmalardan ilki olmuştur. Firma, tesettür modası ile tesettür giyimi tüketim nesnesi haline getirmeye çalışmıştır. Bu dönemde kadın dergilerinde pardösü, manto ve başörtüsü reklamlarında elle çizilen yüz­süz illüstrasyonlar kullanılmıştır. Zamanla tesettür ile ilgili kataloglar ortaya çıkmıştır. 2000’li yılların başından itibaren ise makyajlı ve vücut dilini öne çıkarıcı fotoğrafların bulunduğu kataloglar yer almaya başlamıştır.

Türkiye’de ilk muhafazakâr moda dergisi *Ala* Dergisidir. Bu dergi, Haziran 2011 tarihinden itibaren “Dünyanın ilk ve tek, muhafazakâr yaşayan hanımefendilere özel kadın dergisi” sloganıyla yayınlanmaya başlamıştır¹⁵². *Ala* Dergisinden sonra *Hesna*, *Enda*, *Şems-i Tuba*, *İkra* ve *Aysha* Dergileri yayınlanmaya başlamıştır¹⁵³. *Ala* Dergisinde kozmetik, popüler moda ve ev dekorasyonu katalogları yer almaktadır. *Hesna* Dergisi zaman içerisinde internet dergiciliğine geçmiş, bir süre sonra da faaliyetini sonlandırmıştır. *Enda* Dergisi, Temmuz 2012 tarihinden itibaren “En MoDA Tesettür ve Moda Dergisi” sloganıyla yayınlanmaya başlamıştır. Bu dergi, aile ve kadın dergisi olarak faaliyet göstermektedir. *Şems-i Tuba* Dergisi Ekim 2012 tarihinde “Yaşam ağacınız” sloganıyla yayınlanmaya başlamıştır. Bu dergi, yalnızca kadınlara hitap etmemektedir. Erkeklerle yönelik araba ve emlak vs. gibi içerikleri de bulunmaktadır. Bu açıdan diğer dergilerden ayrı bir özellik taşımaktadır. *İkra* Dergisi, 1 Eylül 2012 tarihinden itibaren “Yaşama dair ne varsa” sloganıyla

---

¹⁵¹ Feride Acar, Türkiye’de İslamcı Hareket ve Kadın Dergileri ve Bir Grup Üniversite Öğrencisi Üzerinde Bir İnceleme, haz. Şirin Tekeli, *1980’ler Türkiye’sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2011), 79-80.

¹⁵² Alev Erkilet, “Mahremiyetin Dönüşümü: Değer, Taklit ve Gösteriş Tüketimi Bağlamında “İslami” Moda Dergileri”, *Birey ve Toplum*, C. 2, S. 4, (2012): 33.

¹⁵³ Meşe, İslami Bir Moda Dergisi Örneğinde Moda ve Tesettür: Ne Türden Bir Birliktelik?, 149.

yayınlanmaya başlamıştır. Bu dergi zaman içerisinde *Hesna* Dergisi gibi internet dergiciliğine geçiş yapmıştır. *İkra* Dergisi, ilk dijital dergi olma özelliğine sahiptir¹⁵⁴. Muhafazakâr kadın moda dergilerinin çoğunun okuyan kitlesi muhafazakâr kadınlardır. Yalnız bu dergilerin bazılarının yöneticileri ise erkektir. Dergilerin içeriğinde, yaşam, moda ve stil gibi hususlar ön planda yer almaktadır. Bu hususlar haricinde aile, kozmetik, tatil, din, mekânlar, teknoloji, yemek, cinsellik, düğün, makyaj, evlilik, dekorasyon, çocuk gibi konular işlenebilmektedir. Bu dergilerde iç çamaşırı, alkol, mayo vs. konuları yer verilmemektedir. Genellikle ürünleri tesettürlü mankenlerin giyim ve aksesuarları sunduğu görülmektedir¹⁵⁵.

Türkiye'deki muhafazakâr kadın moda dergilerinde giyim tarz ve şekilleri hususunda tek tek parçalar yerine kombinler halinde sunulmaktadır. Kıyafetle birlikte ayakkabı, eşarp, çanta, aksesuar vs. birleştirilerek bir kombin oluşturulmaktadır. Tüketimi artırmayı amaçlayan bu sunuş şekli ile tüketicilere bir fikir verme ve kılavuzluk yaparak yol göstermek de amaçlanmaktadır. Dergilerde sunulan elbiseler genel olarak kaliteli ve fiyatı yüksek markalı ürünlerdir. Bu ürünlerin yerli ya da yabancı moda uzmanlarının ürünleri olmaları da gözden kaçmamaktadır. Bu nedenle dergilerin sunumları, ekonomik durumu iyi olan muhafazakâr kesime hitap ettiği söylenebilmektedir¹⁵⁶.

Moda dergilerinde hedef kitlenin kadınlar olması nedeniyle kişisel bakımla ilgili kozmetik ürün reklamları önemli bir yere sahiptir. Çeşitli makyaj malzemeleri, saç veya cilt bakım ürünleri, parfümler, nemlendiriciler vs. dergilerde tüketicilerin beğenisine sunulan ürünlerdir.

Dergi içinde yer alan metinlerde belli başlı kelimelerin kullanıldığı görülmektedir. Bu kelimeler; kombin, stil, şıklık, asalet, güzellik, ihtişam, ışıltı, farklılık, cazibe, moda vs.dir.

---

¹⁵⁴ Aydın Kaymak, "Tüketim Kültürü Bağlamında İslami Moda Dergileri: Karşılaştırmalı Bir Çalışma Örneği" (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2017), 78.

¹⁵⁵ Meryem Okumuş, Muhafazakâr Moda Dergileri ve Din, ed. Mete Çamdereli, Betül Onay Doğan ve Nihal Kocabay Şener, *Medya ve Din*, (İstanbul: Köprü Kitapları, 2014), 105.

¹⁵⁶ Erkiyet, Mahremiyetin Dönüşümü: Değer, Taklit ve Gösteriş Tüketimi Bağlamında "İslami" Moda Dergileri, 33-34.

Muhafazakâr kadın moda dergileri, gün geçtikçe ilgiyi arttırmakta ve rayting oranını arttırmaktadır. Bu durum modanın gittikçe artan etkisinden kaynaklanmaktadır. Toplum içinde belli bir eğitim düzeyi arttıkça sosyal statüye sahip olan kadınların sayısı çoğalınca bu kadınların giyimlerine ve modaya gösterdikleri ilgiye yansımaktadır. Bu artış modayı takip etme arzusunu beraberinde getirmektedir. Şık ve farklı görünmek isteyen muhafazakâr kesim, İslami kadın moda dergilerinde kendi stillerini aramaktadır. Özellikle genç ve iş hayatında belli bir statüye sahip kadınların tesettür modasına yoğun ilgi gösterdiği gözlemlenmektedir. Yalnız dergilerin içeriği ve görsellerinden dolayı bazı muhafazakâr kesimin eleştirisi hedefinde olmuştur. Dergilerin İslami tesettür anlayışına uymaması ve tesettür modasını tanıtan mankenlerin aşırı makyajlı olmaları temel eleştirilerdendir. Bu dergilerin İslami değerleri aşındırdığı ve zarar verdiği düşünülmektedir. Buna karşılık, muhafazakâr kadın moda dergileri yöneticileri ise yayın ilkelerinde ve politikalarında İslami esasları gözettiklerini savunmaktadırlar. Böylelikle bir kesim tarafından yoğun ilgi gören bu dergiler diğer bir kesim tarafından da eleştiriye maruz kalmaktadırlar¹⁵⁷.

Muhafazakâr kadın moda dergilerinde çok sayıda görsel ürün kullanımı mevcuttur. Özellikle fotoğraflar mankenlere, ürünlere ya da mekânlara yönelik olabilmektedir. Ürünler genel olarak markaları ve fiyatlarıyla birlikte sunulmaktadır. Tüketicinin fotoğraflardaki mankenlerle kendini özdeşleştirme durumu nedeniyle güzelliğe, çekiciliğe ve zarafete önem verilmektedir. Bu dergilerde haber değeri taşıyan bilgilerin azlığı dikkat çekmektedir. Bol miktarda ticari reklam kullanılmaktadır.

---

¹⁵⁷A.g.e., 34-36.

3.3. AYSHA DERGİSİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

3.3.1. Aysha Dergisinde Muhafazakâr Moda

Muhafazakâr moda, ihtiyaçlar sonucunda oluşmuştur. Tüketiciler hem modadan geri kalmamak hem de muhafazakârlığı sürdürme kaygıları vardır. Özellikle genç ve eğitimli kesim bu konuda farklılık beklemektedir. Hal böyle olunca tüketici isteğini karşılamak üzere muhafazakâr ancak modaya uygun giyimler üretilmeye başlanmış ve farklı markalar ortaya çıkmıştır. Tüketimin artması da bu konudaki üretimi zenginleştirmektedir. Böylelikle her kesime hitap eden uygun giyim tarz ve stillerin üretilmesi oluşmuştur.

Aysha Dergisi, geleneksel ile modern çizgileri bir arada yansıtan muhafazakâr kadın moda dergilerinden biridir. İstanbul merkezli olarak Ocak 2013 tarihinde yayın hayatına başlamıştır. Dergi kendini stil ve yaşam dergisi olarak tanımlamaktadır. Dergi içeriğinde giyim, moda, mekân tanıtımı, kozmetik, sağlık, gezi, güzellik, beslenme, aile, dini konular gibi geniş bir konu içeriği bulunmaktadır. Derginin hedef kitlesi okumuş eğitimli ve profesyonel muhafazakâr kadınlardır. Bu kitleye yönelik olarak ihtiyaçları ve tüketim olanakları değerlendirme altına alınmaktadır.

Aysha dergisinde canlılık ve görsel unsurlar ön planda yer almaktadır. Genel olarak ayda bir, bazı durumlarda ise iki ayda bir düzenli şekilde yayınlanmaktadır. Ortalama sayfa sayısı ise 100-130'dur. **Çalışmada örneklem olarak Aysha Dergisinin seçilme sebebi, derginin geleneksellik ile modernliği bir arada kullanmasıdır.** Derginin misyonunda dindarlık ile kapalılık mutlak surette birleştirilmemekte ve hem muhafazakâr hem de seküler kesimin ilgilenebileceği bir dergi olma özelliğine sahiptir. Bu durum, geleneksel ve modern çizgileri birlikte yansıtmasından kaynaklanmaktadır.

Dergide editör, tanıtım, röportaj, haber, alışveriş, konuk yazar, mutfak, moda, stil, zaman seyyahı, sağlık, trend raporu, gezi, güzellik gibi temalar işlenmektedir. Derginin maneviyat bölümünde dini hususlara yönelik yazılar yer almaktadır. Helal sertifikalı makyaj ürünlerine ait reklamlar da dergide yerini almaktadır¹⁵⁸. Belli konularda röportaj yapılan kişiler ise genellikle muhafazakâr kesimden gelen profesyonel yazar ve entelektüel şahsiyetlerdir. Dergide yer alan ve ürünleri

---

¹⁵⁸ Şubat 2018, S. 59, 45.

sergileyen mankenlerin başörtüsü takmasına ve giyimine dikkat edilmektedir. Bu durum ise Aysha Dergisinin seküler dergilerden ayrılmasını sağlamaktadır.

Aysha Dergisi genel olarak muhafazakar dindar kesimin orta ve orta üst sınıfa hitap etmektedir. Dergide modern ve piyasa koşullarına uygun olan yaklaşımlar söz konusudur. Bu bağlamda geleneksel kesimin ezberlerini modernleştirerek değiştirdiği söylenebilir. Modacılar ile yapılan röportajlar bu konuda yardımcı rolü olup derginin seviyesini yükseltmektedir. Stil sayfaları da tesettür modasına yönelik yönlendirmelerde bulunmaktadır. Dergide muhafazakâr giyim ile ilgili etkinliklere geniş yer verilmektedir; fuarlar, defileler, modada yenilikler ve trendler gibi bilgiler yer almaktadır. Böylelikle tüketici kitlesi gelişmeler ve yenilikler konusunda bilgilendirilmekte ve yönlendirilmektedir.

Aysha Dergisinde farklı markaların ve ürünlerin reklamlarına yer verilmektedir. Bu reklamlarda yeni trendlere, kadın giyimi ile kişisel bakımına yönelik farklı seçenekler sunulmaktadır. Yayınlandığı zamanın trendlerine farklı açılardan yaklaşarak her zevk ve tada hitap edebilecek farklı konseptlerde ürünler tanıtılmaktadır. Bu şekilde muhafazakâr moda çizgisi yakalanmakta ve tüketicilere sunulmaktadır.

Şekil 3.1. Aysha Dergisinde Kombin Önerileri Örneği

Kaynak:<https://www.aysha.com.tr/2019-20-sonbahar-kis-sezonunda-mizalle-ile-daha-fazla-sen/387028/>[18.07.2020].

Dergide yer alan reklamların çoğunluğu lüks tüketim ürünlerine yöneliktir ve pahalı tesettür kıyafetleri dikkat çekmektedir. Hem Türk hem de yabancı giyim markaları bu reklamlarda yer almaktadır. Yalnızca muhafazakâr kesime hitap eden ürünler değil, hem muhafazakâr hem de seküler kesime hitap edebilecek ürünlere de yer verilmektedir. Derginin hedef tüketici kitlesinde eğitilmiş, profesyonel, kentli, başörtülü ya da örtüsüz muhafazakâr kadınlar vardır. Yapılan reklamlar ile bu kitleye güzel ve bakımlı olmaları gerektiği mesajı verilmektedir.

Derginin 59. sayısında¹⁵⁹ Osmanlı giyim kuşamına yer verilmiştir. Osmanlıda kullanılan kıyafetlere göndermede bulunulmuştur. Bu kıyafetlerin günümüze uyarlanabileceği ve kullanılabilirliği belirtilmiştir. Böylelikle gelenek ile modernliğin sentez edilip birleştirilebileceğine ışık tutulmuş, muhafazakâr modanın nasıl oluşturulduğu açıklanmıştır. Derginin 63. sayısında¹⁶⁰ da Osmanlı'da kullanılan kaftanın geçirdiği değişime yer verilmektedir. Hem ceket hem de elbise olarak giyilebilen kaftanlar günümüzde modernleştirilerek hem dış giyim hem elbise hem de tunik olarak farklılaştırılmış hali ile sunulmaya çalışılmaktadır. Böylelikle dergide muhafazakâr bir giyimi ifade eden kaftanın modernleşmesi ortaya konulmuş olmaktadır. Bu bağlamda eski olan muhafazakârlığın korunmasının yanında, çağa uygun modern kalıplarda, stillerde, renklerde ve desenlerde yapılması tesettür modasını meydana getirmektedir. Bu durum da modern olanın aslında geleneksel olanın güncellenmiş hali olduğunu ima ederek, geçmiş ile günümüz arasında süreklilik ortaya koymaktadır.

Aysha Dergisinde ünlü kadın giyim markalarından biri olan “Modanisa”ya sıkça yer verildiği göze çarpmaktadır¹⁶¹. Bu marka, modernleştirilmiş bir muhafazakârlık içerisinde kadın giyimleri tasarlamaktadır. Türkiye’de yoğun ilgi gören bu markanın reklamlarına dergide sıkça yer verilmesinin yanı sıra derginin ekinde Modanisa Dergileri de tüketiciye sunulmaktadır. Derginin 74. sayısında¹⁶² ise başka bir kadın

---

¹⁵⁹ Şubat 2018, 42.

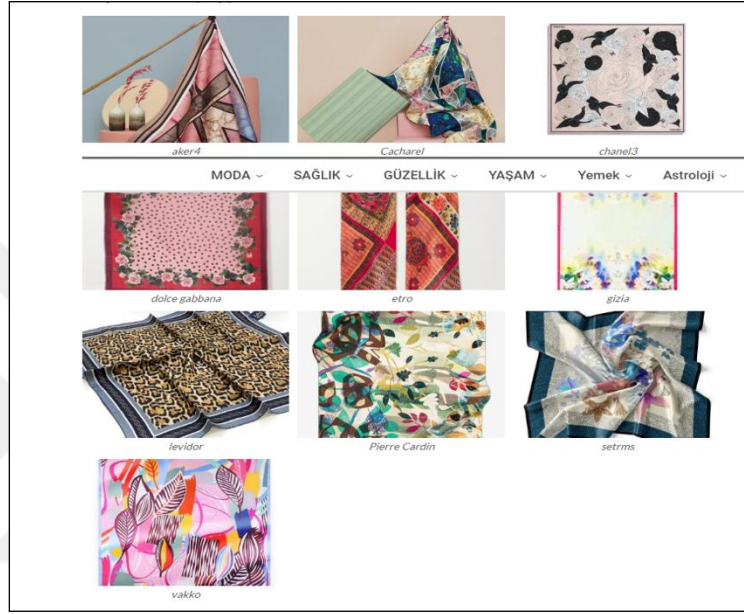
¹⁶⁰ Haziran 2018, 34.

¹⁶¹ Şubat 2018, S. 59, 43; Aralık 2017, S. 57, 10-11, 59; Kasım 2018, S. 67, 2-3; Temmuz Ağustos 2018, S. 64, 53; Haziran 2018, S. 63, 49.

¹⁶² Eylül Ekim 2019.

giyim markası olan Mizalle'nin reklamına yer verilmiştir. Bu markalar haricinde pek çok muhafazakâr modern kadın giyimi üzerine markaların reklamları bulunmaktadır. Böylelikle okuyuculara muhafazakâr moda konusunda tavsiyeler sunulmaktadır.

Eşarp, şal gibi muhafazakâr giyime yönelik reklamlar Aysha Dergisinde yer almaktadır. Ancak bu giyim tarzı modern hale getirilmiş ve günümüz kadınların giyimine sunulmuş haldedir¹⁶³. Örneğin 34. sayıda Aker eşarp reklamı bulunmaktadır¹⁶⁴.

Şekil 3.2. Aysha Dergisinde Eşarp Reklamlarına Örnek

Kaynak:<https://www.aysha.com.tr/aysha-nisan-stil-onerileri/389911/>[18.07.2020].

Derginin 67. sayısında¹⁶⁵ “Zühre” markasının reklamı yer almaktadır. Bu reklamda Zühre markasının muhafazakâr modayı yenilikle buluşturduğu belirtilmektedir. Hayatın içinde olan ve çalışan kadınlara yönelik yeni sezon koleksiyonu hazırladığına değinilmektedir. Böylelikle Aysha Dergisinde özellikle sosyal anlamda

¹⁶³ Şubat 2018, S. 59, 46; Kasım 2018, S. 67, 46; Mart 2019, S. 70, 52; Mayıs 2019, S. 72, 46; Temmuz Ağustos 2018, S. 64, 60; Haziran 2018, S. 63, 42.

¹⁶⁴ Kasım 2015, 7.

¹⁶⁵ Kasım 2018, 38-41.

toplumda belli bir yere sahip çalışan kesime yönelik olarak muhafazakâr moda konusunda önemli markaların reklamlarına yer verildiği görülmektedir.

57. sayıda¹⁶⁶ derginin editörü, Aysha Dergisinin moda ya yalnızca başı açık olan kadınların ayak uydurabileceği kuralını yıktığını belirtmektedir. Derginin temel felsefesinde modayı takip etmenin başörtülü olsun ya da olmasın her kadının hakkı olduğu vurgulanmaktadır. Aynı sayıda Instagram'da ünlü olan Saufeeya Goodson (@feeeeya) ile yapılan röportaj bulunmaktadır¹⁶⁷. Goodson, başörtüsünün yalnızca başa takılan bir aksesuardan ibaret olmadığını, her kesimden insan muhafazakâr moda ya merak duyabileceğini vurgular. Temel amacının başörtüsü aleyhindeki ayrımcılıkları ve önyargıları kırmak olduğunu dile getirir. Bu amaçla muhafazakâr moda ya modern çizgide tutmaya çalışmaktadır. Goodson'a göre muhafazakârlık yalnızca giyimle sınırlı değildir, aynı zamanda davranışlarda, hislerde ve düşüncelerde de muhafazakâr olabilmenin önemine vurgu yapar. Bu nedenle başörtüsünün sadece bir aksesuar olmadığını, başörtüsünün duruşla da tamamlanması gerektiğini belirtir. Goodson, muhafazakâr başörtülü kadınlara ait kıyafetleri üzerinde daha çok düşündüğünü ifade eder.

Derginin 30. sayısında¹⁶⁸ dünyanın en iyi kadın haltercileri arasında yer alan Amna Al-Haddad'a yönelik bir habere yer verilmektedir. Habere göre başörtülü bir sporcu olan Haddad'a özel bir kıyafet tasarlanması söz konusudur. Bu tasarım, muhafazakârlık tercihleri nedeniyle spor yapamayan kadınların önünü açacak potansiyele sahiptir. Haddad, spor markalarının muhafazakâr kesime yönelik üretimde bulunmadıklarını dile getirmektedir. Haddad'a bu konuda "Sefamerve" markası destek vermektedir. Tasarımcı Oya Okur Erciyeş ise bu tasarım ile amacın başörtülü kadınların spor yapmalarını sağlamak olduğunu belirtmektedir. Muhafazakâr kesimin kendilerine uygun kıyafet bulamadıkları için spor yapamadıklarını belirten Erciyeş, bu kesimin hayatını kolaylaştıracaklarını vurgulamaktadır. Dergide yer alan haberde muhafazakâr modanın kadın spor giyimine de yansıtıldığı görülmektedir. Böylelikle muhafazakâr kesimin özellikle

---

¹⁶⁶ Aralık 2017, 12.

¹⁶⁷ Aralık 2017, S. 57, 68-69.

¹⁶⁸ Haziran 2015, 30.

giyim konusunda zorlanmaksızın her alanda yer almasının önü açılmaya çalışılmaktadır.

Adasea Tesettür Mayo'nun reklamları, Aysha Dergisinin 63¹⁶⁹ ve 64¹⁷⁰. sayılarında yer almaktadır. Bu marka, tesettürlü bayanlar için mayolar üretmektedir. Modern çizgilere sahip farklı renk ve desenlerdeki mayolar ile muhafazakâr kadınlar da rahatlıkla tatilin keyfini yaşayabilme imkânı sunulmaktadır. Tatil denilince akla gelen açık mayo ve bikinilere farklı bir konsept getirilmektedir.

Derginin 63. sayısında¹⁷¹ yer alan haber bölümünde Ramazan ayında dünya kadınlarının giyim tercihleri konusunda Modanisa.com üzerinden gerçekleştirilen satışlar ile bir analiz yapıldığı belirtilmektedir. Haber de çizgili ve çiçek desenli elbiseler kadınların en çok tercih ettikleri arasında yer aldığı ve tuniklerin de özellikle sade olanlarının çok tercih edildiği vurgulanmaktadır. Bu tercihin sebebi ise şıklık ve rahatlık olarak gösterilir. Böylelikle dergide muhafazakâr moda konusunda kadınların tercihleri üzerinden bilgilendirme yapıldığı anlaşılmaktadır.

Dergide ayrıca makyajlı tesettürlü kadın tiplerine yönelik yapılan eleştirilere de yer verilmektedir. İlahiyat Profesörü Nihat Hatipoğlu ile yapılan röportajda günün şartlarına göre kadın giyiminin nasıl olması gerektiği sorulmaktadır. Hatipoğlu ise kadınların kıyafetlerine özenmelerinin normal olduğunu ancak kıyafetlerinde dini kurallara dikkat etmeleri gerektiğini ifade etmektedir. Tesettürlü kadınlarda moda kaygısının tesettürün önüne geçmemesi gerektiğini vurgulamaktadır¹⁷².

3.3.2. Aysha Dergisinde Sosyal Ağ

Sosyal ağlar bireylerin sanal ortamda toplumdaki benzer ilgi alanlarına ve hobilere sahip diğer bireylerle iletişim kurabilmelerini sağlamaktadır. Günümüzde toplumsal iletişim anlamında teknolojinin de gelişmesi nedeniyle sosyal ağlar önemli bir yere sahiptirler. Sıkça kullanılan sosyal ağların başında “facebook”, “tweeter” ve

---

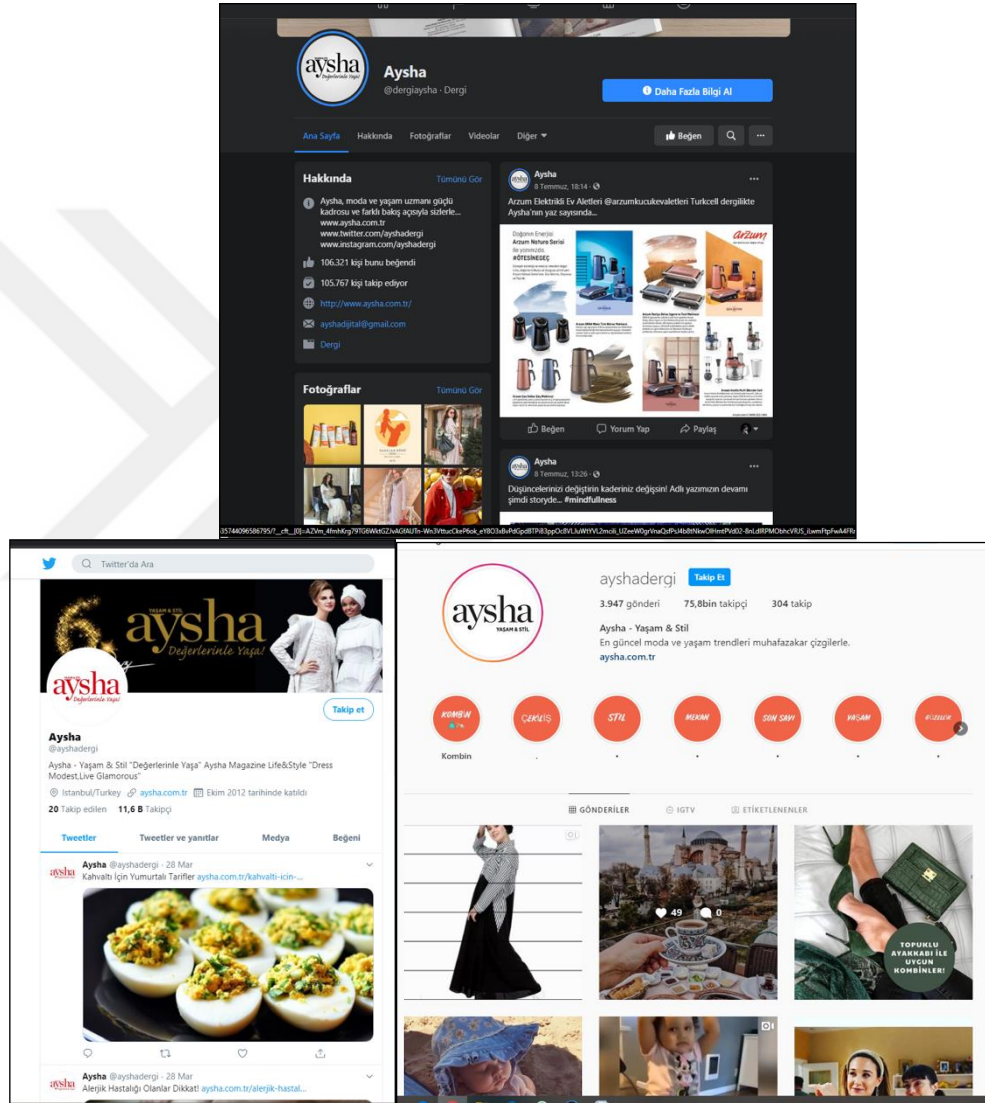
¹⁶⁹ Haziran 2018, 52 vd.

¹⁷⁰ Temmuz Ağustos 2018, 56-57.

¹⁷¹ Haziran 2018, 24.

¹⁷² Mart 2013, S. 3, 118.

“instagram” gelmektedir. Aysha Dergisi, Türkiye’de yer alan ve ekonomik anlamda iyi durumda olan muhafazakâr kesim tarafından ilgi gören dergilerden biridir. Bu derginin “@ayshadergi” olarak “facebook”, “tweeter” ve “instagram”da hesapları bulunmaktadır. Bu durum, teknoloji çağında bulunmamızdan ve insanların genellikle sosyal iletişimlerini sanal ortamdaki gerçekleştirmelerinden kaynaklanmaktadır. Dergi bu anlamda çağın gerisinde kalmamakta, aksine yalnız fiziki yayın yapmanın yanında sanal ortamda da kendine yer edinmektedir.

Şekil 3.3. Sosyal Ağlarda Aysha Dergisi

Kaynak: <https://www.facebook.com/dergiaysha/> [18.07.2020]; <https://twitter.com/ayshadergi> [18.07.2020]; <https://www.instagram.com/ayshadergi/?hl=tr> [18.07.2020].

Derginin 63. sayısında¹⁷³ Roza ya da Instagram adı ile “Rozaa.jo” ile yapılan bir röportaj yer almaktadır. Roza, kendi türban tasarımını ortaya koyan, Instagramda ciddi sayıda takipçisi bulunan ve Modanisa markasına stil danışmanlığı ve tanıtım işbirliği gerçekleştiren bir kadındır. Moda ile muhafazakârlığı birleştirip sentezleyen ve farklı tarzı ile beğeni toplamaktadır. Bu röportaj, sosyal ağların bilgi aktarımında ve takipçi sayısına sahip olma bağlamında ciddi bir öneme haizdir.

3.3.3. Aysha Dergisinin Dijitale Yansıması: aysha.com.tr

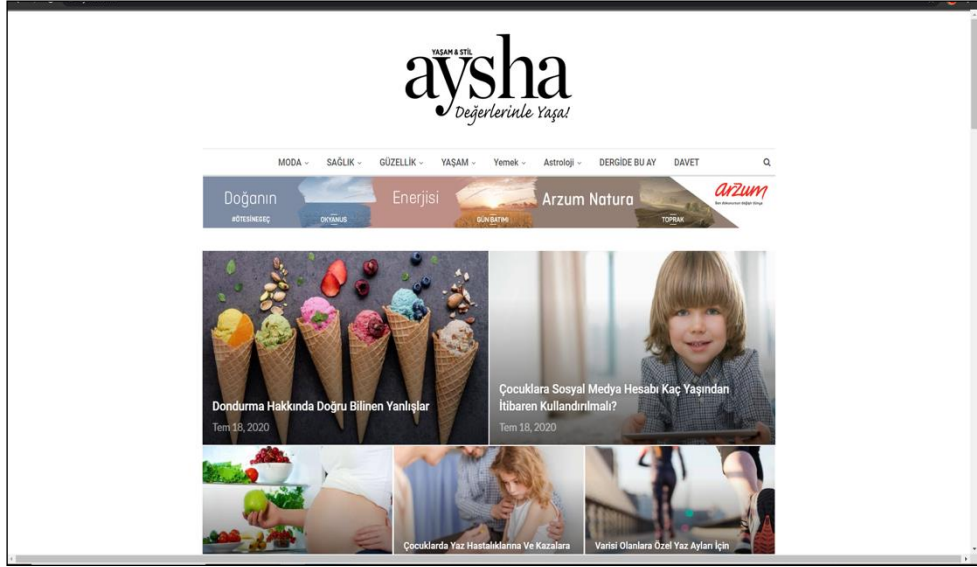
Aysha Dergisi, dijital ortamda kendini göstermektedir. Dergi hem fiziki olarak satışa sunulmakta, hem de internet sitesinden yayınlanmaktadır. Derginin internet adresi “aysha.com.tr”dir. Derginin internet adresinde dergi içerikleriyle ilgili bilgiler yer almaktadır. Aynı zamanda internet sitesi üzerinden dergi reklamını yapmakta ve ciddi bir müşteri potansiyeli oluşturmaktadır. Derginin İnternet sitesi, fiziki halinde olduğu gibi reklam potansiyelini sürdürmektedir.

Aysha.com.tr için derginin pek çok sayısında reklamlara yer verilmektedir. Sitenin bir kadın portalı olduğu vurgulanmaktadır. Sitede Türkçe ve İngilizce olarak bilgi sunulmaktadır; www.en.aysha.com.tr de mevcuttur. Sitede modanın trendlerinin yanı sıra, güncel konular, tatil, gezi, sağlık gibi kadınlara yönelik pek çok konuda bilgi sunulmaktadır¹⁷⁴.

---

¹⁷³ Haziran 2018, 32-33.

¹⁷⁴ Şubat 2018, S. 59, 99; Ocak 2018, S. 58, 112; Aralık 2017, S. 57, 112; Kasım 2018, S. 67, 104; Mart 2019, S. 70, 112; Mayıs 2019, S. 72, 96; Temmuz Ağustos 2018, S. 64, 112; Haziran 2018, S. 63, 112.

Şekil 3.4. Aysha Dergisinin İnternet Sitesi

Kaynak: <https://www.aysha.com.tr/> [18.07.2020].

3.3.4. Aysha Dergisinin Sloganı: Değerlerinle Yaşa!

Genel olarak bakıldığında çoğu derginin kendine özgü bir sloganı bulunmaktadır. Bu sloganlar zaman içerisinde dergi ile bütünleşmektedir. Geleneksel ve muhafazakar değerlere gönderme yaparak modern yaşam tarzıyla uyumlu olmak için Aysha Dergisinin sloganı “Değerlerinle Yaşa!”dır. Bu slogan içerisinde pek çok anlamı bir arada barındırabilmektedir.

Şekil 3.5. Aysha Dergisinin Sloganı “Değerlerinle Yaşa”

Kaynak: <https://www.aysha.com.tr/> [18.07.2020].

Çalışma alanı ve hedef kitlesi bağlamında değerlendirildiğinde Aysha Dergisinin muhafazakâr kadın dergilerinden biri olduğu unutulmamalıdır. Bu durumda sloganda

ifade edilen değer, kadınların dini ve muhafazakârlık değerlerine önem vermektedir. Burada da söz konusu İslami değerlerdir. Muhafazakâr kadınların temel değeri tesettür, mazbut yaşam tarzı ve İslami inanç esaslarıdır. Sloganda ifade edilen değerlerle yaşamak hususu ise güncel hayat şartlarına ayak uydururken değerlerin göz ardı edilmemesi konusuna gönderme vardır. Bu bağlamda derginin içeriğinde yer alan haberlerden, bilgilerden, röportajlardan, reklamlardan vs. yola çıkılarak kanaatimizce “Değerlerinle Yaşa!” sloganı ile modernleşirken geleneksel değerlerin de gözetilmesi gerektiği vurgulanmaktadır.

3.4. Dergide Muhafazakâr Kadın İmgesi

Aysha Dergisi’nde muhafazakâr kadınların özüne uyumlu, modern ve kentli giyim tarzları ön plana çıkmaktadır. Bu giyimde moda ile tesettürün birleştirilmesi gibi dengeli bir yayın politikası güdülmektedir. Farklı desenlerde, renklerde ve stillerde kıyafetlerin oluşturulması teşvik edilmektedir. Ancak bu kıyafetlerde tesettürün ölçüsüne dikkat edilmesi ve İslami esasların geri plana atılmaması ve göz ardı edilmemesine dikkat edilmektedir. Böylelikle günümüzdeki muhafazakâr kadınlara, gündelik hayatta hem giyim-kuşam konusunda hem de dini inançlar ve değerleri gözetmede kılavuzluk yapılmakta ve yardımcı olunmaktadır. Zamanın giyim tarzından geri kalmadan İslami ölçülere uygun giyinmek isteyen genç kızlar ya da çalışan profesyonel kadınlar, tesettür ile modanın birleştirildiği bir giyim tarzı ile kendilerine yeni bir stil oluşturmaktadırlar.

Dergide yer alan mankenlerin kıyafetlerinin altından vücut hatlarının belli olması, bol makyaj kullanmaları ve verdikleri pozlarda dikkat çekiciliği ön planda tutmaları, İslami kıyafetlerin temsilindeki sorunları ortaya koymaktadır. Kıyafetlerin tesettür modasına uygun olduğu belirtilse de sunuluş şekilleri eleştiriye maruz kalmaktadır. Bu durum tesettürün simgeleştirilmesini ve metalaştırılmasını ortaya koymaktadır. Metalaşma, tesettür giyimin ekonomik bir değer olarak görülmesine neden olmaktadır¹⁷⁵. Tesettür giyim, seçkin kültürün bir unsuru olma iddiasında bulunmakta, etki alanı ve hitap ettiği kitle ulusal sınırların ötesine geçmekte, Türk

---

¹⁷⁵ Ayşe Saktanber, *Siz Nasıl Eğleniyorsanız Biz De Öyle İbadet Ediyoruz-Entelektüellik ve Popüler Kültür Arasında Türkiye’nin Yeni İslamcı Gençliği*, haz. Deniz Kandiyoti ve Ayşe Saktanber, *Kültür Fragmanları*, (İstanbul: Metis Yayınları, 2012), 268.

diasporasına ve İslam ülkelerindeki tüketici potansiyelini etkileyerek küresel bir etki alanı yaratmaktadır.

Şekil 3.6. Aysha Dergisinde Mankenlerin Makyaj ve Duruşlarına Örnekler

Kaynak: Aysha Dergisi Şubat 2013, S. 2, 4-5.

Aysha Dergisinde kadınların kamusal alan ve profesyonel hayatta toplumsal cinsiyet rollerine yönelik yazılar yer almaktadır. İlahiyatçı Ali Rıza Demircan ile yapılan röportajda dindar kadın olmanın günümüzdeki kıstasları sorulmuştur. Demircan, kadınların temel görevinin anne ve eş olmak olduğunu ifade etmektedir. Bu nedenle kadının toplumsal hayatının merkezinde evin bulunması gerektiği belirtilmekte ve kadınların topluma en büyük hizmetleri kaliteli çocuklar yetiştirmek olduğu söylenebilir¹⁷⁶. Dergide yer alan başka bir yazıda annelerin en büyük kariyerinin güzel şekilde çocuklar yetiştirmek olduğu vurgulanmaktadır¹⁷⁷. Bu yazılarda kadınların anne ve namuslu bir kadın olmalarına önem verilmekte ve toplumsal yozlaşmaya vurgu yapılmaktadır. Bu durum derginin modernleşirken muhafazakârlığı korumaya özen gösterme ilke ve kaygılarını ortaya koymaktadır.

¹⁷⁶ Nisan 2013, S. 4, 86.

¹⁷⁷ Şubat 2014, S. 14, 92.

Müslüman kadınlara rol model olacak önde gelen simaların hayatlarına dergide yer verilmektedir. Böylelikle günümüz kadınlarının örnek Müslüman kadınların hayatlarını kendilerine rehber edinmeleri amaçlanmaktadır. Derginin 13. sayısında Hz. Aişe adlı kitabının tanıtımı bulunmaktadır. Kitapta, Hz. Aişe'nin özgüveni yüksek kimliği tanımlanmakta, döneminde yaptığı hizmetlere yer verilmektedir. Yaşadığı dönemde kız çocuklarına ve kadınlara yapılan kötü muamelelere karşı çıkma cesaretine sahip olduğu belirtilmektedir. Hz. Aişe'nin yeri geldiğinde bazı konularda erkeklerin fikirlerine karşı kendi görüşlerini savunması ve özgüveni sergilemesi bakımından Müslüman kadınlara bir rol model olma özelliğini göstermektedir. Bu durum, Müslüman kadınların özgüvenlerini tesis etmeleri gerektiğini onlara göstermektedir¹⁷⁸.

Dergide kadınların modaaya uygun giyinerek modern görünmesinin yanı sıra edebini koruması ön planda tutulmaktadır. Dergi içeriğinde pahalı ve şık kıyafetler içinde başörtülü mankenlerin verdiği pozlar yer almaktadır. Bunun yanı sıra iş hayatındaki başarılı başörtülü kadınlarla yapılan röportajlarla başörtülü kadınların çalışma hayatında yer alması konusu işlenmekte ve özendirilmektedir.

Derginin 59. sayısında¹⁷⁹ bir röportaj da, başörtülü ilk kadın manken olan Mariah Idrissi'ye geniş yer verilmiştir. Idrissi Batı'daki Müslüman karşıtlığına yönelik olarak tarafların birbirini yeterince tanımamalarını sebep göstermiş ve muhafazakâr modanın Müslüman kadının imajı ve temsili bakımından toplumsal hayatta önemli bir gelişim oluşturacağı düşüncesindedir.

Başörtülü avukat bir kadının dergide yer alan yazısında sosyal hayatta yer edinmek isteyen muhafazakâr kadınların iki farklı dirençle karşılaştıkları belirtilmektedir. Birincisi, dinin sosyal hayatta görünür olmasından rahatsız olan kesimin tutum ve davranışları ile ilgilidir. İkincisi ise, kadınların çalışma hayatında yer almasını ve okumasını istemeyen erkeklerin tavrıdır. Bu nedenle başörtülü kadınların bu iki dirençle mücadele ettiği ifade edilmekte ve yazar, herkesin tercihlerine göre yaşama hakkına sahip olduğuna vurgu yapmaktadır. Toplumdaki önyargıların ve kalıpların

---

¹⁷⁸ Ocak 2014, S. 13, 24-27.

¹⁷⁹ Şubat 2018, 36.

yıkılması, muhafazakâr kadınlara sosyal hayatta yer verilmesi gerektiği savunulmaktadır¹⁸⁰.

Derginin 75. sayısında¹⁸¹Nisanur saç ve türban tasarımının kurucusu Hayrunnisa Hanım ile röportaj yapılmıştır. Bilindiği üzere gelinlikler ve abiyeler genellikle açık seküler eğilimli kız/kadınlara yönelik tasarlanmakta ve sonrasında tadilatlar ile başörtülü gelinlere uygun hale getirilmektedir. Günümüzde bu gibi firmalar hem moda için uygun hem de kapalı gelinlere yönelik oldukça farklı ve güzel gelinlik ve abiye modelleri ortaya koymaya başlamışlardır. Bunun sebebi ise sektörde bu yönde duyulan ihtiyaç ve eksiklik bakımından tüketicilerin talebi olmaktadır. Türkiye’de başörtülü gelin olma sayısı oldukça yüksektir. Bu kitlenin genç olmaları, gelinlik ve abiye gibi özel kıyafetlere dikkat etmeleri nedeniyle modern şekilde yapılmış tasarımlara yönelmelerine neden olmaktadır. Bu durum söz konusu sektöre yatırım yapılmasına sebebiyet vermektedir. Terzilik geçmişi bulunan ve kendisi de başörtülü olan Hayrunnisa Hanım bu konuya yönelerek oldukça şık gelinlikler tasarlayan bir marka ortaya çıkarmıştır. Bu girişimcilik ve yaratıcılık günümüzde tüketici talebi ile modern ve muhafazakâr tarzların birleştirildiğinin bir göstergesidir. Muhafazakâr kesimin fazla olduğu Türkiye’de moda için uygun muhafazakârlık geliştirmek kaçınılmaz olmuştur. Derginin 70. sayısında¹⁸² da Hayrunnisa Hanım ile yapılan başka bir röportajda da benzer konulara yer verilmektedir.

Aysha Dergisinin 58. sayısında¹⁸³ muhafazakar- dindar kesimden, toplumsal ve siyasal hayatta öne çıkan uluslar arası nüfusa sahip altı kadından bahsedilmektedir. Bu altı kadından biri Singapur’un ilk kadın Cumhurbaşkanı olan Halime Yakub’dur. Yakub, dünyanın ilk başörtülü cumhurbaşkanıdır. Altı kadından ikincisi ise Halima Aden’dur. Aden, ilk başörtülü model olması ile dikkat çekmektedir. Dergide, Aden ile yapılan röportaja yer verilmiştir. Aden, bir güzellik yarışmasında tesettür mayosu ile yer alan ilk kişi olma özelliği göstermektedir. Aden’in başörtüsünün yanı sıra siyahî ve göçmen olması da ilgi görmektedir. Toplumsal önyargılara rağmen Aden başarıyı yakalayabilmiş, bilindik markaların yüzü olması, insanların muhafazakâr

---

¹⁸⁰ Mart 2013, S. 3, 156.

¹⁸¹ Kasım Aralık 2019, 25.

¹⁸² Mart 2019, 95.

¹⁸³ Ocak 2018, 44-49.

modaya olan bakış açısını değiştirmiştir. Bir Müslüman model yalnızca Müslüman ülkelerde üretilerek ülke için hedef kitleye yönelen muhafazakâr modanın sınırlarını aşarak Batılı dergilerde yer almasına ve tüm dünya tarafından bu modanın görünür hale gelmesine katkı sağlamıştır. Aden'e göre muhafazakâr moda, herkesin kendi tarzına uygun bir şeyler bulabileceği ve kendi stilini tamamlayabileceği bir moda olma özelliğine sahiptir. Bu nedenle diğer modalardan bir farkı olduğunu düşünmemektedir. Röportajında Aden, modanın çeşitlilikte sınırsız olması gibi ayrımcı sınırların da modada yer almadığını vurgulamaktadır. Aden, muhafazakar-dindar giyim tarzının uluslar arası yüzü olmuş Modanisa 2018 İlkbahar-Yaz koleksiyonlarının tanıtımının yapılması için düzenlenen "Dubai Modest Fashion Week" etkinliğinde Raşit Bağzıbağlı'nın muhafazakâr giyim tasarım koleksiyonunu tanıtmıştır. Aden'in kendi adını taşıyan ve Modanisa ile işbirliği içinde tasarladığı türban koleksiyonu ise 20-21 Nisan 2019 tarihindeki İstanbul Modest Fashion Week'te sunulmuştur. Dergide bu konudaki haber de yer almaktadır.

Dergi sadece kadına yönelik, sadece giyim kuşam ve ilgi alanlarına yer vermekte, aynı zamanda Müslüman kadınlar siyasal ve profesyonel hayattaki başarılarına da değinmektedir. Derginin 67. sayısında¹⁸⁴ Amerikan Kongresi'nin Müslüman kadın adayları haberine yer verilmektedir. Bu adaylardan İlhan Omar, Deebra Abboud ve Tahirah Amatul ise başörtülüdür. Bu durum, çağımızda yaşanan değişimi ortaya koymak için güzel bir örnek teşkil etmektedir. Bu örneğe göre yalnızca Müslüman ülkelerde değil dünyanın her yerine muhafazakâr ve modern ayırımına gidilmeksizin daha liberal ve önyargısız davranış ve tutumların sergilemiş olması bakımından önemli gelişmedir. Bu bağlamda Aysha Dergisinde muhafazakâr kadınların başarılarına, kazanımlarına ve katkılarına vurgu yapılarak kendilerine yönelik olumsuz önyargılardan kurtulmalarının önü açılmaya hizmet etmektedir.

8 Mart Kadınlar Günü nedeniyle derginin 70. sayısında¹⁸⁵ bazı kadınlarla özel röportajlar gerçekleştirildiği görülmektedir. Bu kadınlardan biri Laura Gök'tür. Gök başörtülü olup İstanbul'da ilk tesettür giyim konusunda hizmet veren Laura's Boutique Cafe'yi işletmektedir. Bu röportaj ile dergide muhafazakâr kadınların iş ve cemiyet hayatındaki başarılarına değinilmiştir.

---

¹⁸⁴ Kasım 2018, 32-33.

¹⁸⁵ Mart 2019, 32 vd.

Derginin 64. sayısında¹⁸⁶ R&B müzik yapan Malezyalı Müslüman Yunalis Zarai ile röportaj yapılmıştır. Küçük yaşta müzikle ilgilenmeye başlayan Yuna, başlangıçta başörtülü olması nedeniyle oluşabilecek önyargıları kırmak ve biraz da gizem katmak için fotoğraflarını burnuna kadar kırparak paylaştığını belirtmektedir. Bunun sebebinin ise Malezya'nın çoğunun Müslüman bir ülke olmasına rağmen şarkıcıların dış giyimlerine önem vermesinden kaynaklandığını dile getirmektedir. Malezya'da şarkıcıların dans şovu yapması, saçlarını savurması vs. beklentilerinden bahsetmektedir. Bu nedenle Yuna, başlangıçta başörtüsünü aşikâr etmemeyi tercih etmiş ve Yuna'nın ilk sahne gösterisinde başörtülü olduğunu görenlerin şaşırıldığını ifade etmektedir. Günümüzde Los Angeles'te yaşayan Yuna, ABD'nin Müslümanlara yönelik tutumunun doğru olmadığını dile getirmekte ve başörtülü bir kadın olarak muhafazakâr giyim sektörünü yakından takip ettiğini söylemektedir. Dergide yer alan bu röportajda muhafazakâr kadınlara yönelik olumsuz önyargıların yanı sıra bu kadınların istediklerinde bu olumsuzluklar ile nasıl mücadele edeceklerine ilişkin deneyimler paylaşılmaktadır.

Aynı sayıda başörtülü kadınların başarılarına örnekler verilmiştir. Gazeteci kardeşler Kübra ve Büşra Sönmezışık ile yapılan röportajda hem başörtülü hem de işlerinde oldukça başarılı olmalarını ve bunların görünürlüğü konusundaki yaşam hikayelerine yer verilmiştir¹⁸⁷.

Derginin 63. sayısında¹⁸⁸ tasarımcı Dima Ayad ile yapılan röportajda yer almaktadır. Kendi adını taşıyan bir markaya sahip olan Dima, her bedende ve her görüşteki kadınlara yönelik tasarımlar gerçekleştirmedeki deneyimlerini paylaşmıştır. Kadını açık başörtülü ya da zayıf kilolu şeklinde ele almayarak kadın olarak değerlendirmek gerektiğini ve modern kadının isteklerinden yola çıkarak tasarımlar yapmasının ihtiyaç olduğunu söyleyerek ifade etmektedir. Muhafazakârlığın şahsi bir tercih olduğunu belirten Dima, istediğini giyinerek kadınların özgürleşmesi gerektiğini belirtmektedir.

Görüldüğü üzere Aysha Dergisinde yer verilen haberler ya da yapılan röportajlar genel anlamda muhafazakâr kadının diğer kadınlarla eşit olduğuna, onların da

---

¹⁸⁶ Temmuz Ağustos 2018, 40-41.

¹⁸⁷ Temmuz Ağustos 2018, 76-78.

¹⁸⁸ Haziran 2018, 86.

toplumda önemli bir yere sahip olması gerektiğine ve iş hayatlarındaki başarılarına vurgu yaparak ihmal ve ihlal edilen kadınların temel haklarına gönderme yapmaktadır. Dergide kadınlar, çalışma hayatındaki kadınların başarıları anlatılarak çalışmayan kadınlar, çalışmaya özendirilmektedir. Kadınların kendilerini ifade etmelerinin, bilgilenmelerinin, gelişmelerinin ve mahrem alanlarından kamusal alana doğru çıkmalarının yolunu açmak için kişisel deneyimleri paylaşarak söz konusu alanda kadınlara yönelik politikalarda iyileştirilmelere gidilmesini önermektedir.

SONUÇ

Muhafazakar Türk kadınının modernizm ve gelenek arasındaki ikilemi veya bu durumun giyim-kuşam tarzına nasıl yansıdığı/yansıtıldığı Aysha Dergisi örneğinden içerik analizi yöntemiyle analiz etmeyi amaçlayan bir çalışma yapılmıştır. Yukarıda neden Aysha Dergisinin seçildiği ve içerik analizi yöntemi belirtilmiş olmakla beraber, modernlik ve modernliğin Türk muhafazakar kadınına yönelik etkileri tartışılmıştır. Özellikle modernliğin tarihsel olarak muhafazakar Türk kadınının giyim-kuşam tarzı ile ilişkisi var olagelmiştir. Bu bağlamda dergiler veya moda dergileri de özellikle günümüze yaklaştıkça artış olduğu gözlenmiştir. Dergilerde tesettür anlayışının ve modanın sentezlenmesi durumu göze çarpmaktadır. Ele alınan Aysha Dergisi de bunlardan biri olmakla beraber bir örnektir.

Muhafazakâr moda dergilerinden biri olan Aysha Dergisi okuyucularına, geleneksel tesettür anlayışı ile modern giyim tarzını birleştirip sentezleyen ürünler sunmaktadır. Dergide, muhafazakâr ve dindar tesettür kadın giyimleri moda aracılığıyla hedef kitleye sunulmaktadır. Yeni stiller ve kombinler, gelişmelere ve ihtiyaçlara göre değişmekte ve üretilmektedir.

Aysha Dergisi, muhafazakâr kadınlara modaaya uygun kıyafet tasarımları ve modaaya uygun kombinler sunmanın dışında, gözlendiği kadarıyla, ayrıca hem yeni bir kimlik inşasını hem de hedef kitlesinin kendilerini tanımalarını ve tanıtılmalarını yardımcı olmayı da amaçlamaktadır. Örneğin bu konuda rol-model olmuş, tanınmış isimlerle röportajlar yaparak, muhafazakâr kadınların görüş ve bakış açılarına yer vermektedir. Bununla aynı zamanda bu kişileri kendilerine rol model ve öncü kabul eden topluma nüfuz etmekte başka bir amacıdır. Bu çerçevede Aysha Dergisi, muhafazakâr Türk kadınının nüfuzunu da ortaya koymaya çalıştığı görülmektedir.

Aysha Dergisi; günümüzdeki modaaya uygun özellikteki ürünleri, muhafazakar Türk kadını için, modern ile geleneksel olan arasında bir sentez oluşturarak, yeni bir oluşumu da ortaya çıkartmaya çalışılmaktadır. Konunun özünde ise gelenekselin temel kabul edilerek moda bağlamında modernliğe nasıl evrildiği öne çıkmaktadır. Ki Aysha Dergisinin sloganı “Değerlerinle Yaşa” olduğu göz önüne alındığında geleneksel tesettürün değişimi ve modernlikle harmanlanmış olması durumu daha iyi anlaşılabilir. Ayrıca Aysha Dergisinde gelenekselden uzaklaşılmasının modernleşmenin mümkün olduğu göstermeyi de hedeflemektedir.

Aysha Dergisi, seküler moda dergileriyle görünüş anlamında benzerlik göstermektedir. Ancak farklı olarak, muhafazakâr kıyafetleri yansıtmakta, ürünlerin sunulmasında mankenler tesettürlü olmakta, dini konulara yer vermekte ve hem dinin hem geleneksel değerlerden bahsetmesi özellikleriyle “seküler” dergilerden ayrılmaktadır. Tabii görsel konularda mankenlerin makyajları, mekânların seçimi ve verdikleri pozlar gibi konular, ara ara eleştirilse de, dergi bu durumları ticari ve popüler amacı için ortaya koymaktadır.

Aysha Dergisi bünyesinde çalışan kadınlara ve profesyonel kariyer yapmak isteyen kadınlara da destek vermekte, onların nüfuzu ve başarısını okuyucuya yansıtmaktadır. Bunun yanında geleneksel ve muhafazakâr kadınların eş ve anne rolleri de vurgulanmaktadır. Modernleştirilen tesettür giyim ile muhafazakâr Türk kadınının toplumsal hayattaki rol ve konumunu genişletmeye yönelmektedir.

Dergide farklı markalar üzerinden İslami kadın giyim tarzları üretici ve tasarımcılarına hitap edilmektedir. Tesettür esas alınarak moda uyum sağlanması gerektiği belirtilmektedir. Böylelikle muhafazakâr kadınların her alanda seküler kadınlar gibi temsili ve yer alabilecekleri gözler önüne serilmeye çalışılmaktadır. Bu konuda mayo, resmi ve spor kıyafetine yönelik tesettür giyim çalışmalarındaki örneklerde görmek mümkündür.

Sonuç olarak tesettür giyimin moda uyudurulması sonucunda dindar muhafazakâr kadının, Türkiye’deki toplum içindeki yerinin ve özgüvenlerinin geliştiği mesajı verilmek istenmektedir. Böylece moda, modern yaşam tarzına geleneksel olanın uyum sağlaması, özünü kaybetmemesi şartıyla herhangi bir sorun oluşmayacağı üzerinde durulmaktadır. Görülmektedir ki; Aysha Dergisi için öne çıkan husus; gelenekselden tamamen kopmaksızın denge sağlayarak modern olana ayak uydurmak olmaktadır. Sürekli gelişim ve değişimin yaşandığı günümüz şartlarında bu gelişim ve değişime “özünü kaybetmeden” ayak uydurabilmek, zamanı yakalamak açısından oldukça önemli görülmektedir. Bu bağlamda dindar muhafazakâr kadınların Türkiye’de standart ve tek bir yöne ait olmaktan uzaklaşarak modern dünyaya, çoklu yere ait olmaya yönelmesi gerektiği fikrini taşımaktadır. Bu imaj ve algı zaman içerisinde toplumun muhafazakâr dindar kadın bakış açısında yapısal ve radikal değişimlere yol açacağına inanılmaktadır. Aysha Dergisine benzeyen dergiler veya benzer amaçları taşıyan dergilerde, bu imaj ve algı değişimi görmekte ve destek vermektedir.

KAYNAKÇA

- Acar, Feride. Türkiye’de İslamcı Hareket ve Kadın-Kadın Dergileri ve Bir Grup Üniversite Öğrencisi Üzerinde Bir İnceleme.haz. Şirin Tekeli.*1980’ler Türkiye’sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2011.
- Akalın, Şükrü Haluk. *Türkçe Sözlük*. Ankara: TDK Yayınları, 2011.
- Akçura, Gökhan. *Türkiye Sergicilik ve Fuarçılık Tarihi*. İstanbul: Tarih Vakfı, 2009.
- Akdoğan, Ali ve Sungur, Erol. “Postmodern Ortamda Dindarın Değişen Giyim Anlayışı”. *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. C. 9. S. 1, (2016): 67-78.
- Akın, Nur. *19. Yüzyılın İkinci Yarısında Galata ve Pera*. İstanbul: Literatür Yayınları, 2011.
- Aksakal, Hasan. *Politik Romantizm ve Modernite Eleştirileri*. İstanbul: Alfa Yayınları, 2015.
- Aktay, Yasin. “Kavramsal Açıdan Modernizm ve Postmodernizm’eBakmak”.*Hece Dergisi*.S. 138-140, (2008): 8-10.
- Akyürek, Göksun. *Tanzimat Döneminde Mimarlık, Bilgi ve İktidar*. İstanbul: Tarih Vakfı, 2012.
- Anderson, Perry. *Postmodernitenin Kökenleri*. çev. Elçin Gen. İstanbul: İletişim Yayınları, 2002.
- Aslan, Seyfettin ve Yılmaz, Abdullah. “Modernizme Bir Başkaldırı Projesi Olarak Postmodernizm”. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. C. 2. S. 2, (2001): 93-108.
- Atay, Tayfun. Gelenekçilikle Karşı-Gelenekçiliğin Gelgitinde Türk ‘Gelenek-çi’ Muhafazakârlığı. ed. Ahmet Çiğdem. *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce*.Cilt: V. İstanbul: İletişim Yayınları, 2004.
- Aydın, Hasan. *Postmodern Çağda İslam ve Bilim*. İstanbul: Bilim ve Gelecek Kitaplığı, 2008.

- Aydın, Mustafa. *Moderniteye Dışarıdan Bakmak*. İstanbul: Açılım Kitap, 2014.
- Aygener, Savaş. “Osmanlı Türk Modernleşmesi Ekseninde Türk Muhafazakârlığı ve Sâmiha Ayverdi”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011.
- Aygül, Hasan Hüseyin ve Gürbüz, Gamze. “Tüketim, Moda ve İslami Giyim Açısından Tesettürlü/Türbanlı Öğrenciler: Akdeniz Üniversitesi Örneği”. *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*. S. 56, (2019): 161-209.
- Ayvazoğlu, Beşir. *Geleneğin Direnişi*. İstanbul: Ötüken Yayınları, 1996.
- Balkanlıoğlu, Elif. “Türkiye’de Muhafazakâr Kadın Modernleşmesi ve İslami Moda Dergilerindeki Yeni Muhafazakâr Kadın”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014.
- Barbarosoğlu, Fatma. *İmaj ve Takva*. İstanbul: Profil Yayınları, 2010.
- , *Şov ve Mahrem*. İstanbul: Profil Yayınları, 2016.
- , *Moda ve Zihniyet*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2017.
- Başkaya, Fikret. *Az gelişmişliğin Sürekliliği*. İstanbul: İmge Yayınları, 2001.
- Bauman, Zygmunt. *Küreselleşme*. çev. Abdullah Yılmaz. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2018.
- Berkes, Niyazi. *Türkiye’de Çağdaşlaşma*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2019.
- Berktaş, Fatmagül. *Tek Tanrılı Dinler Karşısında Kadın*. İstanbul: Metis Yayınları, 2019.
- Berman, Marshall. *Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor*. çev. Ümit Altuğ, Bülent Peker. İstanbul: İletişim Yayınları, 2019.
- Bilgin, Nuri. *Sosyal Bilimlerde İçerik Analizi*, Ankara: Siyasal Kitabevi, 2006.
- Bilici, Mücahit. İslam’ın Bronzlaşan Yeni Yüzü. der. Nilüfer Göle. *İslam’ın Yeni Kamusal Yüzleri*. İstanbul: Metis Yayınları, 2000, 216-236.
- Bloch, Marc. *Feodal Toplum*. çev. Melek Fırat. İstanbul: İslık Yayınları, 2014.
- Boratav, Korkut. *Türkiye İktisat Tarihi*. İstanbul: İmge Yayınları, 2003.
- Burke, Peter. *Rönesans*. çev. Özkan Akpınar. İstanbul: Babil Yayınları, 2007.
- Can, Kemal. “Yeşil Sermaye Laik Sisteme Ne Yaptı”. *Birikim*. S. 99, (1997): 59-65.

- Canatan, Kadir. “Gelenek, Din ve Modernite”. *Bilgi ve Hikmet Dergisi*. S. 9, (1995): 28-40.
- Cevizci, Ahmet. *Felsefe Tarihi*. İstanbul: Say Yayınları, 2017.
- Childs, Peter. *Modernizm*. çev. Vural Yıldırım. Ankara: Sitare Yayınları, 2010.
- Crane, Diana. *Moda ve Gündemleri*. çev. Özge Çelik. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2018.
- Çetin, Halis. “Ezelden Ebede Kadim Bilgeliğin Kutsal Yolculuğu: Gelenek”. *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*. S. 3, (2005): 121-156.
- Çiğdem, Ahmet. *Aydınlanma Düşüncesi*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2015.
- Davut Akpolat, Yıldız. “Bir Kadın-Magazin Dergisi: Süs”. *Tarih ve Toplum*. S. 152, (1996): 33-41.
- Dellaloğlu, Besim. *Ahmet Hamdi Tanpınar*. İstanbul: Kapı Yayınları, 2012.
- Demirdirek, Aynur. *Osmanlı Kadınlarının Hayat Hakkı Arayışının Bir Hikâyesi*. Ankara: Ayizi Kitap, 2011.
- Durakbaşa, Ayşe. Cumhuriyet Döneminde Modern Kadın ve Erkek Kimliklerinin Oluşumu Kemalist Kadın Kimliği ve “Münevver Erkekler”. ed. Ayşe Berktaş Hacımiraçoğlu. *75 Yılda Kadınlar ve Erkekler*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1998, 29-51.
- Durakbaşa, Ayşe. *Halide Edip Türk Modernleşmesi ve Feminizm*. İstanbul: İletişim Yayıncılık, 2017.
- Ecevit, Yıldız. *Türk Romanında Postmodernist Açılımlar*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2001.
- Eldem, Edhem. *Bankalar Caddesi: Osmanlı'dan Günümüze Voyvoda Caddesi*. İstanbul: Tarih Vakfı, 2000.
- Elias, Norbert. *Zaman Üzerine*. çev. Veysel Atayman. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2000.
- Ercan, Fuat. *Modernizm, Kapitalizm ve Azgelişmişlik*. İstanbul: Bağlam Yayınları, 2009.

- Erkilet, Alev. “Mahremiyetin Dönüşümü: Değer, Taklit ve Gösteriş Tüketimi Bağlamında “İslami” Moda Dergileri”. *Birey ve Toplum*. C. 2. S. 4, (2012): 27-39.
- Esgin, Ali. *Anthony Giddens Sosyolojisi*. Ankara: Anı Yayıncılık, 2008.
- Featherstone, Mike. *Postmodernizm ve Tüketim Kültürü*. çev. Mehmet Küçük. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2013.
- Frisby, David. *Modernlik Fragmaları*. çev. Akın Terzi. İstanbul: Metis Yayınları, 2012.
- Giddens, Anthony. *Modernite ve Bireysel-Kimlik Geç Modern Çağda Benlik ve Toplum*. çev. Ümit Tatlıcan. İstanbul: Say Yayınları, 2014.
- Göle, Nilüfer. *Melez Desenler*. İstanbul: Metis Yayınları, 2017.
- . *Modern Mahrem: Medeniyet ve Örtünme*. İstanbul: Metis Yayınları, 2019.
- . “Batı-Dışı Modernlik Üzerine Bir İlk Desen”, *Doğu-Batı Düşünce Dergisi*, C.1, S. 2, (1998): s. 65-74.
- Güler Ahmet, Halıcıoğlu M. Bülent ve Taşgın, Serkan. *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma*, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2015, 39-41.
- Habermas, Jürgen. “Modernlik: Tamamlanmamış Bir Proje”. *Dipnot Dergisi*. (2012): 1-35.
- Haenni, Patrick. *Piyasa İslamı*. çev. Levent Ünsaldı. İstanbul: Özgür Üniversite Kitaplığı, 2011.
- Hanefi, Hasan. *Gelenek ve Yenilenme*. Ankara: Otto Yayıncılık, 2016.
- Harvey, David. *Postmodernliğin Durumu*. çev. Sungur Savran. İstanbul: Metis Yayınları, 2019.
- Hasdedeoglu, Mehmet Onur. “Sosyal Değişimin Aracı Olarak Roman”. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 2013.
- Işık, Oğuz. “Mekânın Politikleşmesi, Politikanın Mekânsallaşması”. *Toplum ve Bilim*. S. 64-65, (1994): 7-38.
- Işın, Ekrem. *İstanbul’da Gündelik Hayat*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2014.

- İlyasoğlu, Aynur. *Örtülü Kimlik*. İstanbul: Metis Yayınları, 2015.
- Kandiyoti, Deniz. Modernin Cinsiyeti: Türk Modernleşmesi Araştırmalarında Eksik Boyutlar. ed. Sibel Bozdoğan ve Reşat Kasaba. *Türkiye’de Modernleşme ve Ulusal Kimlik*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2005, 91-105.
- Kantarcı, Önder. “İslami Kadın Modernliğinin Tüketim Toplumunda Temsili: Âlâ Dergisi Üzerine Bir İnceleme” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. M.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015.
- Karadeniz, Sıtkı. “Kemalist Modernleşme Sürecinde Türk Muhafazakârlığı ve Günümüze Yansımalar”. *Tezkire*. S. 27-28, (2002): 88-100.
- Karadeniz, Sıtkı. “Gelenek Üzerine Bir Okuma Denemesi “Geçmişle Gelecek Arasında Gelenek””. *Milel ve Nihal*. C. 4, S. 2, (2007): 29-47.
- Kaymak, Aydın. “Tüketim Kültürü Bağlamında İslami Moda Dergileri: Karşılaştırmalı Bir Çalışma Örneği” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2017.
- Keyder, Çağlar. 1990’larda Türkiye’de Modernleşmenin Doğrultusu. ed. Sibel Bozdoğan ve Reşat Kasaba. *Türkiye’de Modernleşme ve Ulusal Kimlik*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2005, 29-42.
- Kıray, Mübeccel B. *Toplumsal Yapı Toplumsal Değişme*. İstanbul: Bağlam Yayınları, 2006.
- Kırkpınar, Leyla. Türkiye’de Toplumsal Değişme Sürecinde Kadın. ed. Ayşe Berktaş Hacımiraçoğlu. *75 Yılda Kadınlar ve Erkekler*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1998, 13-29.
- Kızılçelik, Sezgin. *Postmodernizm Dedikleri*. İzmir: Saray Kitabevi, 1994.
- Koca, Emine ve Koç, Fatma. “Kıyafetnameler ve Ralamb’ın Kıyafet Albümündeki 17. Yüzyıl Osmanlı Toplumunu Giysi Özelliklerinin İncelenmesi”. *TurkishStudies-International PeriodicalForTheLanguages, LiteratureandHistory of TurkishorTurkic*. C.9. S. 11, (2014): 371-394.
- Koç, Fatma. “18. Yüzyıl Minyatür Sanatında Osmanlı Kadın Modası”. *Türk- İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi Uluslararası Hakemli Dergi*. S. 7, (2009): 82-98.

- Koç, Handan. *Muhafazakârlığa Karşı Feminizm*. İstanbul: Destek Yayınları, 2012.
- Koç, Yunus ve Topluk, Gökhan. “Türkiye Sekülerleşiyor mu Tartışmasına Sosyo-Politik Bir Katkı: Nilüfer Göle Örneği”. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, C. 17, S. 4, (2019): 281-295.
- Koçakoğlu, Bedia. *Anlamsızlığın Anlamı Postmodernizm*. Ankara: Hece Yayınları, 2012.
- Kumar, Krishan. *Sanayi Sonrası Toplumdan Postmodern Topluma: Çağdaş Dünyanın Yeni Kuramları*. Ankara: Dost Kitabevi, 1999.
- Kurnaz, Şefika. *Yenileşme Sürecinde Türk Kadını 1839-1923*. İstanbul: Ötüken Yayınları, 2011.
- Küçükçivriz, Zerrin. “Fatma Barbarosoğlu’nun Eserlerinde Gelenek ve Modernizm”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018.
- Lewis, Bernard. *Modern Türkiye’nin Doğuşu*. çev. Metin Kıratlı. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2004.
- Marshall, Gordon. *Sosyoloji Sözlüğü*. çev. Osman Akınhay, Derya Kömürcü. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 2003.
- Marx, Karl. *Kapital I*. çev. Mehmet Selik. İstanbul: Yordam Yayıncılık, 2015.
- Meşe, İlknur. “İslami Bir Moda Dergisi Örneğinde Moda ve Tesettür: Ne Türden Bir Birliktelik?”. *Fe Dergi*. C. 7. S. 1, (2015): 146-158.
- . “Tüketim, Din ve Kadın Bağlamında İslami Moda Dergileri”. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. C. 17. S. 1, (2016): 95-110.
- North, Michael. *Hollanda Altın Çağı’nda Sanat ve Ticaret*. çev. Taciser Ulaş Belge. İstanbul: İletişim Yayınları, 2014.
- Okçuoğlu, İbrahim. *Türkiye’de Kapitalizmin Gelişmesi Cilt: 1 İç Pazarın Oluşma Süreci Tarihsel Yaklaşım*. İstanbul: Ceylan Yayınları, 1996.
- Oktay, Ahmet. *Türkiye’de Popüler Kültür*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1997.
- Okumuş, Meryem. *Muhafazakâr Moda Dergileri ve Din*. ed. Mete Çamdereli, Betül Onay Doğan ve Nihal Kocabay Şener. *Medya ve Din*. İstanbul: Köprü Kitapları, 2014.

- Orhon, Göze. “Sessizlik Söylenir Mi?: Dindar Kadınlık, Habitus, Kriz”. *Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Kültürel Çalışmalar Dergisi*. C. 3. S. 1, (2016): 273-281.
- Ortaylı, İlber. *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*. İstanbul: Timaş Yayınları, 2009.
- Özer, İlbeyi. *Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Yaşam ve Moda*. İstanbul: Truva Yayınları, 2014.
- Pamuk, Şevket. *Türkiye’nin 200 Yıllık İktisadi Tarihi*. İstanbul: İş Bankası Yayınları, 2014.
- Ruppert, Wolfgang. *Bisiklet, Otomobil, Televizyon*. çev. Mustafa Tüzel. İstanbul: Kabalcı Yayınları, 1996.
- Saktanber, Ayşe. Siz Nasıl Eğleniyorsanız Biz De Öyle İbadet Ediyoruz- Entelektüellik ve Popüler Kültür Arasında Türkiye’nin Yeni İslamcı Gençliği. haz. Deniz Kandiyoti ve Ayşe Saktanber. *Kültür Fragmanları*. İstanbul: Metis Yayınları, 2012.
- Schwarz, Fernand. *Kadim Bilgeliliğin Yeniden Keşfi*. çev. Ayşe Meral Aslan. İstanbul: İnsan Yayınları, 2019.
- Simmel, Georg. *Modern Kültürde Çatışma*. çev. Tanıl Bora, Utku Özmağas, Elçin Gen, Nazile Kalaycı. İstanbul: İletişim Yayınları, 2019.
- Sumbas, Ahu. “Türk Modernleşmesi’ni Ankara Palas Üzerinden Okumak: “Doğudan Batıya Açılan Bir Pencere””. *H.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. C. 31. S. 1, (2013): 171-198.
- Şallı, Ayşe. “Modernlik, Gelenek ve Din İlişkisi: Bir Modernleşme Kuramı Eleştirisi”. *Kırıkkale İslami İlimler Fakültesi Dergisi*. C. 2, S. 4, (2017): 55-82.
- Şaylan, Gencay. *Postmodernizm*. Ankara: İmge Kitabevi, 2009.
- Şeni, Nora. 19. Yüzyıl Sonu İstanbul Basınında Moda ve Kadın Kıyafetleri. ed. Şirin Tekeli. *1980’ler Türkiye’sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2010, 49-72.
- Şentürk Recep, Akşit Bahattin, Küçükkural Önder ve Cengiz, Kurtuluş. *Türkiye’de Dindarlık*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2012.

- Şimşek, Fatma. “Modernizm ve Gelenek Arasında Bir Ütopya: Maske ve Ruh”. *SEFAD*. S. 38, (2017): 161-179.
- Tekeli, İlhan. *Modernizm, Modernite ve Türkiye'nin Kent Planlama Tarihi*. İstanbul: Tarih Vakfı, 2013.
- Tekin, Mustafa. *Kutsal, Kadın ve Kamu*. İstanbul: Açılım Kitap, 2004.
- Tez, Zeki. *Tekstil ve Giyim Kuşamın Kültürel Tarihi*. İstanbul: Doruk Yayımcılık, 2009.
- Thompson, Edward Palmer. *Avam ve Görenek*. çev. Uygur Koçabaşoğlu. İstanbul: Birikim Yayınları, 2016.
- Turan, Namık Sinan. “Modernleşmeyi Semboller Üzerinden Okumak: Son Dönem Osmanlı Kadın Kıyafetinde Değişim Ve Toplumsal Tartışmalar”. *Kadın Araştırmaları Dergisi*. S. 12, (2013): 103-138.
- Turhan, Mümtaz. *Kültür Değişimleri*. Ankara, Altınordu Yayınları, 2015.
- Waquet Dominique, Laporte Marion. *Moda*. çev. Işık Ergüden. Ankara: Dost Yayınları, 2011.
- Watson, Peter. *Fikirler Tarihi*. çev. Bahar Tırnakçı, Barış Pala, Kaya Genç, Kemal Atak. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2018.
- Yırtıcı, Hakkı. *Çağdaş Kapitalizmin Mekânsal Örgütlenmesi*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2009.
- Zihnioğlu, Yaprak. *Kadinsız İnkılâp*. İstanbul: Metis Yayınları, 2003.
- https://tr.wikipedia.org/wiki/Buhar_makinesi [28.01.2020].
- <https://www.saatport.net/eski-saatler-tarihte-kullanilan-saat-cesitleri-gunes-kostekli-kum/> [28.01.2020].
- <https://www.tozlumikrofon.com/eski-model-luks-araba-vs-yeni-model-standart-araba/> [28.01.2020].
- <https://www.nkfu.com/uretimde-makinelesmenin-olumlu-ve-olumsuz-yonleri/> [28.01.2020].
- https://tarihiumumi.blogspot.com/2018/05/nizam-credit-ordusu-kurulmas-uzerine_64.html [28.01.2020].

https://tr.wikipedia.org/wiki/Sergi-i_Umumi-i_Osmani [29.01.2020].

<https://www.dunyabulteni.net/kultur-sanat/osmanli-turk-evi-ozellikleri-h432420.html>
[29.01.2020].

<https://www.pinterest.jp/pin/378302437438738594/> [29.01.2020].

<https://fotogaleri.haberler.com/osmanli-da-kadin-kulturu/> [29.01.2020].

<https://www.reitix.com/Makaleler/Turkiye-nin-ilk-Kadin-Dergisi-Hangisidir/ID=475>
[29.01.2020].

<https://dunyalilar.org/sukufezar-osmanlida-ilk-musulman-kadin-dergisi.html/>
[29.01.2020].

<https://www.gokcemuzayede.com/en/product/932342/sus> [29.01.2020].

<https://tr.pinterest.com/pin/22377329376704298/?lp=true> [29.01.2020].

<https://tr.pinterest.com/pin/444660163207341056/?lp=true> [29.01.2020].

<https://www.aysha.com.tr/2019-20-sonbahar-kis-sezonunda-mizalle-ile-daha-fazlasen/387028/> [18.07.2020].

<https://www.aysha.com.tr/aysha-nisan-stil-onerileri/389911/> [18.07.2020].

<https://www.facebook.com/dergiaysha/> [18.07.2020].

<https://twitter.com/ayshadergi> [18.07.2020].

<https://www.instagram.com/ayshadergi/?hl=tr> [18.07.2020].

<https://www.aysha.com.tr/> [18.07.2020].